

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Житомирський державний університет імені Івана Франка

**Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису**

МАРЧЕНКОВ СЕРГІЙ МИКОЛАЙОВИЧ

УДК 378:004.9:355.085.5

ДИСЕРТАЦІЯ

**ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ
ПІДГОТОВКИ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

015 Професійна освіта

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук

**Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело**
_____ **С. М. Марченко**

**Науковий керівник   Березюк Олена Станіславівна,
кандидат педагогічних наук, професор**

Житомир 2021

АНОТАЦІЯ

Марченков С. М. Формування інформаційно-аналітичної компетентності майбутніх офіцерів у процесі фахової підготовки. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук (доктора філософії) за спеціальністю 13.00.04 "Теорія і методика професійної освіти" (015 – Педагогічні науки). – Житомирський державний університет імені Івана Франка, Житомир, 2021.

Дисертаційна робота присвячена теоретико-експериментальному дослідженню проблеми формування інформаційно-аналітичної компетентності майбутніх офіцерів у процесі фахової підготовки у військових інститутах.

Розвиток освітньої галузі в Україні на основі інформаційно-аналітичної діяльності є ключовим засобом інтеграції професійної освіти України в Європейський простір з метою зробити її конкурентоспроможною, орієнтованою на компетентнісний підхід.

Тому актуальність проблеми дослідження пов'язана з модернізаційними процесами, що відбуваються в сучасній українській освіті, і передбачають підготовку компетентних фахівців на рівні світових стандартів, соціально й професійно мобільних, конкурентоспроможних на вітчизняному, європейському і світовому ринках праці. Підготовка висококваліфікованих військових фахівців для системи Збройних Сил України детермінована сучасними політичними та соціально-економічними трансформаціями надійного захисту інформаційного простору нашої держави.

На рівні теорії та методики професійної військової освіти виникає необхідність розгляду проблеми формування інформаційно-аналітичної компетентності майбутніх офіцерів у процесі фахової підготовки.

На основі теоретичного аналізу наукової і методичної літератури та проведеного контент-аналізу обґрунтовано сутність базових понять проблеми формування інформаційно-аналітичної компетентності майбутніх офіцерів з

урахуванням сучасних методологічних підходів; здійснено науково-теоретичний аналіз проблеми формування інформаційно-аналітичної компетентності особистості в цілому та майбутнього офіцера зокрема; розкрито освітній контекст феномену «інформаційно-аналітична компетентність»; науково обґрунтовано структурні компоненти, критерії, показники та рівні сформованості інформаційно-аналітичної компетентності майбутнього офіцера; виявлено педагогічні умови, які сприяють формуванню інформаційно-аналітичної компетентності в процесі фахової підготовки; розроблено педагогічну модель формування інформаційно-аналітичної компетентності майбутніх офіцерів з урахуванням специфіки викладання базових дисциплін у військових інститутах та експериментально перевірено її ефективність на основі поетапного впровадження.

У результаті осмислення та аналізу нормативних освітянських документів, наукових джерел, ретроспективного аналізу власного військового педагогічного досвіду, доведено та обґрунтовано важливість базової фахової підготовки в процесі формування інформаційно-аналітичної компетентності майбутнього офіцера. Підтверджено, що формування інформаційно-аналітичної компетентності майбутніх офіцерів у процесі підготовки забезпечує реалізацію можливостей здобувача військової освіти як високопрофесійної особистості, здатної реалізуватися в сучасному глобалізованому світі та брати участь у житті демократичної соціальної правової держави й громадянського суспільства; формування в майбутніх офіцерів почуття власної гідності, поваги до прав людини, загальнолюдських цінностей, здатності формувати власну позицію та дотримуватися правил соціально-відповідальної поведінки; активізацію пізнавальної діяльності та самостійності; розвиток інтелекту курсанта, його критичного мислення, визначення ним власної комунікації; комунікативних умінь, тобто сприяє створенню підґрунтя для набуття фахових компетенцій, здатності до подальшої продуктивної військової діяльності.

У результаті теоретичного аналізу проблеми формування інформаційно-аналітичної компетентності майбутніх офіцерів в процесі фахової підготовки нами було виділено пріоритетні методологічні підходи: *гуманістичний, діяльнісний, особистісно орієнтований, компетентнісний та рефлексивний*; дидактичні принципи, на яких вони базуються: принципи цілісності та індивідуалізації розвитку освітніх потреб, системності й послідовності, модульності, зв'язку теорії з практикою, науковості, рефлексивності, співробітництва.

У межах дослідження розроблено та представлено структуру інформаційно-аналітичної компетентності майбутніх офіцерів. Вона є багатофункціональною інтегрованою здатністю особистості та сукупністю структурних (мотиваційно-цільовий, організаційно-змістовий, операційно-діяльнісний, контрольно-результативний) та функціональних (інформаційно-конструктивний, аналітико-діагностичний, когнітивно-пізнавальний, рефлексивно-творчий) компонентів.

На основі визначених критеріїв (мотиваційно-сміслового, знаннєвого, діяльнісно-поведінкового та рефлексивно-оцінювального) і відповідних їм показників виокремлено три рівні сформованості інформаційно-аналітичної компетентності майбутніх офіцерів у процесі фахової підготовки (репродуктивний, конструктивний, творчий).

Запропоновано етапи впровадження моделі формування інформаційно-аналітичної компетентності в процесі фахової підготовки у військових інститутах, а саме: підготовчий, базовий та інтегративний.

Доведено необхідність переосмислення змісту та пошуку ефективних форм організації освітнього процесу в межах фахової підготовки, використання освітньо-виховного потенціалу інформаційно-аналітичної діяльності, організації цілісної системи впливів освітнього середовища закладу вищої освіти на курсанта при формуванні його інформаційно-аналітичної компетентності.

Виділено та обґрунтовано педагогічні умови, що сприятимуть формуванню інформаційно-аналітичної компетентності курсантів у процесі фахової підготовки. Доведено, що визначені педагогічні умови та послідовна їх реалізація можуть забезпечити комплексний підхід до використання засобів військово-професійної спрямованості в освітньому процесі за умов інтеграції фахових дисциплін.

Експериментальна частина роботи проводилася відповідно до розробленої програми дослідження, яка складалася з трьох етапів: інформаційно-підготовчого, аналітико-пізнавального, інтегративно-творчого.

Етапи формування інформаційно-аналітичної компетентності майбутніх офіцерів у процесі фахової підготовки передбачали проведення лекційних та семінарських занять, позааудиторної роботи, науково-дослідницької діяльності курсантів, індивідуальної та самостійної роботи курсантів. В процесі основного етапу було розроблено та впроваджено програму спецкурсу «Формування інформаційно-аналітичної компетентності майбутніх офіцерів у процесі фахової підготовки», апробовано навчально-методичні матеріали, проведено тренінг щодо взаємодії і комунікації офіцера в військово-професійній діяльності, курсанти моделювали професійно-зорієнтовані ситуації, проводили ділові рольові ігри. Заключний етап (інтегративно-творчий) реалізації розробленої моделі та включав здійснення поточного і підсумкового контролю в процесі фахової підготовки.

Визначено кількісні та якісні показники сформованості інформаційно-аналітичної компетентності майбутніх офіцерів у процесі фахової підготовки. Результати порівняльного аналізу засвідчили переваги інноваційної підготовки в експериментальних групах над контрольними. Дані статистики доводять достовірність висновків щодо результативності формувального експерименту.

Наукова новизна та теоретичне значення результатів дослідження полягає в тому, що:

вперше на основі здійсненого цілісного наукового аналізу теорії та практики військової освіти обґрунтовано авторську модель та визначено зміст, структурні (мотиваційно-цільовий, організаційно-змістовий, операційно-діяльнісний, контрольнорезультативний) та функціональні (інформаційно-конструктивний, аналітико-діагностичний, когнітивно-пізнавальний, рефлексивно-творчий) компоненти процесу формування інформаційно-аналітичної компетентності майбутніх офіцерів; визначено відповідні педагогічні умови (належне мотиваційне забезпечення освітнього процесу фахової підготовки; упровадження інтегрованого та особистісно орієнтованого підходів у процесі вивчення фахових дисциплін; залучення курсантів до спеціально організованої, розвивальної діяльності, спрямованої на формування інформаційно-аналітичної компетентності; забезпечення інтегрованого характеру фахової підготовки майбутніх офіцерів; реалізація творчого підходу до організації досліджуваного процесу); виокремлено критерії (мотиваційно-смісловий, знаннявий, діяльнісно-поведінковий, рефлексивно-оцінювальний), показники та охарактеризовано рівні сформованості інформаційно-аналітичної компетентності майбутніх офіцерів у процесі фахової підготовки (репродуктивний, конструктивний, творчий); окреслено шляхи впровадження авторської моделі в цілісний процес фахової підготовки майбутніх офіцерів;

удосконалено змістовне наповнення та методичний супровід процесу формування інформаційно-аналітичної компетентності майбутніх офіцерів у процесі фахової підготовки; уточнено сутність базових понять дослідження: «інформаційно-аналітична компетентність», «інформаційно-аналітична компетентність майбутніх офіцерів», «формування інформаційно-аналітичної компетентності майбутніх офіцерів у процесі фахової підготовки»;

подальшого розвитку набули зміст, форми та методи формування інформаційно-аналітичної компетентності майбутніх офіцерів у процесі фахової підготовки в закладах вищої військової освіти.

Практичне значення дослідження полягає: у розробці та поетапному впровадженні конкретних науково-методичних рекомендацій, спрямованих на формування інформаційно-аналітичної компетентності майбутніх офіцерів у процесі фахової підготовки; в оптимізації методики організації інформаційно-аналітичної діяльності майбутніх офіцерів, зокрема реалізації спецкурсу «Формування інформаційно-аналітичної компетентності майбутніх офіцерів у процесі фахової підготовки» (лекції-візуалізації, проблемні лекції, майстер-класи, дискусії тощо) та його навчально-методичного забезпечення, що включає розроблений курс, який складається з одного модуля (30 годин, з яких 8 – лекційних, 12 – практичних, 10 – годин самостійної індивідуальної роботи).

Основні положення та результати наукового пошуку можуть бути використані викладачами військових закладів вищої освіти в процесі професійної підготовки майбутніх офіцерів.

Основні результати дослідження **впроваджено** в освітній процес: Військової академії (м. Одеса) (акт від 17.12.2020 р.), Житомирського військового інституту імені С. П. Корольова (акт від 15.06.2020 р.), Інституту спеціального зв'язку та захисту інформації Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» (акт від 11.03.2020 р.), Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного (акт від 08.08.2019 р.), Харківського національного університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба (акт від 12.12.2019 р.).

Ключові слова: інформаційно-аналітична компетентність, інформаційно-аналітична компетентність майбутніх офіцерів, майбутній офіцер, формування інформаційно-аналітичної компетентності майбутніх офіцерів, заклад вищої військової освіти, фахова підготовка.

ABSTRACT

Marchenkov S.M. **Formation of information and analytical competence among future officers in the process of professional training. – The manuscript.**

Dissertation for the degree of a candidate of pedagogical sciences in specialty 13.00.04 – theory and methodology of professional education. – Zhytomyr Ivan Franko State University, Zhytomyr, 2021.

The dissertation is devoted to the theoretical and practical study of the problem of formation of information and analytical competence of the future officers in the process of professional training. Modern scientific approaches to the researched problem are determined. The principle of the formation of the information and analytical competence of the future officers is characterized. Based on the study of the scientific literature, categorical analysis of basic concepts is performed. The structure, stages of formation, criteria, indicators, levels of formation of information-analytical competence of the future officers are characterized. The pedagogical conditions are substantiated, the model of formation of information-analytical competence of the future officers in the process of professional training is developed, its structural components are defined.

The following pedagogical conditions for the formation of information and analytical competence of the future officers in the process of professional training have been substantiated: motivational support of the educational process for the formation of information and analytical competence; introduction of integrated and personality-oriented approaches to the formation of information and analytical competence of cadets in the process of studying special disciplines; attraction of cadets to specially organized, developmental activities aimed at the formation of information and analytical competence; the integrated nature of the process of forming the information and analytical competence of future officers; creative approach of future officers to the formation of information and analytical competence).

The effectiveness of the introduction of military higher education institutions into the educational process has been experimentally tested. The results obtained allow us to assert the feasibility of introducing the developed author's model of the special course.

Key words: information-analytical competence, information and analytical competence of the future officers, future officer, formation of information-analytical competence of the future officers, military institution of higher education, professional training.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, у яких опубліковані основні результати дисертації

1. Марченков С. М., 2019. Наукові аспекти формування інформаційно-аналітичної компетентності в майбутніх офіцерів. *Освітні обрії: науково-педагогічний журнал*. Івано-Франківськ: «Івано-Франківський інститут післядипломної педагогічної освіти» МОН України. №1 (48), с. 57-60.
2. Марченков С. М., 2019. Формування інформаційно-аналітичних умінь майбутнього офіцера Збройних сил України за допомогою кейс-методу. *Нові технології навчання: зб. наук. пр.* / Київ: ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» МОН України. № 92, с. 197-202.
3. Марченков С. М., 2019. Формування інформаційно-аналітичної компетентності майбутніх офіцерів Збройних Сил України: науково-педагогічний аспект. *Проблеми створення, випробування, застосування та експлуатації складних інформаційних систем: збірник наукових праць*. Житомир: Вид-во ЖВІ ім. С. Корольова, вип. 17, с. 88-96.
4. Марченков С. М., 2020. Педагогічні умови формування інформаційно-аналітичної компетентності курсантів військового інституту в процесі фахової підготовки. *Освітні обрії: науково-педагогічний журнал*. Івано-Франківськ: «Івано-Франківський інститут післядипломної педагогічної освіти» МОН України. №1 (50), с. 177-179.
5. Марченков С. М., 2020. Формування інформаційно-аналітичної компетентності особистості за допомогою інноваційних технологій. *Нові технології навчання: зб. наук. пр.* Київ: ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» МОН України. № 94, с. 228-232.

6. Марченков С. М., 2020. Основні підходи формування інформаційно-аналітичної компетентності особистості. *Симпозіум українців: мова, література, культура: Науковий збірник університету ім. Палацького, м. Оломоуцьк, Чехія. №10, с. 311-315.*

7. Shypovskiy V., Cherneha V., **Marchenkov S.**, 2020. Analysis of the ways of improvement of Ukraine – NATO cooperation on cybersecurity issues. *Social development & Security*, Vol. 10, No. 2, s. 11-15.

Опубліковані праці апробаційного характеру

8. Марченков С. М., 2018. Проблеми інформаційно-аналітичної компетентності в професійній підготовці: науково-педагогічний аспект. *Дидактичні основи професійної підготовки майбутніх фахівців сучасних освітніх закладів: збірник наукових праць. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, с.70-78.*

9. Марченков С. М., 2019. Проблеми формування інформаційно-аналітичної компетентності в майбутніх офіцерів Збройних сил України в умовах ведення гібридних війн. *Проблеми теорії та практики інформаційного протиборства в умовах ведення гібридних війн. Житомир: Вид-во ЖВІ ім. С. Корольова, с. 377-379.*

10. Марченков С. М., 2020. Аналіз базових понять формування інформаційно-аналітичної компетентності в професійній підготовці. *Креативність особистості як інноваційного розвитку суспільства: зб. наук. праць. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, вип. 2, с. 83-87.*

11. Марченков С. М., 2020. Педагогічні умови формування інформаційно-аналітичної компетентності як ключової складової фахової компетентності майбутніх офіцерів ЗС України. *Актуальні проблеми вищої професійної освіти: зб. наук. праць / за ред. Л. В. Барановської. Київ: НАУ, с. 138-141.*

12. Марченков С. М., 2020. Інформаційно-аналітична компетентність як складова підготовки фахівців зі стратегічних комунікацій. *Stratcom: наук.-публ.* Київ: Вид-во НУО України імені Івана Черняхівського, с. 30-32.

13. Марченков С. М., 2020. Формування інформаційно-аналітичної компетентності – запорука підготовки якісних фахівців для забезпечення сектору безпеки і оборони. *Спільні дії військових формувань і правоохоронних органів держави: проблеми та перспективи: зб. тез допов.* Одеса: Військова академія, с. 291-292.

14. Марченков С. М., 2020. Роль інформаційно-аналітичної компетентності особистості у забезпеченні захисту від негативного психологічного впливу. *Графічні технології моделювання об'єктів, процесів та явищ: зб. тез доп. наук.-практ. конф.* Одеса: Військова академія, с. 83-84.

15. Марченков С. М., 2020. Інтеграція інформаційно-аналітичної компетентності особисті в процес аналізу інформаційних повідомлень як загроз національної безпеки України. *Актуальні проблеми управління інформаційною безпекою держави: зб. тез наук. доп. наук.-практ. конф.* Київ: НА СБУ, с. 143-146.

Опубліковані праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

16. Федорчук Д. Л., **Марченков С. М.**, Наумчак Л. М., 2020. Оцінювання динаміки поширення інформаційних повідомлень за даними електронних засобів масової комунікації. *Проблеми створення, випробування, застосування та експлуатації складних інформаційних систем: зб. наук. праць.* Житомир: Вид-во ЖВІ ім. С. Корольова. Вип. 18, с. 15-23.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	15
Розділ I. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ.....	24
1.1. Проблема формування інформаційно-аналітичної компетентності особистості в професійній підготовці: науково-педагогічний аспект.....	24
1.2. Аналіз базових понять формування інформаційно-аналітичної компетентності в фаховій підготовці.....	63
1.3. Особливості формування інформаційно-аналітичної компетентності майбутніх офіцерів.....	44
Висновки до першого розділу.....	80
Розділ II. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ В ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ.....	83
2.1. Педагогічні умови формування інформаційно-аналітичної компетентності в майбутніх офіцерів у процесі фахової підготовки.....	83
2.2. Модель формування інформаційно-аналітичної компетентності в майбутніх офіцерів в процесі фахової підготовки.....	107
2.3. Шляхи впровадження моделі формування інформаційно-аналітичної компетентності майбутніх офіцерів у процесі фахової підготовки.....	132
Висновки до другого розділу.....	154
Розділ III. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ МОДЕЛІ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ В ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ.....	157

3.1. Діагностика стану сформованості інформаційно-аналітичної компетентності майбутніх офіцерів у процесі фахової підготовки.....	157
3.2 .Організація, методика та аналіз результатів формувального експерименту.....	191
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	217
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	220
ДОДАТКИ.....	264

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ЗВО – заклад вищої освіти

ЗС – Збройні Сили

I.-А. діяльність – інформаційно-аналітична діяльність

I.-А. компетентність – інформаційно-аналітична компетентність

ЕГ – експериментальні групи

КГ – контрольні групи

ВСТУП

Актуальність досліджуваної проблеми. Перехід Збройних Сил України до системного реформування, упровадження стандартів НАТО детермінує зміну пріоритетів у змісті військової вищої освіти. Значна увага в цьому контексті приділяється модернізації змісту та забезпеченню якості підготовки майбутніх офіцерів на рівні міжнародних вимог до військових фахівців, які мають бути конкурентоспроможними, мобільними, компетентними, зорієнтованими на особистісний та професійний саморозвиток, здатними реалізовувати професійні якості та компетентності, про що йдеться в законодавчих та нормативних документах: Законі України «Про вищу освіту» (2014), Концепції розвитку професійної освіти і навчання в Україні (2010-2020 рр), «Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» (2012), Стратегії національної безпеки України (2015), Воєнній доктрині України (2015), Доктрині інформаційної безпеки України (2017), Державній програмі розвитку Збройних Сил України на період до 2020 року (2017), законах України «Про Національну програму інформатизації» (2012), «Про національну безпеку України» (2018), «Про інформацію» (2018) тощо.

Відповідно виникає потреба в подальшій розробці сучасної теорії і методики професійної освіти щодо створення якісно нової системи фахової підготовки, спрямованої на формування інформаційно-аналітичної компетентності як інтегральної складової професійної компетентності майбутніх офіцерів, що передбачає володіння вміннями розв'язувати навчальні та професійні завдання, аналізувати інформацію, адаптуватися до швидких змін сучасності, оперативно приймати нестандартні рішення, володіти європейськими стандартами інформаційно-аналітичної діяльності, а також вирішувати бойові, службові, оперативно-службові та інші професійно важливі завдання в процесі аналітичної обробки важливої інформації.

Результат аналізу наукових джерел засвідчує про значну кількість розвідок у досліджуваному напрямі. У педагогічній теорії проблема

формування інформаційно-аналітичної компетентності особистості знайшла відображення в таких аспектах: визначення психологічних основ інформаційно-аналітичної діяльності (Л. Виготський, О. Киричук, Г. Костюк, О. Леонт'єв та ін.); формування знань та вмінь щодо механізмів і технологій інформаційно-аналітичної діяльності (М. Жалдак, О. І. Пошетун, О. М. Спирін, А. В. Хуторський та ін.); урахування особливостей формування професійної компетентності (І. А. Зимня, І. А. Зязюн, М. В. Кларін, В. І. Маслов, Н. Г. Ничкало та ін.).

Проблема підготовки фахівців у системі професійної освіти досліджувалась науковцями: О. Є. Антоною, В. І. Бондарем, С. С. Вітвицькою, О. А. Дубасенюк, А. К. Марковою та ін. Формування компетентнісної парадигми у фаховій підготовці розглянуто в працях О. С. Березюк, Н. М. Бібік, О. В. Вознюка, В. Кременя, С. В. Лісової, Н. Г. Сидорчук, С. О. Сисоєвої та ін.; запровадження інформаційно-аналітичних інновацій обґрунтовано в дослідженнях О. П. Волкової, Р. С. Гуревича, І. М. Демешко, В. І. Захарової, Ю. М. Казакова, Є. М. Карпенко, Т. І. Коваль, О. Ю. Кошової, Г. В. Онкович та ін.

Проблему теоретичної і практичної професійної підготовки майбутніх офіцерів висвітлено в працях: В. В. Баранівського, О. О. Безносюка, О. Д. Богданюка, Ю. А. Дем'янюка, О. В. Коби, С. Т. Полторака, С. М. Тарасенко, Т. І. Ткаченко, І. В. Феденко, В. В. Ягупова та ін.

Окремим аспектам окресленої проблеми присвячені наукові розвідки: Н. В. Басковняк, Н. О. Білоцерковської, Т. О. Бутенко, Н. А. Воропай, Г. С. Грибенюк, Т. Б. Маслової, О. В. Торічного, С. М. Шевченко та ін.

Значний внесок в осмислення поняття інформаційно-аналітичної компетентності здійснили зарубіжні науковці: А. Баден, Р. Барт, Ж. Дельоз, Д. Сосюр та ін.

Проте аналіз стану розробки різних аспектів досліджуваної проблеми засвідчив, що формування інформаційно-аналітичної компетентності

майбутніх офіцерів у процесі фахової підготовки не набуло всебічного комплексного вивчення та вимагає його системного розгляду.

На основі вивчення сучасної теорії та практики професійної військової освіти визначено низку **суперечностей** між:

- суспільними й освітніми потребами формування досліджуваної компетентності та недосконалістю їх змістового окреслення на законодавчому, науковому та навчально-методичному рівнях;
- сучасними вимогами до фахової компетентності майбутніх офіцерів та організаційними проблемами відповідної військово-професійної підготовки в закладах вищої військової освіти;
- потребою визначення факторів впливу на формування інформаційно-аналітичної компетентності майбутніх офіцерів та недостатнім використанням комплексу педагогічних умов, які забезпечують ефективність цього процесу.

Отже, актуальність окресленої проблеми, її соціальна значущість, необхідність вирішення визначених суперечностей зумовили вибір теми дослідження: **«Формування інформаційно-аналітичної компетентності майбутніх офіцерів у процесі фахової підготовки».**

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконано відповідно до тематичного плану наукових досліджень кафедри педагогіки Житомирського державного університету імені Івана Франка «Професійна підготовка майбутніх фахівців в умовах ступеневої освіти» (РН №0110U002274). Тему дисертації затверджено на засіданні вченої ради Житомирського державного університету імені Івана Франка (протокол № 8 від 27.03.2015 р.).

Мета дослідження полягає в науково-теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці ефективності впровадження моделі формування інформаційно-аналітичної компетентності майбутніх офіцерів у процесі фахової підготовки.

Відповідно до мети визначено **завдання дослідження:**

1. Здійснити аналіз досліджуваної проблеми в педагогічній теорії і практиці, уточнити сутність базових понять та окреслити зміст формування інформаційно-аналітичної компетентності майбутніх офіцерів.

2. Виокремити педагогічні умови формування досліджуваної компетентності.

3. Теоретично обґрунтувати та розробити авторську модель формування інформаційно-аналітичної компетентності майбутніх офіцерів.

4. Визначити критерії, показники та рівні сформованості інформаційно-аналітичної компетентності майбутніх офіцерів у процесі фахової підготовки.

5. Проаналізувати результати експериментального дослідження та розробити комплекс навчально-методичного забезпечення процесу фахової підготовки майбутніх офіцерів у визначеному напрямі.

Об'єкт дослідження – професійна підготовка майбутніх офіцерів у закладах вищої освіти військового спрямування.

Предмет дослідження – зміст, форми, методи формування інформаційно-аналітичної компетентності майбутніх офіцерів у процесі їх фахової підготовки.

Для досягнення мети та реалізації визначених завдань на різних етапах дослідження було використано наступні **методи**: *теоретичні* – аналіз, синтез, зіставлення, порівняння, систематизація, узагальнення наукової літератури – для вивчення стану теоретичної розробки проблеми; порівняльний аналіз форм і методів роботи, узагальнення військово-педагогічного досвіду – для обґрунтування теоретико-методичних засад дослідження; метод теоретичного моделювання – з метою визначення об'єкта, предмета дослідження; індукція, дедукція, порівняння, аналогія, зіставлення – для всебічного аналізу ключових понять дисертаційної роботи; *емпіричні* – діагностичні методи (анкетування, тестування, бесіди з курсантами та викладачами) – для діагностики рівня сформованості досліджуваної компетентності; *обсерваційні* методи (педагогічне спостереження, самоспостереження), педагогічний

(констатувальний і формувальний етапи) експеримент – для з’ясування ефективності розробленої авторської моделі та шляхів її практичного впровадження; *методи математичної статистики* – кількісний та якісний аналіз результатів дослідження, статистичне опрацювання інформації у формі таблиць, схем, діаграм, графіків.

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальна робота виконувалася на базі закладів вищої військової освіти, що здійснюють підготовку майбутніх офіцерів, зокрема, Військової академії (м. Одеса), Житомирського військового інституту імені С. П. Корольова, Інституту спеціального зв’язку та захисту інформації Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, Харківського національного університету імені І. Кожедуба.

Загалом на різних етапах дослідження експериментальною роботою було охоплено 392 курсанта закладів вищої військової освіти та 36 викладачів фахових військових дисциплін.

Організація та основні етапи дослідження. Науково-педагогічне дослідження здійснювалося впродовж 2015 – 2020 років й охопило три етапи наукового пошуку.

На *першому етапі* (2015 – 2016 рр.) – *інформаційно-підготовчому* – здійснено аналіз наукової та методичної літератури проблеми формування інформаційно-аналітичної компетентності майбутніх офіцерів; визначено філософські, психологічні, педагогічні засади дослідження; опрацьовано нормативну і законодавчу базу, обґрунтовано актуальність, сформульовано мету, завдання, об’єкт, предмет; визначено хід дослідної експериментальної роботи; систематизовано базові поняття дослідження.

На *другому етапі* (2016 – 2018 рр.) – *аналітико-пізнавальному* – визначено критерії, показники вимірювання рівнів досліджуваної компетентності; здійснено діагностику стану окресленої проблеми, проведено моніторинг та обґрунтовано педагогічні умови формування інформаційно-

аналітичної компетентності майбутніх офіцерів у процесі фахової підготовки; теоретично обґрунтовано авторську модель формування інформаційно-аналітичної компетентності та розроблено програму відповідного спецкурсу.

На *третьому етапі* (2018 – 2020 рр.) – *інтегративно-творчому* – здійснено апробацію отриманих результатів дослідження шляхом їх упровадження в освітній процес закладів вищої військової освіти України; проаналізовано, систематизовано, узагальнено результати експериментального дослідження, здійснено їх статистичну обробку; сформульовано загальні висновки, окреслено перспективи подальших наукових пошуків.

Наукова новизна та теоретичне значення результатів дослідження полягає в тому, що:

вперше на основі здійсненого цілісного наукового аналізу теорії та практики військової освіти обґрунтовано авторську модель та визначено зміст, структурні (мотиваційно-цільовий, організаційно-змістовий, операційно-діяльнісний, контрольний-результативний) та функціональні (інформаційно-конструктивний, аналітико-діагностичний, когнітивно-пізнавальний, рефлексивно-творчий) компоненти процесу формування інформаційно-аналітичної компетентності майбутніх офіцерів; визначено відповідні педагогічні умови (належне мотиваційне забезпечення освітнього процесу фахової підготовки; упровадження інтегрованого та особистісно орієнтованого підходів у процесі вивчення фахових дисциплін; залучення курсантів до спеціально організованої, розвивальної діяльності, спрямованої на формування інформаційно-аналітичної компетентності; забезпечення інтегрованого характеру фахової підготовки майбутніх офіцерів; реалізація творчого підходу до організації досліджуваного процесу); виокремлено критерії (мотиваційно-смісловий, знаннявий, діяльнісно-поведінковий, рефлексивно-оцінювальний), показники та охарактеризовано рівні сформованості інформаційно-аналітичної компетентності майбутніх офіцерів у процесі фахової підготовки (репродуктивний, конструктивний, творчий);

окреслено шляхи впровадження авторської моделі в цілісний процес фахової підготовки майбутніх офіцерів;

удосконалено змістовне наповнення та методичний супровід процесу формування інформаційно-аналітичної компетентності майбутніх офіцерів у процесі фахової підготовки; уточнено сутність базових понять дослідження: «інформаційно-аналітична компетентність», «інформаційно-аналітична компетентність майбутніх офіцерів», «формування інформаційно-аналітичної компетентності майбутніх офіцерів у процесі фахової підготовки»;

подальшого розвитку набули зміст, форми та методи формування інформаційно-аналітичної компетентності майбутніх офіцерів у процесі фахової підготовки в закладах вищої військової освіти.

Практичне значення дослідження полягає: у розробці та поетапному впровадженні конкретних науково-методичних рекомендацій, спрямованих на формування інформаційно-аналітичної компетентності майбутніх офіцерів у процесі фахової підготовки; в оптимізації методики організації інформаційно-аналітичної діяльності майбутніх офіцерів, зокрема реалізації спецкурсу «Формування інформаційно-аналітичної компетентності майбутніх офіцерів у процесі фахової підготовки» (лекції-візуалізації, проблемні лекції, майстер-класи, дискусії тощо) та його навчально-методичного забезпечення, що включає розроблений курс, який складається з одного модуля (30 годин, з яких 8 – лекційних, 12 – практичних, 10 – годин самостійної індивідуальної роботи).

Основні положення та результати наукового пошуку можуть бути використані викладачами військових закладів вищої освіти в процесі професійної підготовки майбутніх офіцерів.

Основні результати дослідження **впроваджено** в освітній процес: Військової академії (м. Одеса) (акт від 17.12.2020 р.), Житомирського військового інституту імені С. П. Корольова (акт від 15.06.2020 р.), Інституту спеціального зв'язку та захисту інформації Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» (акт від 11.03.2020 р.), Національної академії сухопутних військ

імені гетьмана Петра Сагайдачного (акт від 08.08.2019 р.), Харківського національного університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба (акт від 12.12.2019 р.).

Апробація результатів дослідження. Основні положення дослідження у формі доповідей та повідомлень оприлюднено на науково-практичних конференціях різного рівня, зокрема, *міжнародних*: «Науково-педагогічні школи: проблеми, здобутки та перспективи розвитку» (Житомир, 2018, очна), «Проблеми забезпечення інформаційної безпеки суспільства і держави та шляхи їх вирішення» (Київ, 2019, заочна), «Графічні технології моделювання об'єктів явищ і процесів» (Одеса, 2020, заочна), «Актуальні проблеми вищої професійної освіти» (Київ, 2020, заочна), «Актуальні проблеми педагогічної освіти: новації, досвід та перспективи» (Запоріжжя, 2020, заочна), «Спільні дії військових формувань і правоохоронних органів держави: проблеми та перспективи» (Одеса, 2020, заочна); *всеукраїнських*: «Проблеми створення, розвитку та застосування високотехнологічних систем спеціального призначення з урахуванням досвіду антитерористичної операції». (Житомир, 2016, очна), «Проблеми та напрями вдосконалення підготовки військових фахівців з урахуванням досвіду антитерористичної операції у східних областях України» (Житомир, 2017, очна), «Проблеми теорії та практики інформаційного протиборства в умовах ведення гібридних війн (Житомир, 2019, очна)», «Педагогічна освіта в Україні: традиції та сучасні виклики» з нагоди 80-річчя відкриття першого на Прикарпатті закладу вищої освіти педагогічного профілю та пошанування пам'яті доктора педагогічних наук професора Ступарика Богдана Михайловича» (Івано-Франківськ, 2020, заочна), «Теорія і практика дистанційного навчання у професійній освіті» (Київ, 2017, заочна), «Актуальні проблеми управління інформаційною безпекою держави» (Київ, 2020, заочна), «Професійні мовні компетенції сучасного фахівця» (Житомир, 2020, форма заочна); науково-методологічних семінарах кафедри педагогіки, професійної освіти та управління освітніми закладами (2015 – 2020).

Особистий внесок здобувача у статтях: «Оцінювання динаміки поширення інформаційних повідомлень за даними електронних засобів масової комунікації» (2020), опублікованій у співавторстві з Д. Федорчуком та Л. Наумчак, полягає в характеристиці поширення інформаційних повідомлень в засобах масової інформації; у статті «Analysis of the ways of improvement of Ukraine – NATO cooperation on cybersecurity issues» (2020), опублікованій у співавторстві з В. Шиповським та В. Чернегою, – в аналізі методів забезпечення кіберзахисту в державах-членах НАТО.

Публікації. Основні теоретичні положення й висновки дослідження відображено в 26 публікаціях, з яких: 6 статей – у провідних фахових виданнях України, з них 5 – одноосібних, 2 – в іноземних наукових періодичних виданнях, 17 статей – у збірниках наукових конференцій, 1 – методичні рекомендації.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається із вступу, трьох розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації становить 295 сторінок, з них 220 сторінок основного тексту. У списку використаних джерел подано 409 найменувань (з яких 17 – іноземною мовою), 12 додатків. Робота містить 12 таблиць та 10 рисунків.

Розділ І. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ

1.1 Проблема формування інформаційно-аналітичної компетентності особистості в професійній підготовці: науково-педагогічний аспект

Стратегічним завданням України є забезпечення національної безпеки, життєво важливих інтересів суспільства, сприйнятливих умов існування та розвитку нації, збереження та примноження її матеріальних і духовних цінностей.

Військовий керівник, офіцер – це суб’єкт військового управління. Він виступає центральною і ключовою фігурою в системі військово-організаційних відносин «Саме офіцер, військовий керівник вносить порядок і логіку в діяльність військовослужбовців, об’єднуючи їх у групу чи організацію для досягнення спільних цілей, вирішення поставлених завдань»¹.

Тому, відповідно на рівні сучасної теорії та методики професійної військової освіти є необхідним створення якісно нової системи фахової підготовки майбутніх офіцерів в закладах вищої освіти.

Процес формування І.-А. компетентності, яка є невід’ємною складовою професійної компетентності курсантів військових інститутів, вимагає створення відповідних умов для розвитку цілісної особистості військового фахівця.

Про це ідеться в законодавчих та нормативних документах: Законі України «Про вищу освіту» (2014), Концепції розвитку професійної освіти і навчання в Україні (2010-2020 рр), «Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» (2012), Стратегії національної безпеки України (2015), Воєнній доктрині України (2015), Доктрині інформаційної безпеки

---

¹ Торічний, О.В., 2013. *Теоретико-методичні засади формування військовоспеціальної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі навчання*: дис. д-ра пед. наук: 13.00.02. Держ. прикордон. служба України, Нац. акад. держ. прикордон. служби України ім. Богдана Хмельницького. – Хмельницький. 605 арк. Стаття надійшла до редакції 16.02.2016

України (2017), Державній програмі розвитку Збройних Сил України на період до 2020 року (2017), законах України «Про Національну програму інформатизації» (2012), «Про національну безпеку України» (2018), «Про інформацію» (2018) тощо.

Важливість формування І.-А. компетентності майбутніх офіцерів у процесі фахової підготовки визначається специфікою їхньої професійної діяльності, професійних обов'язків, що тісно пов'язані з вирішенням бойових, службових, оперативно-службових та інших професійно важливих завдань І.-А. діяльності.

Результат аналізу наукових джерел засвідчує про значну кількість розвідок у досліджуваному напрямі. У педагогічній теорії проблема формування І.-А. компетентності особистості знайшла відображення в таких аспектах: визначення психологічних основ І.-А. діяльності (Л. С. Виготський, О. В. Киричук, Г. С. Костюк, О. М. Леонтьєв та ін.); формування знань та вмінь щодо механізмів і технологій інформаційно-аналітичної діяльності (М. І. Жалдак, О. І. Пометун, О. М. Спирін, А. В. Хуторской та ін.); урахування особливостей формування професійної компетентності (І. А. Зимня, І. А. Зязюн, М. В. Кларін, В. І. Маслов, Н. Г. Ничкало та ін.); запровадження інформаційно-аналітичних інновацій обґрунтовано в роботах О. П. Волкової, Р. С. Гуревича, І. М. Демешко, В. І. Захарової, Ю. М. Казакова, Є. М. Карпенко, Т. І. Коваль, О. Ю. Кошової, Г. В. Онкович та ін.

Окремим аспектам окресленої проблеми присвячені наукові розвідки: Н. В. Басковняк, Н. Г. Білоцерковської, Т. О. Бутенко, Н. А. Воропай, Г. С. Грибенюк, Т. Б. Маслової, О. В. Торічного, С. М. Шевченко та ін.

Значний внесок в осмислення поняття І.-А. компетентності здійснили зарубіжні науковці: А. Баден, Р. Барт, Ж. Дельоз, Д. Сосюр та ін.

Проаналізуємо деякі аспекти формування І.-А. компетентності. Окремий напрямок складають дисертаційні дослідження з проблеми формування І.-А. компетентності фахівців, а саме: О. В. Аніщенко (інформаційна культура вчителя), Н. В. Баловсяк (інформаційна компетентність економіста),

А. В. Бичок (інформаційна компетентність фахівців міжнародного бізнесу), Т. В. Волкова (інформаційна компетентність інженера), та ін.

Що ж стосується особливостей формування І.-А. компетентності майбутніх офіцерів, то науковий доробок тут незначний: лише в дослідженнях В. А. Бараннік², О. Ф. Євсюкова³, А. Ф. Шрамченко⁴, В. В. Ягупова⁵ розглядаються окремі аспекти даної проблеми.

Сучасний рівень розвитку І.-А діяльності у провідних країнах світу є результатом тривалого історичного процесу еволюційних і революційних перетворень.

При цьому чітко відслідковується взаємозв'язок між розвитком суспільства, особливо матеріального виробництва, та зростанням потреби суб'єктів в інформації. Прогрес організації І.-А діяльності пов'язаний з розвитком двох якісно відмінних між собою типів технологічних процесів: обробкою повідомлень у широкому розумінні цього терміну і передачею повідомлень. Наслідком цих перетворень є набуття людським суспільством нової якості, формування нової соціально-технічної парадигми – інформаційного суспільства.

Вчений В. М. Варенко, аналізуючи І.-А діяльність виділяє так звані основні революційні етапи її становлення⁶.

Перша революція пов'язана із винаходом писемності, що призвела до гігантського якісного і кількісного стрибка. З'явилася можливість передавання знань від покоління до покоління.

Друга революція (середина XVI ст.) спричинена винаходом книгодрукування, який радикально змінив індустріальне суспільство, культуру, організацію діяльності.

² Бараннік, В.А., 2005. *Актуальні проблеми військової психології*: Начвальный посібник. / В.А. Бараннік, В.М. Невмержицький, Р.А. Шпак / К: НАОУ, с. 175.

³ Євсюков, О.Ф., 2006. *Педагогічні умови формування професійної компетентності майбутніх офіцерів у навчальному процесі вищого військового навчального закладу*: дис. канд. пед. наук: 13.00.04. – Х.: 172 с.

⁴ Шрамченко, А.Ф., 1973. *Вопросы психологии управления войсками*. М.: – Воениздат. с. 56-80.

⁵ Ягупов В.В., 2000. *Теорія і методика військового навчання*: Монографія. -К.: Тандем. 380 с.

⁶ Варенко, В.М., 2014. *Інформаційно-аналітична діяльність* Київ.

Третя революція (кінець XIX ст.) зумовлена винаходом електрики, завдяки якій з'явилися телеграф, телефон, радіо, які дають змогу оперативно передавати і нагромаджувати інформацію в будь-якому обсязі.

Четверта революція (70-і рр. XX ст.) пов'язана з винаходом мікропроцесорної технології і появою персонального комп'ютера⁷.

В епоху Просвітництва в суспільній свідомості відбувся поворот у бік розуміння людських взаємовідносин як таких. Центр тяжіння перемістився з природи на людину, з онтології та гносеології на антропологію та педагогіку, про це описано в працях вчених філософів Е. Бьорка, Д. Юма, А. Сміта та інших⁸.

У XVII – XIX ст. проблеми обміну інформацією, володіння аналітичною діяльністю почали формуватися в дидактичні принципи системності та послідовності (Я. А. Коменський, Ж-Ж. Руссо), міцності, культури, відповідності й активності особистості знань, формування вмінь та навичок (А. Дістервег), практичної корисності (Дж. Локк та ін.)⁹.

Певний внесок у підготовку засад інформаційно-аналітичної теорії зробив англійський вчений Роберт Оуен. Великого значення він надавав розвитку освіти, навчанню, аналітиці. Вчений розробив теорію розумового виховання, яка базувалася на тому, що в кожній особистості необхідно виховувати потребу в поповненні розуму певною інформацією, будувати свої визначення, висновки, займатися розвитком застосування логічних операцій¹⁰.

Французький вчений М. Монтень теж не залишив поза увагою проблему І.-А. діяльності у своїх працях розглядав як певну рису характеру, вміння здійснювати І.-А. діяльність¹¹.

⁷ Варенко, В.М., 2014. *Інформаційно-аналітична діяльність* Київ.

⁸ Алексеев, П.В., 2003. *Философия: учебник*/ П.В. Алексеев, А.В. Панин. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: ТК Велби, Изд-во Проспект. – 608 с.

⁹ Антонова, О.Є., 2011. Європейський вимір компетентнісного підходу та його концептуальні засади / О.Є Антонова, Л.П. Маслак // *Професійна педагогічна освіта: компетентнісний підхід*: монографія / за ред. О.А. Дубаченюк. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка. – с. 81-109.

¹⁰ Вознюк, А.В., 2011. *Философские основания педагогической аксиоматики*: монографія. Житомир: Изд-во ЖГУ им. И. Франко, 564 с.

¹¹ Вознюк, А.В., 2011. *Философские основания педагогической аксиоматики*: монографія. Житомир: Изд-во ЖГУ им. И. Франко, 564 с.

В німецькій класичній філософії було розроблено категоріальний апарат І.-А. діяльності та ідеї взаємовідносин суб'єкта з іншими суб'єктами розглядався зв'язок «Я» і «Ти»¹².

Інформаційна революція (кінець 90-х ХХ ст.) набула певного розвитку в професійній діяльності особистості. Вона зумовила необхідність зміни погляду на сутність та призначення професії. Так, будь-яку діяльність почали розглядати як механізм створення певного продукту та добробуту, що дало поштовх до розвитку управління певним видом професійної діяльності¹³.

Результати наукового аналізу свідчать про те, що, теорія І.-А. діяльності знайшла своє відображення у наступних аспектах:

1) «індивідуалістична редукція», тобто зведення аналітики до відносин індивідів «Я» і «Ти» (оскільки суб'єкт розуміється тут тільки як особистісне «Я»);

2) «психологічна редукція», тобто зведення подачі інформації зв'язку «Я» і «Ти»;

3) «етична редукція», тобто зведення подачі інформації до аналітики, що трактується «поза соціально» від відносин між «Я» і «Ти», між «Я» та «іншими»¹⁴.

Однією з найстаріших аналітичних структур вважається американський Фонд імені Р. Сейджа (Russell Sage Foundation), заснований 1907 році. Його головним завданням стало проведення наукових досліджень стосовно розвитку індустріального суспільства в США. Як відзначають дослідники, діяльність цієї організації сприяла розвитку громадянського суспільства в країні. Фонд взяв на себе завдання професійно сприяти подоланню соціальних негараздів у суспільстві¹⁵.

¹² Алексеев, П.В., 2003. *Философия: учебник*/ П.В. Алексеев, А.В. Панин. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: ТК Велби, Изд-во Проспект. – 608 с.

¹³ Варенко, В.М., 2014. *Інформаційно-аналітична діяльність* Київ.

¹⁴ Варенко, В.М., 2014. *Інформаційно-аналітична діяльність* Київ.

¹⁵ Жуковський, І.Т., 2012. *Інформаційно-аналітична діяльність*: Навч. посіб. / І. Т. Жуковський, М.М. Шевченко / К.: Кондор, с. 224 - 242

Військова І.-А. діяльність принципово відрізняється від інших видів професійної діяльності. Її можна звести до наступних положень:

- суттєва різноманітність виду І.-А. діяльності на різних рівнях військової управлінської ієрархії;
- алгоритмічний, разом з тим творчий характер І.-А. діяльності, що часто відбувається за умов мінливої, нерідко суперечливої, небезпечної для життя ситуацій та недостатньої кількості інформації;
- яскраво виражена прогностична природа І.-А. діяльності;
- значна роль проєктивної, конструктивної, аналітичної, комунікативної, організаторської функцій ¹⁶.

В результаті дослідження наукових джерел встановлено, що історія формування інформаційно-аналітичних служб починається з середини ХХ ст. Вперше цей термін з'явився в США під час Другої Світової війни. Так тоді називали захищене від прослуховування місце, де цивільні та військові експерти розробляли стратегії бойових дій. Вони також використовувались для розробок безпечного середовища для військових стратегічних органів.

Пізніше аналітичні структури виникають у Великій Британії та Німеччині, як реакція наукових та політичних кіл на зміни у сфері світової економіки та міжнародної безпеки. Поштовхом для розвитку І.-А. діяльності стали пошук шляхів мирного розв'язання суперечливих питань у взаємовідносинах різних держав, вироблення стратегій розвитку країни, захисту національних інтересів у світі, що динамічно змінюється¹⁷.

В 90-х роках ХХ ст. відбулися суттєві зміни в І.-А. діяльності. Численні інститути, які вивчали проблеми зовнішньої політики, політики безпеки, реорганізували свою діяльність. Проблеми з фінансуванням спонукали їх до запровадження «цільового маркетингу» в військовій сфері.

¹⁶ Топоровский, В.П., 2011. *Аналитическая компетентность педагога: технологии развития, педагогический анализ, методы и формы оценки: учебнометодическое пособие* – 2е изд., стереотип. – М.: Планета. 176 с.

¹⁷ Власова, Г.В., 2006. *Аналітико-синтетична переробка інформації: навч. посібник* / Г.В. Власова, В.І. Лутова, Л.І. Титова / К.:ДАККиМ, 290 с.

В сучасних умовах роль І.-А. діяльності постійно зростає. Аналітики все більше і більше впливають на розвиток людства, всі сфери суспільного життя. У багатьох, особливо в економічно розвинених країнах масово створюються інформаційно-аналітичні служби в різних сферах¹⁸.

Серед причин такого бурхливого розвитку інформаційно-аналітичних служб вчені виділяють:

- систематичне об'єктивне зростання рухливості суспільних, економічних, політичних процесів в світовому масштабі з їх структуруванням, динамічним розвитком, але з непередбачливою поведінкою. Зрозуміло, що є необхідність дати оцінку таким процесам, що весь час змінюються¹⁹;

- в соціальному управлінні сучасна людина зіткнулася з проблемами, які потребують осмисленого вирішення. Ускладнення соціальних систем (а це – об'єктивний процес) веде до росту їх нестабільності, кризових явищ. Намагання уникнути втрат примушує вчених-теоретиків та практиків шукати оптимальні рішення з мінімальними ризиками. Для цього їм необхідний всебічний аналіз ситуації з наступними висновками, що дозволить досягти бажаного результату²⁰;

- напружена динаміка росту соціальних процесів породжує величезні неконтрольовані, суперечливі потоки інформації, які потребують відповідного дослідження, аналізу, контролю, що без ефективних сучасних аналітичних технологій неможливо зробити²¹;

- зростання конкуренції, а то й конфронтації між державами за володіння зонами впливу, економічними важелями, природними ресурсами тощо. Аналітичні служби дозволяють приймати такі управлінські рішення, які убезпечують від конфліктів, контролюють та прогнозують кризові явища. В

¹⁸ Інформаційно-аналітичні аспекти розвитку сучасного суспільства в Україні / Кабінет України, Міністерство транспорту та зв'язку України. – К., 2005. 70 с.

¹⁹ Аніщенко, О.В., 2007. *Інформаційна культура педагога* / О.В. Аніщенко, О.С. Падалка [Електронний ресурс] / Publishing house Education and Science s.r.o. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/12.APSN_2007/Pedagogica/20930.doc.htm

²⁰ Соснін, О.В., 2011. Національні інтереси в інформаційній сфері. *Віче*. №9. с.32–36.

²¹ Астахова, Л.В., 2011. Развитие информационно-аналитических компетенций студентов в вузе / Л. В. Астахова, А. Е. Трофименко // *Вестник Челябинского государственного педагогического университета*: научный журнал. № 12. с. 16–23.

сучасних умовах І.-А. діяльність стає необхідною потребою суспільства, одним із найважливіших і найвпливовіших факторів стабільності і життєдіяльності будь-якої держави²².

В сучасних умовах інформаційна аналітика стає ключовою ланкою в процесі управління, основою для застосування в практичній діяльності. І.-А. діяльність як «сукупність процесів одержання, збору, аналізу, переробки, пошуку, розповсюдження інформації, а також інших допоміжних процесів, які їх забезпечують». Інформаційна аналітика виступає органічним компонентом усіх різновидів інформаційної діяльності, оскільки без аналітичних методик неможливе опрацювання вхідної інформації та створення якісного інформаційного продукту²³.

Що стосується військової професійної діяльності, то тут І.-А. діяльність залежала від реформування, які відбувалися в Збройних Силах держави. У цілому 40-50-ті роки ХХ ст. увійшли в історію І.-А. діяльності в військовій сфері як роки техніки, 68-70-ті – як роки маркетингу та економічного управління І.-А. діяльності, 80-ті – як період удосконалення інформаційно-аналітичних служб, 90-ті – як розвиток різних способів інформатизації та аналітики²⁴.

На сучасному етапі І.-А. діяльності в військовій сфері розглядають як сукупність заходів, які здійснюються в органах управління розвідки, інформаційно аналітичних органах (підрозділах) щодо збору, повної обробки даних та інформаційних матеріалів, а також розроблення на основі проведеної роботи інформаційно-аналітичних документів та доведення їх до споживачів розвідувальної інформації²⁵.

²² Астахова, Л.В., 2011. Развитие информационно-аналитических компетенций студентов в вузе / Л. В. Астахова, А. Е. Трофименко // *Вестник Челябинского государственного педагогического университета*: научный журнал. № 12. с. 16–23.

²³ Козлакова, Г.О., 2003. *Узагальнення процесу інформатизації освіти: динаміка зміни ключових характеристик*. Міжнародні синергетичні читання. – К.: Знання. с. 36-37.

²⁴ Арістова, І. В., 2000. *Державна інформаційна політика: організаційно-правові аспекти*: монографія / за заг. ред. О. М. Бандурки. Харків: Ун-т внутр. справ, с. 368.

²⁵ Демедюк, С.В., 2015. Марков В.В. *Підготовка та підвищення кваліфікації працівників у сфері боротьби з кіберзлочинністю*. / С.В. Демедюк, В.В. Марков / *Право. Уа*. №1. с. 48–52.

Ряд вчених, які досліджують проблему І.-А. діяльності, а саме Н. В. Астахов, Н. В. Баловсяк, І. Т. Муковський та інші, звертають увагу на те, що в ХХІ ст. І.-А. діяльність або інформаційна аналітика стала предметом бурхливого обговорення не лише науковців-теоретиків, а й практиків²⁶. Адже практична інформаційна аналітика займається виробництвом нового знання на основі переробки наявної інформації з метою оптимізації прийняття рішень²⁷.

Вчені К. Р. Ісламов, І. В. Кохарова, Л. М. Петренко та ін. вважають, що І.-А. діяльність охоплює кількісний та якісний блоки інформаційно-аналітичних знань²⁸. До кількісного блоку ми відносимо чисельну міру інформації, її функціональний стан, властивість розповсюдження та структуру джерел інформації²⁹. До якісного блоку відносимо спроможність і готовність споживача зрозуміти інформацію, якість відображеної інформації системність і упорядкованість її³⁰. Саме інформаційно-аналітична діяльність, вважає вчена Т. М. Єлканова, є критерієм обізнаності, особистості в професійній сфері. Вона виокремлює когнітивний компонент І.-А. діяльності, куди відносить наукові знання про людину як об'єкта-суб'єкта соціальних відносин, про інформацію, інформативне середовище, про процес інформатизації суспільства, процес аналітики та його механізми, алгоритми процесів аналізу синтезу, індукції, дедукції, узагальнення, систематизації тощо³¹.

На думку дослідників, професіоналізм військової особистості обов'язково має містити в собі систему індивідуально-професійних

²⁶ Астахова, Л.В., 2011. Развитие информационно-аналитических компетенций студентов в вузе / Л. В. Астахова, А. Е. Трофименко // *Вестник Челябинского государственного педагогического университета*: научный журнал. № 12. с. 16–23.

²⁷ Арістова, І.В., 2002. *Державна інформаційна політика та її реалізація в діяльності органів внутрішніх справ України*: організаційно-правові засади : дис. д-ра юрид. наук. Харків. с.408.

²⁸ Ісламов, К.Р., 2005. Інформаційно-освітнє середовище як фактор підвищення рівня якості освіти. *Педагогіка*, № 2. с.12-18.

²⁹ Кохарова, І.В., 2013. *Основи інформаційно-аналітичної діяльності* [Текст]: навч. посіб. / І.В. Кохарова, Л.Я. Філіпова. / – К.: Центр учбової літератури 336 с.

³⁰ Петренко, Л.М. Інформаційно-аналітична діяльність – невід'ємна складова професіоналізму керівників професійно-технічних навчальних закладів. *Проблеми сучасної педагогічної освіти. Серія: Педагогіка і психологія*. Вип. 33. Ч.1. с. 194-200.

³¹ Єлканова, Т.М., 2009. Формирование информационно-аналитической компетентности в структуре общегуманитарного базиса образования / Т.М. Елканова // *Высшее образование сегодня*. №12. с. 53-57.

стандартів, що орієнтують на високу якість військової діяльності, а також систему особистісних норм регулювання поведінки та відносин³².

Як бачимо, в результаті теоретичного аналізу, в структурі І.-А. діяльності виділяються наступні структурні одиниці: когнітивна (інформаційно-аналітичні знання), аналітична (наявність певних практичних вмінь), рефлексивна (індивідуальний стиль ведення І.-А. діяльності).

Сьогодні представники різних інформаційно-аналітичних шкіл працюють над узагальненням накопиченого за останні десятиліття досвіду (перш за все, негативного досвіду, обумовленого прорахунками інформаційно-аналітичних служб різних рівнів). Здійснюються спроби інтеграції досвіду інформаційно-аналітичних служб в систему І.-А. діяльності розробка методів, засобів, які допоможуть упередити негативні явища, ризики і небезпеки³³.

Тому ряд науковців, а саме Є. М. Карпенко, О. В. Кошова, А. М. Машталік та інші вважають ключовим в І.-А. діяльності інформаційно-аналітичні вміння³⁴.

С. М. Братченко вважає, що інформаційно-аналітичні уміння особистості – це специфічний різновид інтелектуальної, розумової діяльності людини, в процесі якої внаслідок певного алгоритму послідовних дій з пошуку, накопичення, зберігання, обробки, аналізу первинної інформації утворюється нова, вторинна аналітична інформація у формі аналітичної довідки, звіту, огляду, прогнозу тощо³⁵.

Вчений Р. С. Гуревич наголошує на тому, що інформаційно-аналітичні вміння виконують такі важливі функції як: управлінську, яка забезпечує інформацією всі етапи діяльності: підготовку, прийняття управлінських

³² Савченко І.М. *Розвиток інформаційно-аналітичної компетентності педагогічних працівників: дефінітивна характеристика основних понять дослідження* [Електронний ресурс]. Інститут професійнотехнічної освіти НАПН України. Режим доступу: <http://lib.iitta.gov.ua/2938/1/%D0%94> Загол. з екрану.

³³ Мойсеєнко, А.О., 2004. Готовність населення України до діяльності в інформаційному суспільстві. *Інформаційне суспільство. Шлях України*. – К.: «Відродження». с. 231-239.

³⁴ Карпенко, Є.М., 2008. Технології формування інформаційно-аналітичних вмінь майбутніх вчителів іноземних мов у контексті професійної підготовки у ВНЗ. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. Вип. 39. с. 114-117.

³⁵ Братченко, С.Л., 2008. *Развитие у студентов информационно-аналитической компетентности в учебных заведениях*: автореф. дис. канд. психол. наук. – Л., 16 с.

рішень, контроль за їх виконанням; діагностичну, яка спрямована на отримання об'єктивної картини ситуації, що склалася, її діагностики; застерігаючу, яка виявляє проблеми, небезпеки, конфлікти, дозволяє їх уникнути; пізнавально-ментальну, яка сприяє зміні розуміння сутності явищ, зміні ментальності управлінців³⁶.

Сформованість інформаційно-аналітичних умінь – один з критеріїв професійної майстерності, бо з їх допомогою витягуються знання з практики. Є. М. Карпенко розглядає процес формування інформаційно-аналітичних вмінь критичне мислення, а саме:

- вміння розчленовувати певні явища на складові елементи (умови, причини, мотиви, стимули, засоби, форми прояви тощо);
- вміння осмислювати кожну частину в зв'язку з цілим і у взаємодії з провідними сторонами;
- вміння знаходити в теорії професійної педагогіки ідеї, висновки, закономірності, адекватні логіці розглянутого явища;
- вміння правильно діагностувати певне явище;
- вміння знаходити основне професійно-орієнтоване завдання (проблему) і способи його оптимального рішення³⁷.

Певний інтерес у рамках нашого дослідження становлять погляди О. В. Кошової, яка пропонує розділити процес формування інформаційно-аналітичних умінь та навичок на етапи відповідно до послідовності роботи з інформацією:

- етап отримання інформації (включає такі основні групи умінь: визначення цілі; пошук джерела інформації, який відповідає заданим вимогам; ознайомлення з інформацією та оцінка інформативності та цінності джерела);

³⁶ Гуревич, Р.С., 2012 *Інформаційно-аналітичні технології в професійній освіті* / Р. С. Гуревич, М. Ю. Кадемія, М. М. Козяр; / за ред. член-кор. НАПН України Р. С. Гуревича. 506 с.

³⁷ Карпенко, Є.М., 2008. Формування інформаційно-аналітичних вмінь майбутніх вчителів іноземних мов засобами спецкурсу "Інформаційно-аналітичні вміння майбутніх офіцерів іноземних мов". *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. Вип. 43. с. 157–160.

- етап первинної обробки інформації (сюди відносяться такі групи вмінь: ознайомлення з інформацією та виділення ключових слів; визначення основних та вторинних тем; переклад з іноземної мови на рідну (за необхідності);

- етап вторинної обробки інформації (включає дві основні групи вмінь: осмислення та аналіз інформації; перефразування);

- заключний етап створення вторинного тексту (сюди відносяться вміння: створення вторинного тексту на іноземній мові у відповідності до поставлених завдань та з використанням стандартних для цієї мови фраз, висловлювань, кліше).

Уміння кожного етапу спочатку є метою навчання, а після того, як вони закріплюються, трансформуються в навичку, тобто відповідна дія прийме розумову форму, перестають бути метою та перетворюються в засіб досягнення нової мети, а саме – оволодіння вміннями наступного етапу³⁸.

В. В. Олійник виділяє такі інформаційно-аналітичні вміння:

1. Уміння пошуку та відбору інформації:

а) здійснювати пошук необхідної інформації в різних джерелах, як друкованих, так і електронних;

б) обирати метод і засіб пошуку, виконувати вибірку потрібної інформації за допомогою правильно визначених і сформульованих критеріїв пошуку;

в) визначати джерела інформації та стратегії їх пошуку;

г) визначати потребу у додатковій інформації, отримувати її, якщо це можливо.

2. Уміння первинного аналізу інформації:

а) оцінювати інформацію з точки зору її достовірності, точності, корисності для вирішення проблеми;

---

³⁸ Карпенко, Є.М., 2008. Формування інформаційно-аналітичних вмінь майбутніх вчителів іноземних мов засобами спецкурсу “Інформаційно-аналітичні вміння майбутніх офіцерів іноземних мов”. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. Вип. 43. с. 157–160.

б) встановлювати зв'язки між різними формами та видами інформації та обирати з них необхідні для вирішення певної проблеми;

в) узагальнювати інформацію, отриману з різних джерел, використовуючи різноманітні таблиці, схеми для фіксації результатів.

3. Уміння всебічного аналізу інформації:

а) порівнювати та зіставляти різні погляди на явища, події, факти, виробляти власну точку зору;

б) усвідомлювати інформацію, оцінювати її сутність та значущість, співвідносити зі своїми цілями та завданнями.

4. Уміння використання інформації:

а) узгоджувати нову інформацію з уже наявною, відомою;

б) використовувати результати процесів пошуку, отримання, аналізу та оцінки інформації для прийняття рішень;

в) використовувати результати обробки інформації для створення власної інформації³⁹.

Отже, як зазначає Л. М. Петренко, інформаційно-аналітичні вміння зводяться до двох важливих чинників: по-перше, отримується прямий результат, що виникає як підсумок пошуків оптимального рішення; по-друге, є також і непрямий результат – це зміна уяви про той об'єкт чи явище, які вони аналізували⁴⁰.

Інформаційно-аналітичні вміння особистості є складним процесом формування І.-А. компетентності. Ми розглядаємо формування І.-А. компетентності як структурної одиниці професійної компетентності майбутнього фахівця.

В. В. Ємельянова інформаційно-аналітичні вміння розглядає на основі теоретичного аналізу фактів і явищ укладає в собі: вичленення факту або явища, його відокремлення від інших фактів і явищ; встановлення складу

---

³⁹ Нікітчук, С.С., 2001. *Проектування системи інформаційно-аналітичної діяльності керівника ліцею*: дис. канд. пед. наук: 12.00.02. Крим. 180 с.

⁴⁰ Петров, В.В., 2013. *Щодо формування національної системи кібербезпеки України. Стратегічні пріоритети*. Київ. №4 (29). с. 127-130.

елементів даного факту чи явища; розкриття змісту та виділення ролі кожного з елементів даної структури; проникнення в процес розвитку цілісного явища; визначення місця даного явища в освітньому процесі⁴¹.

Сучасні проблеми формування загальної професійної компетентності майбутніх фахівців різного профілю тривалий час досліджуються вітчизняними і зарубіжними науковцями (В. В. Гриньова, О. А. Дубасенюк, Т. М. Елканова, Н. В. Кузьміна, Д. К. Маркова, В. В. Ягупов та інші).

Вітчизняні науковці, досліджуючи зміст ключових компетенцій майбутніх фахівців виділяють І.-А. компетентність як важливу складову ефективної самореалізації особистості. Тому власне сформована І.-А. компетентність значною мірою визначає характер професійної діяльності, уможливорює подальше зростання та самореалізацію особистості та виступає необхідним компонентом процесу підготовки особистості до вирішення різноманітних завдань⁴².

Розглянемо дослідження науковців відносно формування І.-А. компетентності майбутніх офіцерів у ЗВО і проаналізуємо її складові.

Проблему теоретичної і практичної професійної підготовки майбутніх офіцерів висвітлено в дослідженнях: В. В. Баранівського, О. О. Безносюка, О. Д. Богданюка, Ю. А. Дем'янюка, О. В. Коби, С. Т. Полторака, С. М. Тарасенко, Т. І. Ткаченко, І. В. Феденко, В. В. Ягупова та ін.

Окремим аспектам окресленої проблеми присвячені наукові розвідки: Н. В. Басковняк, Н. Г. Білоцерковської, Т. О. Бутенко, Н. А. Воропай, Г. С. Грибенюк, Т. Б. Маслової, О. В. Торічного, С. М. Шевченко та ін.

Учені зазначають, що показником ефективності фахової підготовки офіцерів є їх компетентність у багатьох аспектах діяльності. Відповідно до існуючого стандарту, як зазначає В. В. Ягупов, майбутній офіцер повинен бути підготовлений до професійної, соціально-педагогічної, культурно-освітньої, організаційно-управлінської, фізкультурно-спортивної і спеціальної

---

⁴¹ Смелянова, В.В.. Формування інформаційних компетенцій під час уроків інформатики [Електронний ресурс] / *Інформаційні технології освіти*. Режим доступу: ito.edu/2010/Tomsk/IV/IV-0-7.html, вільний.

⁴² Телешун, С.О., 2007. *Практичні аспекти інформаційно-аналітичної роботи: [навч. посіб.]*. – К.: Вид-во НАДУ. 44 с.

діяльності. Таким чином він повинен володіти професійною компетентністю в цих видах діяльності, а інтегруючими компонентами в структурі професійної компетентності майбутнього офіцера, на наш погляд, виступає інформаційна та аналітична компетентність⁴³.

О. В. Демешко звертає увагу, на те що у професійній підготовці майбутніх офіцерів доцільно зосередитись не на поінформованості курсантів, а на їх уміннях використовувати інформацію для вирішення проблем, що виникають у всіх видах професійної діяльності та сферах взаємовідносин. Автор зазначає, що нагальною потребою в зміні пріоритетів вищої освіти є підсилення її практичної зорієнтованості⁴⁴. Усе це дає змогу констатувати необхідність визначення та дослідження І.-А. компетентності як однієї із ключових видів компетентностей, що перебуває у невідривному зв'язку із професійною діяльністю, яка є однією із ключових у фаховій підготовці майбутніх офіцерів та забезпечує навички у роботі з інформацією, що міститься в навчальних предметах і професійній діяльності, а також у навколишньому середовищі.

На думку В. В. Ягупова, весь процес формування І.-А. компетентності майбутнього офіцера повинен пройти певні етапи становлення: формування об'єктивного ставлення до інформації та критичне усвідомлення її цінності; накопичення при вивченні фахових дисциплін інформаційно-аналітичних знань, навичок, вмінь, здатності до виконання важливих доручень; формування в процесі фахової військової підготовки професійно важливих якостей у військово-професійній діяльності; накопичення особистого досвіду в сфері інформаційного пошуку, оцінювання, використання, збереження, аналізу, оформлення та передачі інформації за допомогою різних засобів, методів і форм І.-А. діяльності, що дозволяє оперативно орієнтуватися в інформаційному просторі, брати участь у його формуванні⁴⁵.

---

⁴³ Ягупов В.В., 2000. *Теорія і методика військового навчання*: Монографія. -К.: Тандем. 380 с.

⁴⁴ Демешко, І.М., 2016. *Інформаційно-аналітична діяльність*: навч. посіб. [2-е вид., випр. і доп.]. - Кіровоград : ФОП Александрова М. В.. 300 с.

⁴⁵ Ягупов В.В., 2000. *Теорія і методика військового навчання*: Монографія. -К.: Тандем. 380 с.

Вченими Г. С. Грибенюк, Ю. О. Жук, А. М. Машталір визначено компоненти І.-А. компетентності:

- 1) мотиваційно-ціннісний (прагнення майбутніх офіцерів до здійснення пошуку аналітико-синтетичної обробки інформації; до освіти та самоосвіти;
- 2) діяльнісно-технологічний (володіння вміннями, способами, алгоритмами, вміння застосовувати різноманітні технології у пошуковій й аналітичній діяльності);
- 3) когнітивно-аналітичний (обізнаність у сфері інформаційно-комунікативних технологій);
- 4) оцінно-рефлексійний (усвідомлення майбутніми офіцерами необхідності інформаційно-аналітичної діяльності, вміння аналізувати особистий досвід, оцінювати результати діяльності)⁴⁶.

Саме тому сформованість І.-А. компетентності, вважає в своїх дослідженнях вчений О. В. Торічний є інтегральною характеристикою особистості майбутнього офіцера, що спрямована на уміння аналізувати інформацію з метою її використання в освітній та професійній діяльності⁴⁷.

Г. С. Грибенюк звертає увагу на те, що процес формування І.-А. діяльності майбутніх офіцерів частіше всього спрямований на розв'язання навчальних та професійних задач методом аналізу в умовах неповної поінформованості⁴⁸. А. М. Машталір акцентує увагу на проблемі формування І.-А. компетентності у майбутніх офіцерів як на уміннях аналізувати власну освітню та професійну діяльність з метою підвищення її ефективності, на

⁴⁶ Грибенюк, Г.С., 1997. *Мотиваційна готовність курсантів і слухачів вищого військового учбового закладу до професійної діяльності (на прикладі спеціалістів пожежної безпеки МВС України)*. Дис. канд. психол. наук: 20.02.02. - К. Київський військовий гуманітарний ін-т, 190 с.

⁴⁷ Торічний, О.В., 2013. *Теоретико-методичні засади формування військовоспеціальної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі навчання*: дис. д-ра пед. наук: 13.00.02. Держ. прикордон. служба України, Нац. акад. держ. прикордон. служби України ім. Богдана Хмельницького. – Хмельницький. 605 арк. Стаття надійшла до редакції 16.02.2016

⁴⁸ Грибенюк, Г.С., 1997. *Мотиваційна готовність курсантів і слухачів вищого військового учбового закладу до професійної діяльності (на прикладі спеціалістів пожежної безпеки МВС України)*. Дис. канд. психол. наук: 20.02.02. - К. Київський військовий гуманітарний ін-т, 190 с.

розумінні та усвідомленні відповідних питань освітньої та професійної діяльності через аналітичну діяльність⁴⁹.

Ми розглядаємо процес формування І.-А. компетентності, як взаємозалежність між основними компонентами досліджуваної компетентності, а саме: когнітивним, аналітичним, рефлексивним. Когнітивний компонент характеризує рівень інформаційно-аналітичної обізнаності в професійній сфері і визначається сукупністю інформаційно-аналітичних знань. Аналітичний – включає наявність аналітичних умінь та навичок у різних сферах професійної діяльності особистості. Рефлексивний – характеризує особистісну, індивідуальну та рефлексивну здатність особистості до вияву інформаційної мобільності, реалізації індивідуальних професійних якостей та здібностей як результату самоаналізу та самооцінки.

Спираючись на роботи вітчизняних і зарубіжних дослідників, вважаємо, що основними ознаками сформованої І.-А. компетентності є: розуміння природи інформаційних процесів, володіння методами аналізу даних, уміння розпізнавати логічні зв'язки в системі зібраної інформації, здатність до проблематизації, розгляду явищ та процесів з різних поглядів, знаходити необхідну інформацію з різних джерел, зокрема з інформаційних потоків у режимі реального часу, володіння навичками аналізу конкретних виробничих ситуацій, використання інформаційних технологій у пошуку джерел та літератури. І формувати І.-А. компетентність потрібно ще в роки становлення особистості, тобто в ЗВО.

За І. М. Дичківською, процес формування І.-А. компетентності слід розглядати як систему, яка підпорядковується принципам структурування, цілісності, ієрархічності і взаємозалежності системи та зовнішнього середовища. На рівні теоретичного обґрунтування механізму формування І.-А. компетентності основними засобами є діяльнісний підхід, який полягає

---

⁴⁹ Маслій, О.М., 2008. *Визначення організаційно-педагогічних умов формування компетенції майбутніх офіцерів у сфері військово-економічної логістики* Збірник наук. праць Національної академії Державної прикордонної служби України імені Б.Хмельницького (розділ "Педагогічні науки") № 45/2. Хмельницький: НАДПСУ. с. 98-102.

в здійсненні пізнавальної і дослідницької діяльності, у процесі якої формується І.-А. компетентність. На рівні практичної реалізації процесу формування І.-А. компетентності використовується інформаційний, контекстний і мотиваційний підходи. Інформаційний підхід є науково-дослідним інструментом для формування І.-А. компетентності, що інтегрує різні дисципліни, предметом яких є інформаційні технології. Контекстний підхід полягає в тому, що всі прийоми, методи і форми освітньої діяльності спрямовані на формування в особистості І.-А. компетентності. Мотиваційний підхід полягає в створенні психологічного стимулу до пошуку дій і способів вирішення інформаційно-аналітичного завдання⁵⁰.

В. В. Ягупов, Н. О. Величко, І. В. Гаврилов вважають, що завдяки формуванню І.-А. компетентності курсант у ЗВО набуває таких особистісних якостей, як аналітичне мислення, здатність працювати із великими обсягами інформації, уважність, гарну пам'ять, розвинена інтуїція, спостережливість, посидючість, відповідальність, креативність, увагу до дрібниць, широкий кругозір, здатність доводити справу до завершення тощо⁵¹.

Для цього в ЗВО, особливо в закладах вищої військової освіти, повинні бути створені умови для формування І.-А. компетентності майбутніх офіцерів, а саме:

- формування мотивації до І.-А. діяльності як засобу професійного становлення та подальшого кар'єрного зростання;

- спрямування змісту освітньо-професійних програм на формування

І.-А. компетентності, яка вважається основним інструментом наукового пізнання, що здійснюється за допомогою логічних операцій, у відповідності з якими явища та предмети розглядаються за окремими та спільними ознаками;

⁵⁰ Дичківська, І.М., 2004. *Інноваційні педагогічні технології*: навч. посібник. К.: 341 с.

⁵¹ Ягупов, В.В., 2012. Інформаційно-аналітична компетентність керівників професійно-технічних навчальних закладів: поняття, зміст і структура. *Наук. вісник Ін-ту проф.-тех. освіти НАПН України*. К.: Ін-т проф.-тех. освіти НАПН України. №3. с. 75-81.

- використання практико зорієнтованих освітніх технологій у процесі включення майбутніх офіцерів у професійну І.-А. діяльність з метою формування аналітичних умінь та навичок;

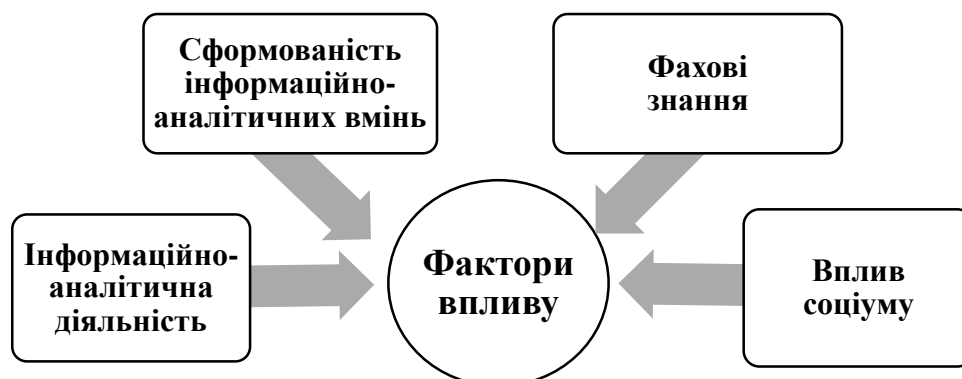
- стимулювання рефлексивної позиції курсантів на всіх етапах розвитку аналітичної компетентності⁵².

Для забезпечення формування І.-А. компетентності викладач має створити умови для самостійного навчання курсанта, використовувати демократичний та егалітарний методи і форми навчання. Важливим підґрунтям такої системи навчання є динамічна структура навчальних курсів; інтерактивні, ігрові, проектні технології; використання матеріально-технічної бази, що доповнюється потужними інформаційним системами; використання різних способів активізації мислення. Ці елементи сприяють формуванню мотивів до навчальної діяльності курсантів: зацікавленість в навчанні, отримання задоволення від досягнутого результату; навчання з метою самореалізації в житті, відповідальність за своє навчання; зміщення акценту на самоконтроль та самооцінку; здобування кар'єри; спрямованість навчання на оволодіння сучасними технологіями та професійною компетентністю офіцера.

Узагальнимо здійснений аналіз наукових досліджень на основі визначення провідних факторів впливу на формування І.-А. компетентності особистості в процесі професійної підготовки (див. рис 1.1).

---

⁵² Григораш, С.М., 2017. Інформаційно-аналітична компетентність – ключовий складник компетентності майбутніх фахівців з документознавства та інформаційної діяльності (на прикладі дисципліни «Інформаційноаналітична діяльність») / С.М. Григораш / Молодий вчений. с. 213-217. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2017_3_52.

Рис. 1.1. Фактори впливу на формування інформаційно-аналітичної компетентності майбутніх офіцерів

Поетапність організації роботи щодо формування І.-А. компетентності розглядається як засіб управління діяльністю особистості.

Т. В. Маслова вважає за необхідне основу методики формування І.-А. компетентності визначати з огляду на зміст концепції поетапного формування розумових дій, відповідно до якої етапи формування способів розумової діяльності визначаються структурою пізнавальної діяльності: ціль-мотив-зразок-операція-результат-корекція⁵³.

На основі дидактичних положень концепції поетапного формування розумових дій В. М. Монастирський виділяє основні етапи формування інформаційно-аналітичної компетентності у процесі освітньої діяльності:

- 1) ознайомлення зі зразками дій;
- 2) оволодіння умінням застосовувати знання;
- 3) удосконалення первинно набутих умінь;
- 4) творче застосування умінь у нестандартних ситуаціях .

Вкажемо на те, що попередньо зазначений підхід використовується й у методиці Ю. С. Каравана. Педагог пропонує формування І.-А. компетентності

⁵³ Маслова, Т.В., 2001. *Методологія формування компетентності в аналітичній діяльності при підготовці наукових і науково-педагогічних кадрів*: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук: 13.00.08. Миколаїв. 40 с.

здійснювати поетапно в певному освітньому середовищі. З цією метою запропоновано інформаційно-аналітичну освітню діяльність організувати відповідно до таких етапів:

- 1) спостереження й вивчення фактів, явищ, їх зв'язків і відносин, усвідомлення інформаційно-аналітичного завдання;
- 2) аналіз фактів, явищ, їх зв'язків і відносин;
- 3) формулювання кінцевої і проміжної цілей у розв'язуванні інформаційно-аналітичного завдання;
- 4) висунення припущення, гіпотези інформаційно-аналітичної задачі;
- 5) розв'язування інформаційно-аналітичного завдання шляхом теоретичного обґрунтування й доведення гіпотези;
- 6) практична перевірка правильності розв'язку інформаційно-аналітичної задачі⁵⁴.

Отже, ґрунтове визначення процесів І.-А. діяльності, їх впливі на професійну підготовку майбутніх фахівців здійснюють як вітчизняні, так і зарубіжні вчені. Проте проблема формування І.-А. компетентності майбутніх офіцерів залишається мало досліджуваною та вимагає комплексного детального аналізу.

1.2 Аналіз базових понять формування інформаційно-аналітичної компетентності в фаховій підготовці

Компетентнісна модель майбутнього фахівця передбачає повний набір компетентностей, що характеризує ефективну поведінку людини під час виконання професійної діяльності. Саме професійна компетентність дає змогу фахівцю успішно виконувати різноманітні види професійної діяльності, вона синтезує в собі широкий спектр знань та практичних дій, відображає ступінь сформованості професійної культури майбутнього спеціаліста й визначає

---

⁵⁴ Караван, Ю.В. *Єдине інформаційно-освітнє середовище як важливий елемент підвищення якості підготовки фахівців* [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.sworld.com.ua/konfer26/56.pdf>

результати його роботи. Професійна компетентність є мірою та головним критерієм професійної підготовленості та здатності суб'єкта праці виконувати завдання й обов'язки відповідно до посади, яку він займає.

У процесі дослідження нами здійснено відбір і формування понятійного апарату, який дозволив з'ясувати тлумачення понять **«компетентність»**, **«компетентний»**, **«інформація»**, **«аналітика»**.

Аналіз цих понять вимагає виявлення конкретних ознак, а логіка їх систематизованості зумовила потребу диференціювати їх та дати характеристику. З метою розроблення понятійного апарату дослідження було визначено базові поняття дослідження. На основі осмислення та критичного аналізу наукової літератури визначено сутність базових понять дослідження: **«інформаційно-аналітична компетентність»**, **«інформаційно-аналітична компетентність майбутніх офіцерів»**, **«формування інформаційно-аналітичної компетентності майбутніх офіцерів у процесі фахової підготовки»**.

Аналіз сутності базових понять дослідження здійснювався на основі окремих визначень, наданих у словниках, довідковій літературі⁵⁵.

Як зазначає Є. С. Гайдамак, **«інформація – це відомості, що здійснюють виховний вплив на суб'єктів на основі актуалізації особистісних, групових чи організаційних смислів їх освітньої діяльності»**⁵⁶.

В академічному тлумачному словнику інформація розглядається як сукупність знань про фактичні дані й залежності між ними та є одним з ресурсів, що використовуються людиною в трудовій діяльності та побуті⁵⁷.

У **«Новому тлумачному словнику української мови»** поняття **«інформація»** трактується як **«відомості про які-небудь події, чийось діяльність; повідомлення про щось»**⁵⁸.

⁵⁵ *Енциклопедія освіти*, 2008. / Акад. пед. наук України: [гол. ред. В. Г. Кремень]. – К.: Юрінком Інтер. 1040 с.

⁵⁶ Гайдамак, Е.С., 2003. Информационно-аналитическая деятельность специалиста в области образования. *Математика и информатика: наука и образование: Межвузовский сборник научных трудов: Ежегодник*. Омск: Изд-во ОмГПУ Вып. 3. с. 254–258.

⁵⁷ *Тлумачний словник з інформаційно-педагогічних технологій: словник 2010.* / за ред. Я.В. Крупський, В.М. Михалевич. // – Вінниця: ВНТУ. 72 с.

⁵⁸ Нестеренко, О.В., 2008. *Право на доступ до інформації в Україні: конституційно-правовий аспект*: дис. канд. наук: 12.00.02. Харків. с.420

Тлумачний словник з інформаційно-педагогічних технологій трактує поняття інформація як продукт праці викладача та студента під час навчально-виховного процесу; у загальному вигляді – продукт інтелектуальної діяльності людини, спілкування людини з природою й суспільством⁵⁹.

Поняття інформаційні вміння А. В. Хуторський розглядає як уміння і навички роботи особистості з друкованими джерелами та бібліографування, уміння здобувати інформацію з інших джерел і дидактично її перетворювати, тобто вміння інтерпретувати й адаптувати інформацію до завдань навчання і виховання⁶⁰.

Нам імпонує думка Т. Ф. Тализіної, де вона розглядає поняття інформаційно-аналітичні вміння як уміння, пов'язані з безпосереднім викладом навчальної інформації, з методами її отримання та обробки; доступне викладання матеріалу з урахуванням специфіки предмета, рівня підготовленості аудиторій⁶¹.

Зазначимо, що ключовою складовою професійної компетентності майбутнього офіцера є **інформаційно-аналітична компетентність**.

Термін «**компетенція**» походить від латинського «competentia», «competere» (досягати, відповідати, прагнути), означаючи: 1) добру обізнаність із чим-небудь; коло повноважень якої-небудь організації, установи, особи; 2) коло повноважень, наданих законом, статутом або іншим актом конкретному органу або посадовій особі; знання і досвід у певній галузі; 3) проблему, про яку в кого-небудь багато інформації, що дає йому змогу фахово її розглядати⁶².

Згідно з «Енциклопедією освіти» поняття «компетенція» роз'яснюється як відчужена від суб'єкта, наперед задана соціальна норма (вимога) до освітньої підготовки фахівця, необхідна для його якісної продуктивної

⁵⁹ Сисоєва, С.О., 2009. *Педагогічний експеримент в наукових дослідженнях неперервної професійної освіти*: навч.-метод. посіб. / С.О. Сисоєва, Т.Є. Кристопчук // Луцьк: Волинська обласна друкарня.

⁶⁰ Хуторской, А.В., 2003. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированного образования. *Народное образование*. №2. с. 58–64.

⁶¹ Талызина, Н.Ф., 2001. *Педагогическая психология*: учеб. для студ. сред. пед. учеб. Заведений. – М.: Издательский центр «Академия». 288 с.

⁶² Хуторской, А.В., 2003. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированного образования. *Народное образование*. №2. с. 58–64.

діяльності в певній сфері, тобто соціально значущий результат. Молода людина набуває компетентності не лише під час вивчення предмета, групи предметів, а й за допомогою засобів неформальної освіти, внаслідок впливу середовища тощо⁶³.

Прихильники іншого підходу обмежують поняття «компетенція» колом повноважень якої-небудь організації, установи або особи. У межах своєї компетенції особа може бути компетентною або некомпетентною в певних питаннях⁶⁴.

На думку вченого А. В. Хуторського, компетенцію варто розуміти як готовність людини до мобілізації знань, умінь, зовнішніх ресурсів для ефективної діяльності в конкретній життєвій ситуації, водночас як компетентність – це володіння особистістю відповідною компетенцією, включаючи її особистісне ставлення до предмета діяльності, це вже усталена якість особистості (сукупність якостей) особистості і мінімальний досвід діяльності у певній сфері⁶⁵.

О. І. Пометун розрізняє поняття «компетенція» та «компетентність», пояснюючи, що «компетенція» – це «коло повноважень якої-небудь організації, установи або особи»⁶⁶. Науковець наголошує, що це інтегративне поняття, яке містить такі аспекти, як готовність до покликання, готовність до оцінювання, готовність до дії, готовність до рефлексії.

У великому тлумачному словнику сучасної української мови зазначено: *компетенція* – гарна обізнаність із чим-небудь; коло повноважень певної організації або особи⁶⁷.

Н. М. Бібік під поняттям *компетенція* розуміє сукупність взаємозалежних якостей особистості (знання, уміння, навички, способи

⁶³ *Енциклопедія освіти*, 2008. / Акад. пед. наук України: [гол. ред. В. Г. Кремень]. – К.: Юрінком Інтер. 1040 с.

⁶⁴ Андреев, А., 2005. Знания или компетенция? Высшее образование в России: научно-педагогический журнал. № 2. с. 3-12.

⁶⁵ Тушко, К.Ю., 2014. Формування професійних компетенцій майбутніх офіцерів прикордонників у процесі викладання суспільних дисциплін. *Проблеми сучасної педагогічної освіти. Сер.: Педагогіка та психологія*. Збірник статей: – Ялта: РІО КГУ. Вип. 46. Ч. 7. с. 198-204.

⁶⁶ Пометун, О., 2005. *Компетентісний підхід – найважливіший орієнтир розвитку сучасної освіти*. Рід. Шк. № 1. с.65-69.

⁶⁷ *Тлумачний словник з інформаційно-педагогічних технологій: словник 2010.* / за ред. Я.В. Крупський, В.М. Михалевич. // – Вінниця: ВНТУ. 72 с.

діяльності), що задаються до певного кола предметів і процесів та необхідних для якісної, продуктивної діяльності щодо них⁶⁸.

Учений С. І. Змеєв вважає, що *компетенція* – це загальна здатність, що ґрунтується на знаннях, досвіді, цінностях, схильностях, які надбано завдяки навчанню⁶⁹.

М. С. Головань дає таке визначення *компетенції*: деяка відчужена, наперед задана вимога до підготовки особи (властивості або якості, потенційні здатності особи), наперед задана вимога щодо знань та досвіду діяльності в певній сфері⁷⁰.

За А. В. Хуторським *компетенція* – це готовність людини до мобілізації знань, умінь, зовнішніх ресурсів для ефективної діяльності в конкретній життєвій ситуації⁷¹.

Відтак, **компетенція** розглядається нами як об'єктивна категорія, суспільно визнаний рівень знань, умінь і навичок, ставлень тощо в певній сфері діяльності людини як абстрактного носія.

Поняття «**компетентність**» у нашому дослідженні є похідними і розглядається як спеціально структуровані (організовані) знання, уміння, навички та ставлення, які набуваються особистістю в процесі навчання⁷². Вони дозволяють людині ідентифікувати й розв'язувати, незалежно від ситуації, проблеми, які характерні для певної сфери діяльності.

Отже, компетентність характеризує здатність фахівця реалізувати свій потенціал у певній професійній діяльності, виявляти на практиці прагнення та готовність особистості реалізувати знання, уміння, навички, досвід, особистісні якості та ін. для успішної продуктивної діяльності в професійній та

⁶⁸ Бібік, Н.М., 2010. *Компетентність і компетенції у результатах початкової освіти* / Н.М. Бібік / Почат. шк. №9. с. 3.

⁶⁹ Змеєв, С.І., 2012. Компетенции и компетентности преподавателя высшей школы XXI в. *Педагогика: научно-теоретический журнал*. №5. с. 71

⁷⁰ Головань, М.С., 2008. *Компетенція і компетентність: досвід теорії, теорія досвіду*. Вища освіта України, № 3, с.28

⁷¹ Тушко, К.Ю., 2014. Формування професійних компетенцій майбутніх офіцерів прикордонників у процесі викладання суспільних дисциплін. *Проблеми сучасної педагогічної освіти. Сер.: Педагогіка та психологія*. Збірник статей: – Ялта: РІО КГУ. Вип. 46. Ч. 7. с.59.

⁷² Гончаренко, С.У., 2004. *Український педагогічний енциклопедичний словник*. 404 с.

соціальній сфері, усвідомлюючи її значимість й особисту відповідальність за результатами його діяльності, необхідність її постійного вдосконалення⁷³.

Проблему компетентності на різних рівнях аналізу розробляли Дж. Равен (тлумачення явища компетентності)⁷⁴, О. В. Пошетун (компетентнісний підхід)⁷⁵, О. А. Дубасенюк (сучасні підходи формування компетентності вчителів)⁷⁶, Л. Є. Петухова (життєва компетентність особистості)⁷⁷, О. С. Березюк (полікультурна компетентність)⁷⁸ та інші.

За А. В. Хуторським, *компетентність* – це сукупність особистісних якостей (ціннісно-сміслових орієнтацій, знань, умінь, навичок, здібностей), зумовлених досвідом діяльності особистості в певній соціально й особистісно значущій сфері⁷⁹.

І. А. Зимня визначає *компетентність* як сукупність рис (характеристик) особистості, що дозволяють їй якісно виконувати визначену діяльність, що направлена на вирішення проблем (задач) в якійсь галузі. *Компетентність* – це те, чого досяг конкретний спеціаліст, вона характеризує міру освоєння компетенції і визначається можливістю вирішувати поставлені «місцем» задачі⁸⁰.

Ми «компетентність» будемо розглядати як інтегровану професійно-діяльнісну характеристику фахівця, що є сукупністю знань, умінь, навичок, професійно важливих якостей особистості.

У науковій літературі виділяють такі основні види компетентностей майбутнього фахівця: професійну, психологічну, методологічну,

⁷³ Тушко, К.Ю., 2014. Формування професійних компетенцій майбутніх офіцерів прикордонників у процесі викладання суспільних дисциплін. *Проблеми сучасної педагогічної освіти. Сер.: Педагогіка та психологія*. Збірник статей: – Ялта: РІО КГУ. Вип. 46. Ч. 7. с. 198-204.

⁷⁴ Телешун, С.О., 2007. *Практичні аспекти інформаційно-аналітичної роботи: [навч. посіб.]*. – К.: Вид-во НАДУ. 44 с.

⁷⁵ Пошетун, О., 2005. *Компетентнісний підхід – найважливіший орієнтир розвитку сучасної освіти*. Рід. Шк. № 1. с.65-69.

⁷⁶ Дубасенюк, О.А., 2010. *Професійно-педагогічні задачі: навч. посіб. для студ. вищих навч. закл.* / О.А. Дубасенюк, О.В. Вознюк. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка. 272 с.

⁷⁷ Петровский, В.А., 1996. *Личность в психологии: парадигма субъектности: учеб. пособие для вузов*: Феникс. 512 с.

⁷⁸ Березюк, О.С., 2011. *Професійна педагогічна освіта: компетентнісний підхід: монографія* / за ред. О. А. Дубасенюк. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка. с. 267-275.

⁷⁹ Хуторской, А.В., 2001. *Современная дидактика: учеб. для вузов*. – СПб.: Питер. 153 с.

⁸⁰ Зимняя, И.А., 2004. *Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентного подхода в образовании. Целевая основа компетентного подхода в образовании*. М.: Исслед. центр робл. качества подгот. специалистов, с.4:

інформаційну, культурологічну, громадянську, соціально-психологічну, життєву, комунікативну, соціокультурну, інформаційну, інформаційно-аналітичну та ін. Це компетентності, які визначені на основі головних цілей загальної освіти, структурного представлення соціального досвіду й досвіду особистості, а також основних видів діяльності особистості, що дозволяє майбутньому фахівцю опановувати певний соціальний досвід, одержувати життєві навички для практичної діяльності в сучасному суспільстві (див. дод. І).

Компетентності і є життєвими (ключовими характеристиками), володіння ними показує готовність фахівця до успішної діяльності в різних сферах життя. Варто зазначити, що і зарубіжні, і вітчизняні науковці наголошують на тому, що ключові фахові компетентності є нестабільними, мають змінну та динамічну структуру, залежать від пріоритетів суспільства, цілей освіти, особливостей і можливостей самовизначення особистості в певному професійному соціумі.

Так, учений Джон Равен переконаний, що компетентність є специфічною здібністю, яка необхідна для ефективного виконання конкретної дії в конкретній предметній сфері, що охоплює фахові знання, предметні навички, способи мислення, а також розуміння відповідальності за свої дії⁸¹.

Розглянемо, як у науковій літературі трактується поняття І.-А. компетентність.

З погляду вченої Т. В. Волкової, І.-А. компетентність може розглядатися як сукупність знань предметної галузі, володіння інформаційно-аналітичними вміннями та визначення певної структури особистості⁸².

Л. М. Петренко розглядає І.-А. компетентність як системоутворювальний компонент управлінської, виробничої, освітньої,

⁸¹ Телешун, С.О., 2007. *Практичні аспекти інформаційно-аналітичної роботи: [навч. посіб.]*. – К.: Вид-во НАДУ. 44 с.

⁸² Волкова, Т.В., 2009. Концептуальні підходи до формування інформаційно-аналітичної компетентності інженера-педагога в галузі інформаційної безпеки. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школі: зб. наук. пр.* - Запоріжжя, №2. с. 72–76.

науково-виробничої, науково-дослідницької та інноваційної діяльності та суспільної практики⁸³.

Н. А. Зінчук І.-А. компетентність трактує як складову професійної компетентності, що є інтегративною характеристикою фахівця та обумовлює виконання професійних інформаційно-аналітичних завдань, спрямованих на досягнення максимально позитивних результатів⁸⁴.

Аналіз наукових робіт свідчить про однаковість думки про те, що

І.-А. компетентність є складовою частиною (компонентом) професійної компетентності фахівця певної галузі (сфери) діяльності.

Так, І.-А. діяльність, за переконанням Т. В. Маслової, є «невід’ємною й найважливішою складовою частиною професійної діяльності будь-якого фахівця, виступає не якимось епізодичним, короткочасним актом, що виконує спеціально призначений працівник, а функцією всіх ланок системи, яка здійснюється постійно»⁸⁵.

Вчений В. В. Ягупов, розглядаючи І.-А. компетентність керівника професійного закладу освіти, визначає специфіку його І.-А. діяльності, у процесі якої об’єкти пізнання перетворюються в структури мислення, становляться логічними формами мислення, тобто способами аналізу, синтезу, категоріалізації. Науковець наголошує на важливості аналітичної компетентності керівника навчального закладу як на необхідній передумові його успішної управлінської діяльності⁸⁶.

В. П. Топоровський трактує І.-А. компетентність як інтегральну якість особистості, яка характеризує її прагнення та готовність реалізувати свій

⁸³ Петренко, Л.М., 2012. Експлікація поняття «інформаційно-аналітична компетентність». *Науково-методичні та організаційні засади інформаційно-аналітичного забезпечення педагогічної науки, освіти і практики України: стан та перспективи*. Вип. 3. с. 69-78.

⁸⁴ Зінчук, Н.А. *Інформаційно-аналітична компетентність менеджера: значення у професійній управлінській діяльності та передумови формування у ВНЗ* [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/ITZN/em7/content/08znashi.htm>

⁸⁵ Маслова, Т.В., 2001. *Методологія формування компетентності в аналітичній діяльності при підготовці наукових і науково-педагогічних кадрів*: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук: 13.00.08. Миколаїв. 40 с.

⁸⁶ Ягупов, В.В., 2012. Інформаційно-аналітична компетентність керівників професійно-технічних навчальних закладів: поняття, зміст і структура. *Наук. вісник Ін-ту проф.-тех. освіти НАПН України*. К.: Ін-т проф.-тех. освіти НАПН України. №3. с.48

потенціал (знання, вміння, досвід, людські якості тощо) для успішної соціалізації й адаптації в І.-А. діяльності⁸⁷.

І.-А. компетентність, за Ю. П. Сурміним, – це інтегральна якість особистості, яка проявляється в здатності й готовності її до І.-А. професійної діяльності в певній сфері, ґрунтується на знаннях і досвіді, які набуті в процесі навчання й соціалізації особистості та орієнтовані на самостійну, успішну участь у цій І.-А. професійній діяльності⁸⁸.

Під **інформаційною компетентністю** Н. В. Баловсяк розуміє певну характеристику особистості, що проявляється в її готовності до реалізації власного потенціалу, готовності до саморозвитку, використання інформаційних технологій для успішної реалізації професійної діяльності⁸⁹.

Вчена також розглядає **інформаційну компетентність** як складову інтегрованої освіти, яка відображає здатність особистості до визначення інформаційної потреби, пошуку, опрацювання, зберігання та передавання даних всіма можливими формами; уміння працювати з комп'ютерною технікою та інформаційно-комунікативними технологіями, застосовувати їх у професійній діяльності⁹⁰. Н. В. Баловсяк також виділяє її складові: інформаційну (можливість ефективно працювати з теоретичним матеріалом), комп'ютерно-технологічну (уміння працювати із сучасними комп'ютерними технологіями), процесуально-діяльнісну (здатність використання інформаційно-комунікативних технологій на практиці)⁹¹.

На думку В. І. Лугового, **І.-А. компетентність** – це знання, уміння, навички особистості й здатність їх застосовувати при розв'язуванні задач з використанням засобів нових інформаційних технологій⁹².

⁸⁷ Топоровский, В.П., 2011. *Аналитическая компетентность педагога: технологии развития, педагогический анализ, методы и формы оценки: учебнометодическое пособие* – 2е изд., стереотип. – М.: Планета. 176 с.

⁸⁸ Сурмін, Ю.П., 2002. *Аналітична діяльність: посіб. для аналітика неприбуткової організації*. – К.: Центр інновацій і розвитку. с.38.

⁸⁹ Баловсяк, Н.В., 2006. *Формування інформаційної компетентності майбутнього еконо-міста в процесі професійної підготовки*: дис. канд. пед. наук: 13.00.04. Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України. – К., с. 334.

⁹⁰ Баловсяк, Н.В., 2006. *Формування інформаційної компетентності майбутнього еконо-міста в процесі професійної підготовки*: дис. канд. пед. наук: 13.00.04. Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України. – К., с. 334.

⁹¹ Баловсяк, Н.В., 2004. Інформаційна компетентність фахівця. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. №5. с. 21-28.

⁹² Луговой, В.І., 2007. Інформаційне забезпечення вищої школи України/ В. Луговой, Н. Халікян. / *Вища освіта України*. №3. с. 48-51.

Т. В. Маслова визначає компоненти **I.-А. компетентності**: знаннєвий, оцінювальний, діяльнісний, інформаційний у всіх їх видах і представленнях⁹³.

О. І. Пометун передає зміст поняття **I.-А. компетентність** як джерело наукової, світоглядної та морально-естетичної інформації. Тут важливою є широта кругозору, ерудиція, глибоке знання предмета, комунікація, володіння практичним аспектом знань⁹⁴.

В нашому дослідженні під **I.-А. компетентністю майбутнього фахівця** ми розуміємо не просто сукупність знань, умінь і навичок, які набуті в процесі навчання, але й можливість майбутнього фахівця орієнтуватися в сучасному інформаційному просторі.

Упродовж останніх років предметом уваги дослідників (Л. В. Астахова, Н. В. Баловсяк, В. Ю. Биков, Т. О. Бутенко, Г. В. Волкова, Е. С. Гайдамак, С. М. Григораш, Р. С. Гуревич, І. Т. Жуковський, О. П. Пінчук, В. В. Ягупов та ін.) є окремі аспекти проблеми розвитку I.-А. компетентності майбутніх фахівців. У сучасних освітніх галузях вітчизняні вчені М. А. Захарчук⁹⁵, Н. В. Зінчук⁹⁶, Є. М. Карпенко⁹⁷, Н. В. Косач⁹⁸ та інші обґрунтовують проблему формування I.-А. компетентності, визначення певних категорій, понять, методологічних основ у певній сфері.

⁹³ Пометун, О., 2005. *Компетентісний підхід – найважливіший орієнтир розвитку сучасної освіти*. Рід. Шк. № 1. с.65-69.

⁹⁴ Пометун, О., 2005. *Компетентісний підхід – найважливіший орієнтир розвитку сучасної освіти*. Рід. Шк. № 1. с.65-69.

⁹⁵ Зінчук, Н.А.. *Інформаційно-аналітична компетентність менеджера: значення у професійній управлінській діяльності та передумови формування у ВНЗ* [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/ITZN/em7/content/08znashi.htm>

⁹⁶ Захарчук, М.А., 2003. Інформаційно-аналітична діяльність фахівця в галузі освіти. *Математика та інформатика: наука і освіта: Міжвузівський збірник наукових праць*: Одеса: Вид-во ОПУ, Вип. 3. с. 254-258.

⁹⁷ Карпенко, Є.М., 2008. Формування інформаційно-аналітичних вмінь майбутніх вчителів іноземних мов засобами спецкурсу "Інформаційно-аналітичні вміння майбутніх офіцерів іноземних мов". *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. Вип. 43. с. 157–160.

⁹⁸ Косач, Н.І., 2015. Педагогічні умови формування інформаційно-аналітичної компетентності майбутніх спеціалістів у освітньому середовищі вищого навчального закладу. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. Вип. 141. Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, Ч. 1. с. 124-128.

У контексті вивчення праць таких учених, як Л. В. Астахова⁹⁹, О. С. Березюк¹⁰⁰, О. В. Вознюк¹⁰¹, Р. С. Гуревич¹⁰², А. С. Маркова¹⁰³, А. В. Хуторський¹⁰⁴ та інших, доведено важливу роль компетентності для формування власної системи знань та вмінь більш продуктивно здійснювати професійну діяльність.

Коли аналізуємо І.-А. компетентність майбутнього офіцера, ми звертаємо увагу на те, що прямий обов'язок майбутнього офіцера виражається у створенні умов для надійної оборони держави, захисту її суверенітету, територіальної цілісності й недоторканості через І.-А. діяльність.

Це відображає готовність майбутніх офіцерів застосовувати отримані знання, уміння, навички в поєднанні з їх особистісними якостями під час роботи з інформацією, а також забезпечувати проведення аналітико-синтетичної обробки інформації з метою отримання нових знань, для прийняття відповідальних рішень у різних сферах професійної діяльності.¹⁰⁵

Майбутній офіцер також повинен володіти особливостями військової управлінської праці в різних сферах військової діяльності; знати закономірності формування сприятливого соціально-психологічного клімату у військових підрозділах, ціннісні орієнтації у відборі інформації та ін¹⁰⁶. Отже, майбутній офіцер ЗС України повинен досконало володіти І.-А. діяльністю.

⁹⁹ Астахова, Л.В., 2011. Развитие информационно-аналитических компетенций студентов в вузе / Л. В. Астахова, А. Е. Трофименко // *Вестник Челябинского государственного педагогического университета*: научный журнал. № 12. с. 16–23.

¹⁰⁰ Березюк, О.С., 2011. *Професійна педагогічна освіта: компетентнісний підхід*: монографія / за ред. О. А. Дубасенюк. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка. с. 267-275.

¹⁰¹ Вознюк, А.В., 2011. *Философские основания педагогической аксиоматики*: монографія. Житомир: Изд-во ЖГУ им. И. Франко, 564 с.

¹⁰² Гуревич, Р.С., 2012 *Інформаційно-аналітичні технології в професійній освіті* / Р. С. Гуревич, М. Ю. Кадемія, М. М. Козяр; / за ред. член-кор. НАПН України Р. С. Гуревича. 506 с.

¹⁰³ Маркова, А.К., 1990. Психологический анализ профессиональной компетентности учителя. *Сов. педагогика*. № 8. с. 82-88.

¹⁰⁴ Хуторской, А.В., 2003. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированного образования. *Народное образование*. №2. с. 58–64.

¹⁰⁵ Астахова, Л.В., 2011. Развитие информационно-аналитических компетенций студентов в вузе / Л. В. Астахова, А. Е. Трофименко // *Вестник Челябинского государственного педагогического университета*: научный журнал. № 12. с. 18.

¹⁰⁶ Торічний, О.В., 2013. *Теоретико-методичні засади формування військовоспеціальної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі навчання*: дис. д-ра пед. наук: 13.00.02. Держ. прикордон. служба України, Нац. акад. держ. прикордон. служби України ім. Богдана Хмельницького. – Хмельницький. 605 арк. Стаття надійшла до редакції 16.02.2016 с.7-8.

Л. В. Астахова **інформаційно-аналітичну діяльність (ІАД)** розглядає як специфічний різновид інтелектуальної, розумової діяльності людини, у процесі якої внаслідок певного алгоритму послідовних дій з пошуку, накопичення, зберігання, обробки, аналізу первинної інформації утворюється нова вторинна аналітична інформація у формі аналітичної довідки, звіту, огляду, прогнозу тощо¹⁰⁷.

Інформаційно-аналітична діяльність, безсумнівно, є широкою і багатогранною сферою діяльності. Вона включає в себе підбір і систематизацію фактів щодо певного питання, їх оцінку, відбір, тлумачення, чітке й продумане викладення в усній або письмовій формі. Головна мета І.-А. діяльності полягає в отриманні максимальної користі від інформації, яка є в розпорядженні, для того щоб правильно зрозуміти й оцінити її, а в кінцевому підсумку – здобути вторинну, нову інформацію. Адже сьогодні аналітика – це розгалужена й складна система знань, складовими частинами якої є й інші науки: логіка (наука про закономірності правильного мислення), методологія (система принципів, методів і прийомів пізнавальної діяльності), евристика (наука, що відкриває нове в різних сферах життя), інформатика (наука про інформацію, способи її отримання, накопичення, обробки і передачі)¹⁰⁸.

Варто зазначити, що добування необхідних матеріалів, діяльність, пов'язана з придбанням, систематизацією, перекладом і поширенням книг та документів сюди не відноситься¹⁰⁹.

Складовими І.-А. діяльності є: поінформованість з аналітичними особливостями розумової діяльності; поінформованість зі специфікою пізнавальної діяльності; знання загальноприйнятих алгоритмів навчально-пізнавальної діяльності; знання наукової термінології¹¹⁰. Це входить до складу аналітичного компонента.

¹⁰⁷ Астахова, Л.В., 2011. Развитие информационно-аналитических компетенций студентов в вузе / Л. В. Астахова, А. Е. Трофименко // *Вестник Челябинского государственного педагогического университета*: научный журнал. № 12. с. 16–23.

¹⁰⁸ Астахова, Л.В., 2011. Развитие информационно-аналитических компетенций студентов в вузе / Л. В. Астахова, А. Е. Трофименко // *Вестник Челябинского государственного педагогического университета*: научный журнал. № 12. с. 16–23.

¹⁰⁹ Варенко, В.М., 2014. *Інформаційно-аналітична діяльність* Київ.с.28

¹¹⁰ Астахова, Л.В., 2011. Развитие информационно-аналитических компетенций студентов в вузе / Л. В. Астахова, А. Е. Трофименко // *Вестник Челябинского государственного педагогического университета*: научный журнал. № 12. с. 16–23.

Другим компонентом І.-А. діяльності є рефлексивний компонент, який складає емоційну основу й передбачає формування індивідуально-психологічних особливостей при виконанні певної пізнавальної діяльності.

Ще одним компонентом І.-А. діяльності є когнітивний, що складає операційну основу зазначеної діяльності й спрямований на поповнення інформаційно-аналітичних знань. До складу когнітивного компонента входять інформаційно-аналітичні знання та вміння, якими повинен володіти випускник військового ЗВО, специфічні вміння, зокрема вербальної та невербальної комунікації; специфічні вміння (аналіз, синтез, індукція, дедукція, критичне мислення та ін.); інформаційні вміння, зокрема вміння здійснювати пошук інформації, використовуючи для цього різні джерела (енциклопедичні, періодичні видання тощо)¹¹¹.

Інформаційно-аналітична робота - це процес, у результаті якого первинна інформація перетворюється у вторинну, нову, аналітичну інформацію, довершену продукцію, передбачену для передачі замовнику.¹¹²

Вчені-практики під час проведення І.-А. діяльності виділяють два рівні (або напрями) інформаційно-аналітичної роботи: інформаційний - пошук, збирання, зберігання, поширення інформації; аналітичний рівень - узагальнення, класифікація інформації, її аналіз і перетворення, розробка висновків, пропозицій, рекомендацій і прогнозів¹¹³.

Аналіз робіт учених (К. В. Тушко¹¹⁴, В. В. Ягупова¹¹⁵, І. М. Ясюк¹¹⁶ та інших) свідчить про те, що І.-А. діяльність сприяє: передачі практичного досвіду, інформації іншим галузям; розвитку індивідуальності, що

¹¹¹ Шрамченко, А.Ф., 1973. *Вопросы психологии управления войсками*. М.: – Воениздат. с. 56-80.

¹¹² Жуковський, І.Т., 2012. *Інформаційно-аналітична діяльність*: Навч. посіб. / І. Т. Жуковський, М.М. Шевченко / К.: Кондор, с. 28

¹¹³ Шкіцька, І.Ю., 2009. *Аналітико-синтетична переробка інформації*: навч.-метод. посібник / І. Ю. Шкіцька. вид. 2-ге, доп. –Тернопіль: ТОВ "Новий колір". с. 8-16.

¹¹⁴ Тушко, К.Ю., 2014. Формування професійних компетенцій майбутніх офіцерів прикордонників у процесі викладання суспільних дисциплін. *Проблеми сучасної педагогічної освіти. Сер.: Педагогіка та психологія*. Збірник статей: – Ялта: РІО КГУ. Вип. 46. Ч. 7. с. 198-204.

¹¹⁵ Ягупов, В.В., 2012. *Інформаційно-аналітична компетентність керівника*: збірка тез доповідей 5 Всеукраїнської науково-технічної конференції [Перспективи розвитку озброєння і військової техніки Сухопутних військ], (м. Львів, 15-17 травня 2012 р.) / Академія Сухопутних військ імені Гетьмана Петра Сагайдачного. – Львів, с. 349-350.

¹¹⁶ Ясюк, І.М., 2006. *Інформація: збір, захист, аналіз*: підручник з інформаційно-аналітичної роботи. - Л.: ТОВ Вид-во Книга. 320 с.

характеризує майбутнього офіцера з трьох позицій: індивідуальної (природні властивості), суб'єктивної та особистісної (власний досвід, почуття, мотивація); вихованню й навчанню людини, фаховій підготовці, спираючись на особливості, специфіку освітнього середовища ЗВО військового спрямування; розвитку педагогічної компетентності, майстерності, самосвідомості, цілісності¹¹⁷. Тому ми в нашому дослідженні будемо І.-А. компетентність майбутніх офіцерів тлумачити як інтегративну професійно-діяльнісну характеристику фахівців, що є сукупністю знань, умінь, навичок, професійно-важливих якостей військовослужбовців в інформаційній та аналітичній сфері, які забезпечують ефективну інформаційно-аналітичну діяльність при виконанні посадових обов'язків.

Розглядаючи процес формування І.-А. компетентності, Л. В. Астахова представляє її як сукупність чотирьох аспектів: пізнавального, розвивального, виховного й навчального¹¹⁸.

На думку Н. А. Зінчука, «формування І.-А. компетентності виражається в передачі об'єктивних знань, умінь про ту чи іншу мислительну діяльність, що реалізуються через уміння, навички і моделі поведінки, що сприяють ефективній розумовій діяльності»¹¹⁹.

С. М. Григораш формування І.-А. компетентності розглядав як формування готовності людини до подолання труднощів в організації певної розумової діяльності, а саме: неупередженість позиції при оцінці інших людей, їхніх індивідуально-психологічних особливостей; здатність тактовно відгукуватися на запити, інтереси та вчинки людей у процесі їхньої пізнавальної діяльності¹²⁰.

¹¹⁷ Ткаченко, О.А., 2010. Контекстне навчання у форматі «справо життєвого» підходу як альтернатива традиційної системи професійної освіти. *Горизонти освіти*. №2. с. 158–163.

¹¹⁸ Астахова, Л.В., 2011. Развитие информационно-аналитических компетенций студентов в вузе / Л. В. Астахова, А. Е. Трофименко // *Вестник Челябинского государственного педагогического университета*: научный журнал. № 12. с. 16–23.

¹¹⁹ Зінчук, Н.А.. *Інформаційно-аналітична компетентність менеджера: значення у професійній управлінській діяльності та передумови формування у ВНЗ* [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/ITZN/em7/content/08znashi.htm>

¹²⁰ Григораш, С.М., 2017. *Інформаційно-аналітична компетентність – ключовий складник компетентності майбутніх фахівців з документознавства та інформаційної діяльності (на прикладі дисципліни «Інформаційноаналітична діяльність»)* / С.М. Григораш / Молодий вчений. с. 213-217. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2017_3_52.

Пізнавальний аспект полягає в тому, що процес навчання використовується і як засіб збагачення духовного світу особистості. У процесі навчання майбутні фахівці знайомляться з моделями І.-А. діяльності. Головною функцією моделі І.-А. діяльності є інтелектуальне вдосконалення особистості; осягнення системи цінностей; знайомство з різними науками тощо.

При формуванні І.-А. компетентності використовуються різні форми роботи, наприклад: моніторинг – складання інформаційних зведень та оглядів; аналіз ефективності прийняття рішень; дослідження актуальних проблем (інформаційні розробки, оперативні дослідження, аналітичні дослідження)¹²¹.

Актуальність проблеми формування І.-А. компетентності, формування її складової – інформаційної культури людини – обумовлена тим фактом, що вміння опановувати інформацію та орієнтація в її великій кількості є невід'ємною рисою фахівця¹²².

Велике значення в процесі формування І.-А. компетентності майбутнього фахівця належить володіння інформаційною культурою.

Феномен інформаційної культури, який є складовим елементом загальнолюдської культури, можна розглядати на різних рівнях: суспільному, груповому, особистісному. Формування інформаційної культури в цілого покоління людей є соціальним замовленням інформаційного суспільства, перехід до якого почався з другої половини ХХ століття. Це століття визначило головним ресурсом інформацію, а основними технологіями – інформаційні технології пошуку, подання, обробки, збереження та використання інформації¹²³.

Під інформаційною культурою можна розуміти деяку сукупність досягнень у галузі інформатизації суспільства: ступінь задоволення людей

¹²¹ Марченков, С.М., 2020 Основні підходи формування інформаційно-аналітичної компетентності особистості. *Ucrainica IX Současna ukrajinskistika Problémy jazyka, literatury a kultury*. Olomouc. с.311-315.

¹²² Аналітико-синтетична обробка документів : підруч. для студ. ін-тів культури / Е. Т. Карачинська, Є. А. Медведева, В. К. Удалова, Л. Г. Хромченко. - Х. : ХДК, 1996. – с.33

¹²³ Ільків, О.С., 2003. *Формування інформаційної культури студентів аграрних закладів освіти I-II рівнів акредитації*: дис. канд. пед. наук: 13.00.04 / О.С. Ільків / Міжнародний ун-т «Рівненський економіко-гуманітарний ін-т» ім. Степана Дем'янчука. Рівне, 239 с.

наявною інформацією, рівень оснащеності комп'ютерною технікою та засобами зв'язку, кількістю людей, які використовують інформаційні технології в повсякденному житті¹²⁴.

Інформаційна культура в цьому списку має також особливе значення, оскільки передача сукупного соціального досвіду від одного покоління до наступного можлива тільки завдяки її закріпленню в знаковій формі, тобто через соціально значиму інформацію, яка регулює діяльність, поведінку та спілкування людей¹²⁵. Інформаційна культура має свій прояв у процесі професійної діяльності, особливо під час отримання, обробки й передачі інформації в інформаційно-аналітичній діяльності як важливої складової професійної діяльності.

На думку Н. В. Баловсяк¹²⁶, К. І. Белякова¹²⁷, Т. О. Бутенко¹²⁸, формування І.-А. компетентності дає змогу фахівцеві зібрати дані І.-А. діяльності в цілісну картину, спрогнозувати її на перспективу дії різних чинників, структур та груп інтересів. Якщо представити це поняття в стислій формі, то формування інформаційної культури – це інтеграція здібностей, навичок, знань, ціннісних орієнтацій особистості, які детермінують у свідоме намагання до придбання нових знань¹²⁹.

На сьогодні стоїть завдання у ЗВО – створити простір для розвитку інформаційної культури особистості, яка сприяє формуванню самостійного мислення, відчуттю нового, умінню відслідковувати зміни та реагувати на них, умінню приймати рішення в складних нестандартних ситуаціях, що можливо лише за умов повного інформування людини.

¹²⁴ Карашук, М.Г., 2006. *Інформаційна влада як чинник демократизації сучасного суспільства*: дис. канд. політ. наук: 23.00.02. Київ, 171 с.

¹²⁵ Арістова, І. В., 2000. *Державна інформаційна політика: організаційно-правові аспекти*: монографія / за заг. ред. О. М. Бандурки. Харків: Ун-т внутр. справ, с. 368.

¹²⁶ Баловсяк, Н.В., 2004. Інформаційна компетентність фахівця. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. №5. с. 21-28.

¹²⁷ Беляков, К.І., 2006. *Інформація в праві: теорія і практика*: монографія. Київ: КВІЦ. 118 с.

¹²⁸ Бутенко, Т.О., 2016. *Формування інформаційної компетентності майбутніх інженерів у процесі вивчення психолого-педагогічних дисциплін*: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук. Харків. 2011. 20 с.

¹²⁹ Альбуханова-Славская, К., 2012. *Современная личность*: Психологические исследования. М.: ИП РАН. с.7

При такому підході в того, хто навчається, повинна складатися свідома мотивація на постійне розширення професійного та загальнокультурного кругозору, а також уявлення про відкритість системи знань, які набуваються в закладах освіти, переконання в тому, що основу міцності та надійності знань дає лише безперервний процес пошуку та споживання інформації, її критична обробка протягом усього життя.

Отже, формування І.-А. компетентності майбутніх фахівців можна розглядати як систему взаємопов'язаних елементів: соціального замовлення, мети, принципів, змісту, форм, методів, засобів, результату, а також педагогічних умов її реалізації.

На думку В. В. Ягупова¹³⁰, формування І.-А. компетентності – це інтегрована властивість особистості, яка вмє відбирати інформацію та критично усвідомлювати її цінності, інформаційно-аналітичні знання, навички, вміння, здатність, професійно важливі якості, особистий досвід у сфері пошуку, оцінювання, використання, збереження, аналізу, оформлення та передачі інформації за допомогою різних засобів, методів і форм І.-А. діяльності, що дозволяє оперативно орієнтуватися в інформаційному просторі, брати участь у його формуванні¹³¹.

О. Ю. Кошова розглядає формування І.-А. компетентності як здатність здійснювати пошук, аналіз і оцінку інформації, необхідної для постановки й вирішення професійних завдань, професійного й особистісного розвитку¹³².

Дослідники вважають, що формування І.-А. компетентності особистості зводиться до двох важливих чинників: по-перше, отримується результат, що виникає як підсумок пошуків оптимального рішення; по-друге, маємо також і непрямий результат – це зміна уяви про той об'єкт чи явище, який

¹³⁰ Ягупов, В.В., 2012. Інформаційно-аналітична компетентність керівників професійно-технічних навчальних закладів: поняття, зміст і структура. *Наук. вісник Ін-ту проф.-тех. освіти НАПН України*. К.: Ін-т проф.-тех. освіти НАПН України. №3. с. 75-81.

¹³¹ Шкіцька, І.Ю., 2009. *Аналітико-синтетична переробка інформації: навч.-метод. посібник* / І. Ю. Шкіцька. вид. 2-ге, доп. –Тернопіль: ТОВ "Новий колір". с. 8-16.

¹³² Кошова, О.Ю., 2012. Особливості формування інформаційно-аналітичних умінь студентів економічних спеціальностей ВНЗ в контексті підвищення їх конкурентоспроможності. *Наук. вісн. Нац. ун-ту біоресурс. і природокорист. України*. Серія: Педагогіка. Психологія. Філософія. – К., Вип. 175. Ч.2. с. 200.

аналізувався. Саме через аналітичні вміння проявляється інтелектуальна й розумова діяльність людини, в процесі якої внаслідок певного алгоритму послідовних дій з пошуку, накопичення, зберігання, обробки, аналізу первинної інформації утворюється нова, вторинна аналітична інформація у формі аналітичної довідки, звіту, огляду, прогнозу тощо.

Формування І.-А. компетентності майбутніх офіцерів у межах дослідження розглядається як складний інтегрований процес оволодіння під час фахової підготовки сукупністю інформаційно-аналітичних знань, умінь, навичок та професійно-діяльнісних характеристик, що забезпечують здатність майбутніх військових фахівців до І.-А. діяльності та професійної самопрезентації.

У формуванні І.-А. компетентності можна виокремити такі етапи: інформаційно-теоретичний; процесуально-діяльнісний; аналітико-корекційний¹³³.

Метою першого – інформаційно-теоретичного – етапу є формування мотивації до оволодіння І.-А. компетентністю, актуалізація знань.

На другому етапі – процесуально-діялісному – відбувається засвоєння загальних та професійно-методичних знань про зміст і форми І.-А. компетентності.

Третій етап – аналітико-корекційний – має за мету корекцію реалізації формування інформаційно-аналітичної компетентності.

Основними вимогами до формування І.-А. компетентності фахівця є обробка, аналіз інформації, моделювання і прогнозування ситуації¹³⁴. Наступні найбільш загальні вимоги: цілеспрямованість і цілева ефективність; активність і ініціативність; безперервність і висока готовність до зміни ситуації; оперативність і швидкість реакції на зміни інформаційної ситуації;

¹³³ Лобач, Н.В., 2014. Засоби формування інформаційно-аналітичної компетентності студентів вищого навчального закладу. *Гуманізація навчально-виховного процесу*: зб. наук. пр. – Вип. LXVII. Слов'янськ: ДДПУ. с. 42- 52.

¹³⁴ Волкова, Т.В., *Інформаційно-аналітична система "Профтех" в управлінні професійно-технічною освітою в регіоні*. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tmpe.gb7.ru/docs/3/12volver.pdf>

об'єктивність і науковість; історичність і актуальність; адаптивність і гнучкість; багатоаспектність і альтернативність¹³⁵.

За І. Т. Муковським, організація процесу формування І.-А. компетентності є система, яка підпорядковується принципам структурування, цілісності, ієрархічності й взаємозалежності системою та зовнішнього середовища. На рівні теоретичного обґрунтування механізму формування І.-А. компетентності основними засобами є діяльнісний підхід, який полягає в здійсненні пізнавальної та дослідницької діяльності, у процесі якої формуються інформаційно-аналітичні вміння. На рівні практичної реалізації процесу формування І.-А. компетентності використовується інформаційний, контекстний і мотиваційний підходи. Інформаційний підхід є науково-дослідним інструментом для формування І.-А. компетентності, що інтегрує різні дисципліни, предметом яких є інформаційні технології. Контекстний підхід полягає в тому, що всі прийоми, методи і форми освітньої діяльності спрямовані на формування в особистості І.-А. компетентності. Мотиваційний підхід полягає у створенні психологічного стимулу до пошуку дій і способів вирішення І.-А. завдання¹³⁶.

Проте, за результатами досліджень О. М. Кобєлева, І.-А. діяльність має низку істотних недоліків, зокрема таких:

- особистість не враховує впливу мотиваційних чинників на процес здійснення І.-А. діяльності або часткове усвідомлення доцільності її проведення;
- викладачі почасти не акцентують увагу на її формуванні, як наслідок виникають труднощі під час оформлення висновку виконаної роботи;
- під час демонстраційного експерименту в переважній більшості випадків подаються результати в «готовому» вигляді, а це орієнтує

¹³⁵ Волкова, Т.В., *Інформаційно-аналітична система "Профтех" в управлінні професійно-технічною освітою в регіоні*. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tmpe.gb7.ru/docs/3/12volver.pdf>

¹³⁶ Муковський, І.Т., 2012. *Інформаційно-аналітична діяльність у сфері освіти.*: навч. посіб. / І.Т. Муковський, А. Г. Міщенко, М.М, Шевченко // Київ: Кондор. 135 с.

особистість на репродуктивний рівень пізнавальної активності; внаслідок цього виникає плутанина результатів дослід з висновком¹³⁷.

Отже, формування інформаційно-аналітичної компетентності майбутніх офіцерів в межах дослідження розглядається як складний інтегрований процес оволодіння у процесі фахової підготовки сукупністю інформаційно-аналітичних знань, умінь, навичок та професійно-діяльнісних характеристик, що забезпечують здатність майбутніх військових фахівців до інформаційно-аналітичної діяльності та професійної самопрезентації.

Шляхи формування І.-А. компетентності майбутніх офіцерів розглянемо в наступних підрозділах.

1.3 Особливості формування інформаційно-аналітичної компетентності майбутніх офіцерів

Процес формування І.-А. компетентності майбутніх офіцерів є невід'ємною складовою професійної компетентності майбутнього військовослужбовця ЗС України. Адже в умовах ведення гібридної війни це забезпечує спроможність оперативно знаходити, досліджувати, аналізувати, систематизувати та використовувати необхідну інформацію.

Ми вважаємо, що підготовка майбутніх офіцерів до формування І.-А. компетентності буде успішно здійснюватися за умови дотримання в навчальному процесі принципів гуманістичної спрямованості навчання, особистісного зорієнтованого підходу до процесу навчання, функціонального використання та зв'язку теорії з практикою, педагогічного управління системою, інтегративності процесу фахової підготовки майбутніх офіцерів. Згідно з цими принципами в процесі формування І.-А. діяльності курсантів великого значення набувають інтегративні аспекти такої взаємодії. Останні розглядаються як вид освітньої взаємодії, як взаємодія індивідів у процесі кооперації (інтерактивний аспект), при якій здійснюється обмін інформацією

---

¹³⁷ Кобелєв, О.М., 2009. Проблема визначення інформаційно-аналітичної діяльності. *Соціальні комунікації*: мат. міжнар. наук. конф., 26-27 лют. 2009 р., м. Харків: У 2 ч. Харк. держ. акад. культури. Х., Ч. 1. с. 88-90.

(інформаційний аспект), цінностями (аксіологічний аспект), результатами навчальної діяльності, здібностями, вміннями та навичками (практичний аспект), відбувається передача та закріплення стереотипів поведінки (нормативний аспект). І.-А. діяльність виступає специфічною знаковою системою, посередником у функціонуванні різних знакових систем (семіотичний аспект), суб'єктом і об'єктом інформаційного пізнання якої є людина (гносеологічний аспект).

Окрім згаданих дидактичних принципів, факторами впливу на формування І.-А. компетентності майбутнього спеціаліста виступають природа інформаційно-аналітичної взаємодії, її класифікація, тому що саме типи та види такої взаємодії впливають на підбір форм і методів навчальної діяльності.

На основі аналізу науково-методичної літератури виділимо основні підходи у формуванні І.-А. компетентності майбутніх офіцерів у процесі фахової підготовки: компетентнісний, гуманістичний, особистісно орієнтований, діяльнісний, рефлексивний.

Обґрунтовано доцільність реалізації в межах дослідження таких наукових підходів, як гуманістичний, у межах якого майбутній офіцер розглядається як самоактуалізована, унікальна, цілісна особистість, спроможна орієнтуватися в інформаційному контексті сучасного суспільства, застосовувати методи самовиховання, орієнтовані на загальнолюдські цінності; діяльнісний, упровадження якого забезпечує розгляд формування

І.-А. компетентності в напрямі створення умов для найбільш повного розвитку, самоствердження й самореалізації особистості, а також передбачає моделювання в процесі професійного навчання такої структури педагогічної діяльності, яка була б спрямована на оволодіння майбутніми офіцерами знаннями, вміннями, навичками, компетенціями; особистісно орієнтований – розглядає суб'єкт-суб'єктну взаємодію курсанта й викладача в контексті врахування індивідуальних особливостей, природного потенціалу та власної траєкторії життєдіяльності майбутнього офіцера, метою якого є засвоєння

базових знань, формування фахових умінь і навичок як засобу становлення майбутнього фахівця, формування життєвих компетентностей; компетентнісний – передбачає не просту трансляцію знань, умінь і навичок від викладача до курсанта, а формування в майбутніх офіцерів І.-А. компетентності, що забезпечує подальшу ефективну професійну діяльність; рефлексивний, у межах якого формування досліджуваної компетентності розглядається крізь призму звернення до власного досвіду, його осмислення та критичного оцінювання значущості професійних домагань. Проаналізуємо детальніше кожен з підходів.

Теорія *компетентнісного підходу* в освіті розроблялася й була представлена в працях як зарубіжних учених Р. Бадера, Д. Мертенса, Б. Оскарсона, Дж. Равена, А. Шелтена, так і наших вітчизняних. Українські перспективи компетентнісного підходу в сучасній освіті досліджували вчені І. Д. Бех, Н. М. Бібік, В. І. Бондар, Л. В. Ващенко, О. В. Локшина, О. В. Овчарук, О. Я. Савченко та інші.

Практичну реалізацію *компетентнісного підходу*, формування компетентностей особистості розкрили вчені І. А. Зимня, С. І. Змеєв, Т. В. Маркова, Н. В. Кузьміна, Т. В. Маслова, В. А. Семиченко, А. В. Хуторський, В. В. Ягупов та інші.

Під поняттям компетентнісний підхід науковці розуміють спрямованість освітнього процесу на формування та розвиток ключових (базових, основних) і предметних компетентностей особистості, результатом якого буде формування загальної компетентності людини, що є сукупністю ключових компетентностей, інтегрованою характеристикою особистості.

Компетентнісний підхід скеровує освіту на формування цілого набору компетентностей (знань, умінь, навичок, ставлень тощо), якими мають оволодіти майбутні фахівці. А. В. Хуторський наголошує на тому, що традиційна система освіти акцентувала основні зусилля на набутті знань, умінь і навичок, що догматично абсолютизувало знання й сформувало

знаннясвий підхід до навчання. Основна увага при цьому фокусувалася на самих знаннях, а те, для чого вони потрібні, залишалося поза увагою¹³⁸.

На думку Н. М. Бібік, бути компетентним означає вміти реалізовувати знання, застосовувати досвід, волю й емоційний стан для вирішення проблем у конкретних обставинах¹³⁹. Адже компетентність не зводиться до знань і вмінь у кількісному відношенні. Але без знань і особистого досвіду діяльності набуття ключових компетентностей також неможливе. Більше того, набуття компетентностей залежить від активності, свідомого відношення до різних видів діяльності (праці, навчання тощо)¹⁴⁰.

Набуття знань, умінь та навичок спрямоване на формування компетентності особистості. Тому компетентність і шляхи її формування варто розглядати як результат навчання.

Під поняттям компетентнісний підхід часто розуміють спрямованість освітнього процесу на формування та розвиток ключових (базових, основних) і предметних компетентностей особистості, результатом якого буде формування загальної компетентності людини, що є сукупністю ключових компетентностей, інтегрованою характеристикою особистості¹⁴¹.

Т. В. Волкова наголошує на тому, що в професійній освіті *компетентнісний підхід* реалізується під час формування ключових, професійних і життєвих компетентностей^{142;143}.

І. А. Зимня вважає, що компетентність у різних сферах людської діяльності є поєднанням свідомо та цілеспрямовано набутих знань з власним

¹³⁸ Тушко, К.Ю., 2014. Формування професійних компетенцій майбутніх офіцерів прикордонників у процесі викладання суспільних дисциплін. *Проблеми сучасної педагогічної освіти. Сер.: Педагогіка та психологія*. Збірник статей: – Ялта: РІО КГУ. Вип. 46. Ч. 7. с. 198-204.

¹³⁹ Бібік, Н.М., 2010. *Компетентність і компетенції у результатах початкової освіти* / Н.М. Бібік / Почат. шк. №9. с. 1-4.

¹⁴⁰ Бондар, В.І., 2009. Теоретико-нормативні засади організації моніторингу якості освітньо-професійної підготовки вчителів на засадах компетентнісного підходу. *Наук. часоп. НПУ імені М.П. Драгоманова: зб. наук. пр. – Сер.17 : Теорія і практика навчання та виховання*. – К., 2009. – Вип.10. – с. 3-11.

¹⁴¹ Болотов, В.А., 2003. Компетентностная модель: от идеи к образовательной программе / В.А. Болотов, В.В. Сериков / *Педагогика*. №10. с. 8-14.

¹⁴² Волкова, Т.В., 2009. Концептуальні підходи до формування інформаційно-аналітичної компетентності інженера-педагога в галузі інформаційної безпеки. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школі: зб. наук. пр. - Запоріжжя*, №2. с. 72-76.

¹⁴³ *Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи*: Бібліотека з освітньої політики / за заг. ред. О.В. Овчарук. – К.: "К.І.С.", 2004. 112 с.

життєвим досвідом та вмінням доречного його застосування для забезпечення успішної життєдіяльності¹⁴⁴;

На думку І. М. Савченко, *компетентнісний підхід* не заперечує значення знань, але він акцентує увагу на здатності використовувати здобуті знання. Тому компетентнісний підхід є основоположним у підготовці майбутніх фахівців. Такий підхід передбачає не лише трансляцію знань, умінь і навичок від викладача до студента, а формування в майбутніх фахівців професійної компетентності. Реалізація такого підходу передбачає використання відповідних освітніх технологій у навчанні, рефлексію студентів, самостійність застосування в практичній діяльності професійних умінь і навичок¹⁴⁵.

Компетентнісний підхід до освіти, зауважує Л. Є. Петухова, стає останнім часом все більш поширеним і претендує на роль концептуальної основи освітньої політики, здійснюваної як державами, так і впливовими міжнародними організаціями, підсилює практичну орієнтацію освіти, підкреслює значення досвіду, умінь та навичок, що спираються на наукові знання¹⁴⁶. Визначальним фактором у реалізації компетентнісного підходу є зорієнтованість на розвиток системного комплексу умінь, смислових орієнтацій, адаптаційних можливостей, досвіду і способів трансформаційної діяльності з отриманням конкретного продукту.

В. А. Болотов звертає увагу на те, що *компетентнісний підхід* переміщує акценти з процесу накопичення нормативно визначених знань, умінь і навичок майбутніх фахівців у площину формування і розвитку здатності практично діяти й творчо застосовувати набуті знання і досвід у різних ситуаціях. Це вимагає від викладача змістити акценти у своїй освітній діяльності з інформаційної до організаційно-управлінської площини. У

¹⁴⁴ Зимняя, И.А., 2006. *Компетентностный подход. Каково его место в системе современных подходов к проблеме образования*. Высш. образование сегодня. № 8. с. 22.

¹⁴⁵ Савченко І.М. *Розвиток інформаційно-аналітичної компетентності педагогічних працівників: дефінітивна характеристика основних понять дослідження* [Електронний ресурс]. Інститут професійнотехнічної освіти НАПН України. Режим доступу: <http://lib.iitta.gov.ua/2938/1/%D0%94> Загол. з екрану.

¹⁴⁶ Петухова, Л.Є., 2008. Інформатична компетентність майбутнього фахівця як педагогічна проблема. *Комп'ютер у школі та сім'ї*: Науковометодичний журнал / Л.Є. Петухова. №1. с. 3-5.

першому випадку він відігравав роль «ретранслятора знань», а в другому – організатора освітньої діяльності. Змінюється і модель поведінки студента – від пасивного засвоєння знань до дослідницької активної, самостійної та самоосвітньої діяльності. Процес навчання наповнюється розвивальною функцією, що стає інтегрованою характеристикою. Така характеристика має сформуватись у процесі навчання і включає знання, уміння, навички, ставлення, досвід діяльності й поведінкові моделі особистості¹⁴⁷.

На думку С. С. Вітвицької, фахівець має бути компетентним у вирішенні певного кола професійних завдань, використовуючи набуті теоретичні знання в практичній діяльності. Реалізація компетентнісного підходу до навчання майбутніх фахівців передбачає передусім формування й розвиток їх компетентностей¹⁴⁸.

Викладений матеріал дозволяє зробити висновки, що *компетентнісний підхід* у підготовці майбутніх офіцерів передбачає не просту трансляцію знань, умінь і навичок від викладача до курсанта, а формування в майбутніх офіцерів професійної компетентності як інтегральної характеристики особистості, що визначає здатність вирішувати професійні проблеми й типові професійні завдання, які виникають у реальних ситуаціях професійної діяльності, з використанням знань, професійного та життєвого досвіду, цінностей і нахилів.

Сформованість І.-А. компетентності майбутніх офіцерів дає змогу успішно вирішувати завдання, які передбачають: пошук, збір та аналіз інформації, зокрема нормативних документів; опрацювання інформації з різних джерел; моніторинг нормативно-правової, навчально-методичної, професійної, фахової та іншої інформації щодо життєдіяльності й професійної діяльності; експертну оцінку отриманої інформації; підготовку матеріалів для публічної комунікації та міжособистісної взаємодії з різними суб'єктами в

---

¹⁴⁷ Болотов, В.А., 2003. Компетентностная модель: от идеи к образовательной программе / В.А. Болотов, В.В. Сериков / *Педагогика*. №10. с. 8-14.

¹⁴⁸ Вітвицька, С.С., 2012. Особливості побудови професіограми магістра освіти. *Педагогіка і психологія професійної освіти: наук.-метод. журнал*, №5. 9 с.

ході проведення зазначених заходів¹⁴⁹. При такому підході в майбутніх офіцерів повинна складатися свідомо мотивація на постійне розширення професійного та загальнокультурного світогляду, а також уявлення про відкритість системи знань, які набуваються в закладах освіти, переконання в тому, що основу міцності та надійності знань дає лише безперервний процес пошуку та споживання інформації, її критична обробка на протязі усього життя.

Питаннями **особистісно орієнтованого** підходу до формування компетентності особистості в процесі навчання та виховання займалися вчені І. Д. Бех, В. В. Білоусова, Є. В. Бондаревська, Я. І. Гальперін, О. А. Дубасенюк, О. Я. Савченко, А. В. Фурман, І. С. Якіманська та інші. Особистісно орієнтований підхід передбачає перерозподіл суб'єктних повноважень в освітньому процесі, сприяє розвитку суб'єктно-суб'єктних відносин між викладачами та студентами.

Технологічний арсенал особистісно орієнтованого підходу в професійній підготовці майбутніх офіцерів, на думку О. Ф. Євсюкова¹⁵⁰, становлять методи і прийоми, що відповідають таким вимогам, як: діалогічність; діяльнісно-творчий характер; спрямованість на підтримку індивідуального розвитку; надання курсанту необхідного простору, свободи для прийняття самостійних рішень, творчості, вибору змісту і способів навчання та поведінки¹⁵¹.

Провідною ідеєю особистісно зорієнтованої освіти (А. В. Петровський¹⁵², В. А. Сітаров¹⁵³, І. С. Якіманська¹⁵⁴) стає розвиток індивідуальності особистості майбутнього фахівця: ціннісно-змістовної сфери, суб'єктності, ідентичності, соціалізації, а також актуалізації

¹⁴⁹ Дидактичні основи формування інформаційно-аналітичних умінь майбутніх учителів іноземних мов у процесі фахової підготовки: навч.-метод. посіб. / за ред. І. В. Самойлюкевич. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. 79 с.

¹⁵⁰ Євсюков, О.Ф., 2006. Педагогічні умови формування професійної компетентності майбутніх офіцерів у навчальному процесі вищого військового навчального закладу: дис. канд. пед. наук: 13.00.04. – Х., 172 с.

¹⁵¹ Едвард де Боно: [http:// www.edwdebono.com](http://www.edwdebono.com)

¹⁵² Петровський, В.А., 1996. *Личность в психологии: парадигма субъектности: учеб. пособие для вузов*: Феникс. 512 с.

¹⁵³ Ситаров, В.А., 2004. *Дидактика*: уч. пос. — М.: Академия. 368 с.

¹⁵⁴ Якиманская, И.С., 2000. *Технология личностно-ориентированного образования*. - М.: Сентябрь, 188 с.

універсальних особистісних здібностей: самовдосконалення, самовизначення, самоактуалізації.

Розглядаючи особистісно зорієнтований підхід до навчання, І. О. Зимня¹⁵⁵ співвідносить його з гуманістичною психологією А. Маслоу і К. Роджерса.

Сутність її полягає в організації суб'єкт-суб'єктної взаємодії; гарантуванні безпеки особистісного прояву; формуванні активності особистості, готовності до вирішення проблемних завдань; забезпечення єдності зовнішніх і внутрішніх мотивацій особистості; отриманні задоволення від розв'язання навчальних завдань; забезпечення умов для самооцінювання, саморегуляції та самоактуалізації особистості; зміни позиції педагога як передавача та контролера знань на позицію фасилітатора (помічника, чия діяльність спрямована не на передачу знань, а на організацію певної діяльності)¹⁵⁶.

Отже, *особистісно орієнтований підхід* формування І.-А. компетентності майбутніх офіцерів – це процес суб'єкт-суб'єктної взаємодії курсанта і викладача, метою якого є засвоєння предметних знань, у процесі фахової підготовки, формування відповідних умінь і навичок як засобу саморозвитку особистості, становлення її як суб'єкта діяльності при формуванні життєвих компетентностей.

О. Г. Ларіонова обґрунтовує принципи застосування особистісно орієнтованого підходу в процесі підготовки:

- принцип індивідуальності майбутнього фахівця полягає у створенні умов для формування індивідуальності особистості;
- принцип суб'єктності та варіативності фахової підготовки на всіх етапах її організації та відбору змісту навчання. Забезпечення суб'єктності та варіативності фахової підготовки здійснюється шляхом різнорівневого

¹⁵⁵ Зимня, И.А., 2006. *Компетентностный подход. Коково его место в системе современных подходов к проблеме образования*. Высш. образование сегодня. № 8. с. 20-26.

¹⁵⁶ Зимня, И.А., 2006. *Компетентностный подход. Коково его место в системе современных подходов к проблеме образования*. Высш. образование сегодня. № 8. с. 20-26.

подання змісту освіти, виділення тих її елементів, які не є обов'язковими для засвоєння майбутніми спеціалістами. Надання за вибором значної кількості позапрограмових курсів, що відповідають професійним інтересам майбутніх фахівців, забезпечить варіативність підготовки;

- принцип послідовності у фаховій підготовці передбачає безперервність процесу освіти, забезпечення можливості переходу її з одного рівня на інший, баланс фундаментальної та прикладної підготовки, наявність наскрізних навчальних планів фахової підготовки;

- принцип відповідності професійно значущих властивостей і характеристик майбутнього фахівця обраному рівню підготовки, встановлення відповідності між підготовкою майбутнього фахівця та вимогами сучасності;

- принцип суб'єкт-суб'єктних діалогічних взаємовідносин передбачає перехід у стосунках між викладачами та майбутніми фахівцями з суб'єкт-об'єктних на суб'єкт-суб'єктні діалогові взаємини. Такий підхід сприяє максимально повній самореалізації потенціалу кожного майбутнього фахівця і відповідає вимогам особистісно орієнтованого навчання;

- принцип різнобічної та комплексної фахової підготовки передбачає, що у майбутніх фахівців повинні формуватися всі необхідні професійні компетенції¹⁵⁷.

Підсумовуючи вищесказане, можна окреслити основні ознаки особистісно орієнтованого підходу формування І.-А. компетентності майбутніх офіцерів у процесі фахової підготовки:

- усвідомлення курсантами мети фахової підготовки, І.-А. діяльності як важливої складової особисто для себе;

- засвоєння майбутніми офіцерами змісту освіти І.-А. компетентності відбувається переважно під час активної діяльності, а саме в процесі практичних та лабораторних занять;

---

¹⁵⁷ Ларионова, О.Г., 2007. Интеграция личностно-центрированного и компетентностного подходов в контекстном обучении: (на материале подготовки учителя математики): автореф. дис. на соиск. учен. степ. д-ра пед. наук: спец. 13.00.01 "Общая педагогика, история педагогики и образования" М. 54 с.

- використання індивідуального досвіду та відтворення набутих знань І.-А. діяльності при опануванні нового змісту з фахових дисциплін;
- використання навчальних модулів, індивідуальних програм І.-А. діяльності;
- оцінюється механізм творчості курсанта, завдяки якому досягається високий рівень І.-А. компетентності.

Діяльнісний підхід у процесі фахової підготовки передбачає створення умов для активної позиції суб'єкта діяльності, завдяки чому відбуватиметься свідоме, міцне засвоєння ним певного досвіду. Діяльнісний підхід у формуванні ключових компетентностей майбутніх спеціалістів передбачає самостійне розв'язання ними конкретних навчальних задач, саморозвиток особистості, самопізнання та творчу роботу.

Зарубіжні вчені Дж. Аتكінсон та Дж. Рейнер поділяють усі моделі (теорії) І.-А. діяльності на два класи. В одному класі І.-А. діяльність розглядається як передача повідомлень, що відводить досить пасивну роль адресату – отримати те, що передав йому адресант. Завдання такої діяльності полягає в якомога точнішій передачі сигналу від джерела до одержувача, тобто головна увага при формуванні І.-А. діяльності приділяється самій інформації та її розумінню¹⁵⁸.

До другого класу належать фізичні або гуманітарні моделі, у яких І.-А. діяльність розглядається як виробництво та обмін значеннями. Тут повідомлення не просто передається адресату, а активно продовжується з отриманого, тому такі моделі концентрують увагу на вивченні культури та мови¹⁵⁹.

Типовою моделлю першого класу можна назвати *лінійну модель*, яка розглядає І.-А. діяльність як дію, під час якої інформація подається за допомогою вербальних та невербальних засобів. Дія вважається вдалою, якщо повідомлення дійде до адресата, здолавши всі можливі перешкоди та шуми

¹⁵⁸ Топоровский, В.П., 2011. *Аналитическая компетентность педагога: технологии развития, педагогический анализ, методы и формы оценки*: учебнометодическое пособие – 2е изд., стереотип. – М.: Планета. 176 с.

¹⁵⁹ Якиманська, І.С., 1999. *Особистісно орієнтована система навчання* / Завуч. №7. с. 22.

(фізичні, психологічні перешкоди, фізичний чи емоційний стан людини і т.д.). Відповідно, можна виділити як переваги, так і недоліки цієї моделі. Цікавим є те, що вона акцентує увагу також на впливі каналу передачі інформації, який відіграє значну роль у процесі формування І.-А. компетентності. Але недоліком вважають сприйняття самої І.-А. діяльності як однобічного процесу, не враховується інтерактивність її учасників. Лінійна модель американського дослідника Г. Д. Лассвелла містить п'ять складових інформаційно-аналітичного процесу: хто передає інформацію; що передається; як (за допомогою якого каналу); кому; з яким результатом (ефект впливу)¹⁶⁰.

Дещо кращою є трансакційна модель, тому що вона розглядає І.-А. діяльність як процес формування обміну інформацією між людьми, постійну взаємодію одного з одним. Тут І.-А. діяльність розкривається як одночасний процес передачі та прийняття інформації учасниками¹⁶¹.

Найвдалішою, на нашу думку, виступає інтерактивна або кругова *модель*, оскільки вона відображає формування І.-А. компетентності не просто як процес передачі інформації, під час чого відбувається її кодування та декодування, а невід'ємним елементом цього процесу розглядає зворотній зв'язо¹⁶².

Діяльнісний підхід формування І.-А. компетентності – це певний процес, за допомогою якого ми свідомо або несвідомо вибираємо відповідні модальності й методи побудови та відправлення інформації.

Декодування – переклад інформації на мову одержувача (адресата), що визначається особистим його сприйняттям, здатністю розрізняти та інтерпретувати коди, використані для передачі інформації. Цей процес, так само як кодування, залежить від розуміння та використання правил вербальної та невербальної поведінки. Правила декодування, пов'язані з ним емоції та

¹⁶⁰ Якиманська, І.С., 1999. *Особистісно орієнтована система навчання* / Завуч. №7. с. 22.

¹⁶¹ Якиманська, І.С., 1999. *Особистісно орієнтована система навчання* / Завуч. №7. с. 22.

¹⁶² Ягулов, В.В., 2012. Інформаційно-аналітична компетентність керівників професійно-технічних навчальних закладів: поняття, зміст і структура. *Наук. вісник Ін-ту проф.-тех. освіти НАПН України*. К.: Ін-т проф.-тех. освіти НАПН України. №3. с. 75-81.

судження утворюють основу «фільтрів», якими користуються комуніканти для сприйняття світу і які стають складовою частиною їхньої психологічної конституції завдяки способам залучення до тієї чи іншої інформації.

Як зазначає І. В. Кохарова, представник процесу І.-А. діяльності (адресат або декодувач) – особа або група осіб, які приймають інформацію та певним чином реагують на неї, визначають результативність І.-А. діяльності¹⁶³.

За М. А. Захарчук, І.-А. діяльність з'єднує й руйнує загальні традиції діяльності, створюючи традицію інтерінформації: «прагнення до єдності в різноманітті веде до утворення спільної інформації» поряд з іншими видами інформації¹⁶⁴.

Ю. В. Караван наголошує, що при навчанні І.-А. діяльності відбувається перехід інформації зі сфери «чуже» у сферу «своє», у результаті народжується інша І.-А. діяльність.

Це можливо завдяки оволодінню концептами різного інформаційного світу. Від інформаційних концептів та площини їх взаємодії залежить зворотний зв'язок співрозмовників, повідомлення, яке викликає в адресата певну реакцію, тому що в результаті І.-А. діяльності в нього виникають зміни в знаннях, установках, поведінці тощо¹⁶⁵.

Потоки зворотної інформації несуть відомості про суб'єктів інформації та про їх взаємодію. О. В. Соснін¹⁶⁶ серед них виділяє такі: ступінь володіння засобами інформації, сформованість інформаційно-аналітичних умінь; рівень підготовки як студентів (у нашому випадку курсантів), так і педагогів до І.-А. діяльності та рівень сформованості їхньої професійно значущих інформаційно-аналітичних умінь, якостей, досвіду; якість І.-А. діяльності, рівень

¹⁶³ Кохарова, І.В., 2013. *Основи інформаційно-аналітичної діяльності* [Текст]: навч. посіб. / І.В. Кохарова, Л.Я. Філіпова. / – К.: Центр учбової літератури 19 с.

¹⁶⁴ Захарчук, М.А., 2003. Інформаційно-аналітична діяльність фахівця в галузі освіти. *Математика та інформатика: наука і освіта: Міжвузівський збірник наукових праць*: Одеса: Вид-во ОПУ, Вип. 3. с. 256.

¹⁶⁵ Караван, Ю.В. *Єдине інформаційно-освітнє середовище як важливий елемент підвищення якості підготовки фахівців* [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.sworld.com.ua/konfer26/56.pdf>

¹⁶⁶ Соснін, О.В., 2006. Інформація крізь призму ринкових реалій / О.В. Соснін, І.Г. Гуліна // *Політика і час*. №3. с. 49-56.

професійної підготовки викладачів та курсантів; уміння моделювати процес формування І.-А. компетентності¹⁶⁷.

Отже, діяльнісний підхід у процесі формування І.-А. компетентності спирається на відповідні знання, уміння та набутий узагальнений досвід І.-А. діяльності учасників. Тому метою підготовки курсантів до оволодіння І.-А. діяльності виступає досягнення адекватного сприйняття й усвідомлення переданої інформації, залежно від початкового значення, відповідна реакція на неї з використанням правильних стратегій, тактик, прийомів.

Гуманістичний підхід у сучасній системі військової педагогічної освіти полягає в тому, щоб забезпечити посилення професійної мотивації, стимулювання творчого потенціалу, виявлення і використання особистісних ресурсів для досягнення успіху в професійній діяльності майбутнього офіцера.

Ю. Г. Даник, Ю. М. Супрунов визначають пріоритетними такі ознаки гуманістичного підходу:

- орієнтація на «людяність» – удосконалення на всіх етапах життя і діяльності особистості;
- усебічний розвиток, удосконалення світогляду й діяльності, переконаність у можливості саморозвитку та самовдосконалення;
- оптимістичний погляд на людину та її майбутнє, використання гуманістичного проектування вищих досягнень окремими особами.¹⁶⁸

Гуманістичний підхід у системі сучасної освіти є актуальним і належить до проблем світоглядного характеру. Тому посилення інтересу науковців до проблематики І.-А. діяльності цілком обґрунтовано та зумовлено низкою суперечностей. Суспільні перетворення, з одного боку, спричиняють до девальвації традиційних гуманістичних цінностей, ціннісних настанов, на які була орієнтована освітня сфера. З іншого боку, ці перетворення сприяють розвитку нової гуманістичної свідомості та поведінки, що детермінує необхідність розробки гуманістичних підходів у військово-професійній освіті.

¹⁶⁷ Словник. *Дистанційна освіта* [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.osvita.org.ua/distance/glossary/.c.19>.

¹⁶⁸ Даник, Ю.Г., 2011. *Деякі підходи до формування системи підготовки кадрів для системи кібернетичної безпеки України*. Збірник наукових праць ЖВІ НАУ. Вип. 5. с. 5–22.

Як зазначає О. В. Вознюк, демонополізація системи гуманістичних ціннісних орієнтацій як основи демократизації навчання та виховання – процес, безумовно, складний і довготривалий, що надає останньому цивілізованого гуманістичного спрямування¹⁶⁹.

Гуманістичний підхід полягає в умінні аналізувати та оцінювати досягнення національної та світової І.-А. діяльності, орієнтуватися в інформаційному контексті сучасного суспільства, застосовувати методи самовиховання, орієнтовані на загальнолюдські цінності. Він зумовлений зв'язком людини з І.-А. діяльністю як системою формування загальнолюдських цінностей. Гуманістичний підхід у галузі військової професійної освіти визначається як сукупність теоретико-методологічних положень і організаційно-педагогічних заходів, спрямованих на створення умов для засвоєння та трансляції гуманістичних цінностей і технологій, що забезпечують творчу самореалізацію особистості майбутнього офіцера.

Гуманістичний підхід полягає в умінні майбутнього фахівця аналізувати та оцінювати досягнення духовної, національної та світової культури, орієнтуватися в культурному та духовному контексті сучасного інформаційного суспільства, застосовувати методи самовиховання, орієнтовані на загальнолюдські цінності. Він зумовлений зв'язком людини з культурою як системою цінностей.

Гуманістичний підхід до І.-А. компетентності майбутніх офіцерів дозволяє вивчати явища полягає виявлення їх можливостей задовольняти потреби майбутніх фахівців, розв'язувати завдання гуманізації суспільства. Він реалізується у формуванні здатності до І.-А. діяльності, бажанні досконало володіти спеціальністю, інтереси та внутрішню мотивацію, навчити їх умінню робити власний вибір та встановлювати власні цілі, умінні визначати власні ролі в суспільстві, оволодівати соціальними та громадянськими навичками та вміннями. Гуманістичний підхід у військовій професійній підготовці

---

¹⁶⁹ Вознюк, О.В., 2012. *Педагогічна синергетика: генеза, теорія і практика*: монографія. Житомир: Вид-во ЖДУ імені Івана Франка. 144 с.

передбачає формування системи ціннісних орієнтацій, ієрархію індивідуальних переваг, мотиваційну сферу у військово-професійній діяльності майбутніх офіцерів.

Рефлексивний підхід, при формуванні ключових компетентностей розглядається науковцями як загальнонаукова методологія, на основі якої формуються цілісні педагогічні системи та їх підсистеми. В межах рефлексивного підходу І.-А. компетентність регулюється крізь призму звернень особистості до власного досвіду, його осмислення, володіння критичним мисленням, осмисленням рівня володіння професійними компетентностями та критичним оцінюванням своїх професійних сил та можливостей.

Цей підхід відповідає філософському трактуванню цілого, але не як суми частин, а як нової якості за рахунок змін способів зв'язку елементів цієї структури, що надає можливість створити з різних частин систему як цілісну сукупність елементів, що взаємопов'язані між собою й виступають як органічне, єдине ціле. Процеси інтеграції можуть мати місце як у межах системи, що вже склалася (у цьому випадку вони ведуть до підвищення рівня її цілісності та організованості), так і при виникненні нової системи з раніше непов'язаних елементів¹⁷⁰.

На думку Т. В. Волкової, системні знання, необхідні для вироблення цілісного, проблемного мислення сучасного фахівця можуть бути отримані лише на основі рефлексивного підходу до вивчення фахових дисциплін¹⁷¹.

Поєднуючись із особистісно орієнтованим та діяльнісним підходами, рефлексивний підхід передбачає здатність майбутніх офіцерів застосовувати засоби та технології інтеркультурної взаємодії, розробляти й реалізовувати

¹⁷⁰ Лозенко, А.П., *Дидактико-рефлексивні задачі як засіб формування у майбутніх учителів початкової школи рефлексивних умінь у процесі дидактичної підготовки* [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://pedagogika.at.ua/_fr/7/4773179.doc.

¹⁷¹ Волкова, Т.В., 2009. Концептуальні підходи до формування інформаційно-аналітичної компетентності інженера-педагога в галузі інформаційної безпеки. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школі*: зб. наук. пр. - Запоріжжя, №2. с. 72–76.

стратегії діяльності, поведінки й кар'єри в умовах інформаційного суспільства.

Л. П. Лозенко визначає це поєднання як уміння опановувати та створювати моделі толерантної поведінки й конструктивної діяльності в умовах культурних, мовних, релігійних, інформаційних та інших відмінностей між представниками різних організацій¹⁷².

На думку В. В. Желанової, системні, фахові знання, необхідні для вироблення цілісного, проблемного мислення сучасного фахівця, можуть бути отримані лише на основі рефлексивного підходу до вивчення фахових дисциплін¹⁷³.

На сучасному етапі розвитку педагогічної науки рефлексія визначається вченими як обов'язкова складова навчально-пізнавальної компетентності, яка входить до групи ключових компетентностей. А рефлексивний підхід у формуванні І.-А. компетентності залежить від ступеня усвідомлення, осмислення, самоаналізу, саморегуляції, виконання курсантом, майбутнім офіцером, відповідних І.-А. вмінь з їх поточним та підсумковим контролем.

Все вищесказане дає нам змогу зробити висновок, що інтегрований підхід формування І.-А. компетентності майбутніх офіцерів передбачає не просту трансляцію знань, умінь і навичок від викладача до курсанта, їх об'єднання в певну систему, а формування у майбутніх фахівців професійної компетентності.

При застосуванні рефлексивного підходу ми дотримуємося таких правил І.-А. діяльності: формування мети досліджень; створення понятійного апарату; забезпечення достатньої інформованості; розкриття значення фактів; встановлення причин та наслідків; врахування історичного розвитку та стратегічного характеру; визначення тенденцій розвитку І.-А. діяльності;

---

¹⁷² Лозенко, А.П., *Дидактико-рефлексивні задачі як засіб формування у майбутніх учителів початкової школи рефлексивних умінь у процесі дидактичної підготовки* [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://pedagogika.at.ua/_fr/7/4773179.doc.

¹⁷³ Желанова, В.В., 2017. Розвиток рефлексивної компетентності та суб'єктності як ознак обдарованої особистості майбутнього педагога у ВНЗ. Вісн. Житомир. держ. ун-ту імені Івана Франка: *Педагогічні науки*. Вип. 2(88). с. 118-122.

забезпечення високого рівня достовірності інформації; формування висновків та рекомендацій; наявність зворотного зв'язку¹⁷⁴.

Отже, реалізація таких наукових підходів, як гуманістичний, діяльнісний, особистісно орієнтований, компетентнісний та рефлексивний дасть змогу проводити формування І.-А. компетентності майбутніх офіцерів у процесі фахової на високому ефективному рівні.

---

¹⁷⁴ Зінчук, Н.А.. *Інформаційно-аналітична компетентність менеджера: значення у професійній управлінській діяльності та передумови формування у ВНЗ* [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/ITZN/em7/content/08znashi.htm>

Висновки до першого розділу

На основі теоретичного аналізу наукової літератури з'ясовано, що в результаті теоретичного аналізу проблеми схарактеризовано інформаційно-аналітичну діяльність, окреслено систему її організації, визначено взаємозв'язок та взаємозалежність між основними компонентами досліджуваної компетентності (когнітивним, аналітичним, рефлексивним).

Когнітивний компонент характеризує рівень інформаційно-аналітичної обізнаності в професійній сфері і визначається сукупністю інформаційно-аналітичних знань. Аналітичний – включає наявність аналітичних умінь та навичок у різних сферах професійної діяльності особистості. Рефлексивний – характеризує особистісну, індивідуальну та рефлексивну здатність особистості до вияву інформаційної мобільності, реалізації індивідуальних професійних якостей та здібностей як результату самоаналізу та самооцінки.

На основі осмислення та критичного аналізу наукової літератури визначено сутність базових понять дослідження: «інформаційно-аналітична компетентність», «інформаційно-аналітична компетентність майбутніх офіцерів», «формування інформаційно-аналітичної компетентності майбутніх офіцерів у процесі фахової підготовки».

Інформаційно-аналітична компетентність майбутніх офіцерів тлумачиться як інтегративна професійно-діяльнісна характеристика фахівців, що являє собою сукупність знань, умінь, навичок, професійно-важливих якостей військовослужбовців в інформаційній та аналітичній сфері, які забезпечують ефективну інформаційно-аналітичну діяльність при виконанні посадових обов'язків.

Формування інформаційно-аналітичної компетентності майбутніх офіцерів в межах дослідження розглядається як складний інтегрований процес оволодіння у процесі фахової підготовки сукупністю інформаційно-аналітичних знань, умінь, навичок та професійно-діяльнісних характеристик, що забезпечують здатність майбутніх військових фахівців до інформаційно-аналітичної діяльності та професійної самопрезентації.

Зазначено про важливість інформаційно-аналітичної компетентності для виконання службових обов'язків офіцерами Збройних Сил України в умовах ведення гібридної війни, що забезпечує спроможність оперативно знаходити, досліджувати, аналізувати, систематизувати та використовувати необхідну інформацію.

Обґрунтовано доцільність реалізації в межах дослідження таких наукових підходів, як гуманістичний, у межах якого майбутній офіцер розглядається як самоактуалізована, унікальна, цілісна особистість, спроможна орієнтуватися в інформаційному контексті сучасного суспільства, застосовувати методи самовиховання, орієнтовані на загальнолюдські цінності; діяльнісний, упровадження якого забезпечує розгляд формування інформаційно-аналітичної компетентності у напрямі створення умов для найбільш повного розвитку, самоствердження й самореалізації особистості, а також передбачає моделювання в процесі професійного навчання такої структури педагогічної діяльності, яка була б спрямована на оволодіння майбутніми офіцерами знаннями, вміннями, навичками, компетенціями; особистісно орієнтований – розглядає суб'єкт-суб'єктну взаємодію курсанта й викладача у контексті врахування індивідуальних особливостей, природнього потенціалу та власної траєкторії життєдіяльності майбутнього офіцера; метою якого є засвоєння базових знань, формування фахових умінь і навичок як засобу становлення майбутнього фахівця, формування життєвих компетентностей; компетентнісний – передбачає не просту трансляцію знань, умінь і навичок від викладача до курсанта, а формування у майбутніх офіцерів інформаційно-аналітичної компетентності, що забезпечує подальшу ефективну професійну діяльність; рефлексивний, у межах якого формування досліджуваної компетентності розглядається крізь призму звернення до власного досвіду, його осмислення та критичного оцінювання значущості професійних домагань.

Схарактеризовано принципи формування інформаційно-аналітичної компетентності майбутніх офіцерів: цілісності та індивідуальності розвитку

освітніх потреб, системності й послідовності, модульності, зв'язку теорії з практикою, науковості, співробітництва.

Зміст першого розділу відображає результати виконання першого завдання дисертаційного дослідження.

Результати першого розділу висвітлено у наукових працях автора: [252, 253, 254, 255, 256].

Розділ II. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

2.1 Педагогічні умови формування інформаційно-аналітичної компетентності майбутніх офіцерів у процесі фахової підготовки

Виникає потреба в подальшій розробці сучасної теорії і методики професійної освіти щодо створення якісно нової системи фахової підготовки, спрямованої на формування І.-А. компетентності як інтегральної складової професійної компетентності майбутніх офіцерів, що передбачає володіння вміннями розв'язувати навчальні та професійні завдання, аналізувати інформацію, адаптуватися до швидких змін сучасності, оперативно приймати нестандартні рішення, володіти європейськими стандартами І.-А. діяльності, а також вирішувати бойові, службові, оперативно-службові та інші професійно важливі завдання в процесі аналітичної обробки важливої інформації.

Становлення незалежної, самостійної держави України зумовлюють запровадження нової освітньої політики для фахової підготовки майбутніх офіцерів ЗС України.

На рівні теорії та методики професійної військової освіти впливає необхідність розгляду проблеми забезпечення специфічної І.-А. діяльності майбутніх офіцерів.

Широке використання сучасних педагогічних та інформаційно-аналітичних комунікаційних засобів в освітньому процесі робить можливим забезпечення інтенсифікації процесу навчання; підвищення навчально-пізнавальної активності майбутніх офіцерів ЗС України; забезпечення якості навчання курсантів на рівні вимог сучасного інформаційного суспільства; створення умов для інтелектуального розвитку курсантів, розкриття їхнього творчого потенціалу; підвищення рівня фахової підготовки майбутніх офіцерів та їх конкурентоспроможності на міжнародному ринку інтелектуальної праці; підвищення рівня інформаційно-аналітичної культури

та інформаційно-аналітичної підготовки; сприяння формуванню в курсантів ключових компетентностей (зокрема з володіння інформаційно-аналітичними технологіями), а також знання предметних фахових дисциплін.

Аналіз теоретичних підходів, зроблений нами в попередніх підрозділах, показує, що формувальний характер освітнього процесу військового інституту досягається шляхом створення певних педагогічних умов. Виявлення та забезпечення цих умов необхідне для успішного вирішення завдань щодо формування І.-А. компетентності майбутніх офіцерів. Тільки з урахуванням відповідних педагогічних умов загальна структура процесу навчання, фахова підготовка майбутніх офіцерів ЗС України набувають конкретного характеру.

Оптимізації освітнього процесу у військових інститутах покликані сприяти Концепція виховної роботи в Збройних силах України та інших військових формуваннях України, Концепція гуманітарного та соціального розвитку Збройних сил України, накази та директиви Міністра оборони України, Головнокомандувача Збройних сил України, Начальника Генерального Штабу Збройних сил України, методичні та організаційні вказівки директора Департаменту соціального та гуманітарного забезпечення Міністерства оборони України, директора Департаменту військової освіти і науки Міністерства оборони України¹⁷⁵.

Зазначені вище документи системи підготовки військовослужбовців зорієнтовані на створення та впровадження на практиці педагогічних умов, які б відповідали сучасним вимогам і сприяли підвищенню ефективності освітньої роботи, забезпечували високий рівень формування фахової компетентності і, зокрема, інформаційно-аналітичної.

У зв'язку з усвідомленням необхідності успішного вирішення цього питання нами були визначені такі завдання:

---

¹⁷⁵ «Положення про організацію освітньої діяльності у ВВНЗ МО України та військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти» затверджено наказом МО України №4 від 09.01.2020

- розкрити роль і місце педагогічних умов у системі забезпечення процесу формування інформаційно-аналітичної компетентності курсантів військових інститутів у процесі фахової підготовки;
- визначити зміст педагогічних умов, необхідних для ефективного формування інформаційно-аналітичної компетентності курсантів військових інститутів у процесі навчання фахових дисциплін.

У педагогіці для визначення причин, що обумовлюють певні явища або процеси, вживають поняття «умова».

Умова – це філософська категорія, яка виражає відношення предмета до навколишніх явищ, без яких він існувати не може. Умови становлять те середовище, оточення, у якому явище виникає, існує й розвивається¹⁷⁶. Сам предмет виступає як щось зумовлене, а умови – як зовнішнє до нього розмаїття об'єктивного світу, «...вони складають те середовище, обстановку, в якій явище або процес виникають, існують та розвиваються». У «Словнику російської мови» (за ред. С. І. Ожегова, 1999 р.) відзначено, що «...впливаючи на явища й процес, умови самі піддаються їхньому впливу»¹⁷⁷.

У великому тлумачному словнику сучасної української мови (за ред. В. Т. Бусел, 2004 р.) умови – це: 1) необхідна обставина, від якої залежить здійснення чого-небудь; 2) особливості реальної діяльності, за яких відбувається чи здійснюється що-небудь¹⁷⁸.

Отже, **умови** – це суттєвий компонент комплексу об'єктів, за наявності якого відбувається існування певного явища.

Ми під **умовою** будемо розуміти відповідні особливості освітнього процесу, за сприяння яких здійснюються та досягаються певні педагогічні цілі.

Дослідження формування І.-А. компетентності курсантів ЗС України, поліфункціонального навчального використання інформаційних технологій, визначення їх реального впливу на процеси навчання та виховання засвідчили,

¹⁷⁶ Марченков, С.М., 2020. Педагогічні умови формування інформаційно-аналітичної компетентності курсантів військового інституту в процесі фахової підготовки *Обрії: науково-педагогічний журнал*. №1(50). с. 177-179.

¹⁷⁷ Ожегов, С.И., 2007. *Словарь русского языка: ок. 53000 слов.* – 24-е изд., испр. – М.: ООО «Издательство Оникс»: ООО «Издательство Мир и образование». 640 с.

¹⁷⁸ Бусел, В.С., 2009. *Великий тлумачний словник сучасної української мови*. Ірпінь: Перун,. 1736 с.

що без створення необхідних педагогічних умов процес формування І.-А. компетентності майбутніх офіцерів або зовсім неможливий, або проходить у недосконалому вигляді.

На думку відомих учених (А. В. Брушминський¹⁷⁹, Р. С. Гуревич¹⁸⁰, Е. М. Кабанова-Меллер¹⁸¹), розроблення та впровадження в практику педагогічних умов та засобів дозволяє здобути максимальний педагогічний ефект разом з найменшими витратами матеріальних засобів та зусиль.

На здійснення відповідних дій у цьому напрямку націлює «Концепція військової кадрової політики у Збройних Силах України на період до 2020 року», затверджена наказом Міністерства оборони України № 342 від 26.06.2017 року¹⁸².

У переліку очікуваних результатів реалізації завдань за основними напрямками розвитку кадрової політики в Збройних силах України зазначено створення умов для формування необхідного кадрового потенціалу Збройних Сил – військовослужбовців нового покоління, професійно підготовлених, з високими морально-діловими якостями, здатних якісно вирішувати складні військово-професійні завдання, спроможних очолювати військові підрозділи й частини в умовах, що динамічно змінюються.

Для формування високопрофесійного кадрового корпусу Збройних Сил України, забезпечення стабільності службово-трудова відносин осіб рядового й начальницького складу та оптимальної збалансованості їхньої чисельності пріоритетними визвано такі завдання:

- реалізація єдиної кадрової політики Міністерства Збройних Сил України;
- організація кадрової роботи на основі всебічного використання досягнень науки, передового вітчизняного та зарубіжного досвіду;

¹⁷⁹ Брушминский, А.В., 2001. *Деятельность поход и психологическая наука*. Вopr. философии. №2. с.89-95.

¹⁸⁰ Гуревич, Р.С., 2012 *Інформаційно-аналітичні технології в професійній освіті* / Р. С. Гуревич, М. Ю. Кадемія, М. М. Козяр; / за ред. член-кор. НАПН України Р. С. Гуревича. 506 с.

¹⁸¹ Кабанова-Меллер, Е.М., 2002. *Психология формирования знаний и навыков у школьников. Проблема приемов умственной деятельности*. – М.: Изд-во АПН РСФСР. 376 с.

¹⁸² *Концепція розвитку сектору безпеки і оборони України*: затв. наказом Президента України від 14 берез. 2016 р. №92/2016. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/92/2016>

- удосконалення управління кадровими процесами на основі сучасної системи науково-аналітичного та інформаційного забезпечення;
- розвиток нормативно-правової бази кадрової роботи та її постійне вдосконалення з урахуванням сучасних вимог;
- визначення науково-обґрунтованих нормативів кадрового забезпечення Збройних Сил України;
- навчально-методичне забезпечення органів та підрозділів Збройних Сил України¹⁸³.

В нашому дослідженні можливість ефективного формування інформаційно-аналітичної компетентності майбутніх офіцерів з'явиться лише за певних умов. Проаналізуємо термін «педагогічні умови».

За визначенням Т. О. Бутенко, «...педагогічні умови – це необхідність і достатність обставин, від яких залежить ефективність навчально-виховного процесу»¹⁸⁴.

В. І. Бондар¹⁸⁵, О. М. Спірін¹⁸⁶, К. В. Колос під педагогічними умовами розуміють обставини, що забезпечують успішне виконання завдань навчання й виховання. У вищих військових освітніх закладах умови лише створюють сприятливі можливості для курсантів у здобутті знань, формуванні вмінь і розвитку навичок.

Вчений В. В. Ягупов¹⁸⁷ педагогічні умови розглядає як сукупність об'єктивних можливостей змісту навчання, методів, організаційних форм і матеріальних можливостей її здійснення, що забезпечують успішне вирішення поставленого освітнього завдання¹⁸⁸.

¹⁸³ Концепція розвитку сектору безпеки і оборони України: затв. наказом Президента України від 14 берез. 2016 р. №92/2016. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/92/2016>

¹⁸⁴ Бутенко, Т.О., 2016. *Формування інформаційної компетентності майбутніх інженерів у процесі вивчення психолого-педагогічних дисциплін* : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук. Харків. 2011. 20 с.

¹⁸⁵ Бондар, В.І., 2009. Теоретико-нормативні засади організації моніторингу якості освітньо-професійної підготовки вчителів на засадах компетентнісного підходу. Наук. часоп. НПУ імені М.П. Драгоманова: зб. наук. пр. – Сер.17 : *Теорія і практика навчання та виховання*. – К., 2009. – Вип.10. – с. 3–11. .

¹⁸⁶ Спірін, О.М., 2016. Конституційний етап експерименту з розвитку комп'ютерно орієнтованого навчального середовища закладу післядипломної педагогічної освіти. / О.М. Спірін, К.Р. Колос // *Інформаційні технології і засоби навчання* №4(54). К.: ІТЗН НАПН України. с. 183-205.

¹⁸⁷ Ягупов, В.В., 2002. *Педагогіка*: навч. посібник. -К.: Либідь. 560 с.

¹⁸⁸ Ягупов, В.В., 2002. *Педагогіка*: навч. посібник. -К.: Либідь. 560 с.

Дослідники Г. О. Балл¹⁸⁹, В. П. Беспалько¹⁹⁰, під педагогічними умовами розуміють сукупність об'єктивних можливостей, обставин і заходів, які супроводжують освітній процес, певним чином структуровані та спрямовані на досягнення мети.

Усвідомлення необхідності створення належних педагогічних умов для забезпечення формування І.-А. компетентності курсантів військових інститутів у процесі навчання фахових дисциплін спонукає вчених, викладачів вищих військових навчальних закладів, методистів до наукового пошуку. У результаті сутність педагогічних умов формування І.-А. компетентності майбутніх офіцерів інтерпретується по-різному.

Ми під педагогічними умовами формування І.-А. компетентності майбутніх офіцерів розуміємо необхідні й достатні обставини, за яких освітній процес забезпечує ефективний розвиток І.-А. компетентності майбутніх офіцерів у процесі їхньої фахової підготовки.

М. А. Захарчук¹⁹¹ виділяє педагогічні умови, які потрібно створити задля здійснення вивчення фахових дисциплін: діагностування реального рівня знань, умінь, навичок, ступеня навчальної мотивації, працездатності та здійснення типологічного розподілу студентів; створення методичного забезпечення самостійної роботи, яке містить багатоваріантні різнорівневі завдання з дисципліни, завдання міжпредметного характеру, а також професійного спрямування; забезпечення дійового управління на всіх етапах її організації; формування позитивної мотивації навчання; створення сприятливої емоційної атмосфери на заняттях, налагодження партнерської взаємодії між викладачем і студентами в процесі навчання.

---

¹⁸⁹ Балл, Г. А., 2006. *Психология в рацiogуманистической перспективе*: избр. Работы. Киев: Основа. с. 408

¹⁹⁰ Беспалько, В. П., 2002. *Образование и обучение с участием компьютеров (педагогика третьего тысячелетия)* / В. П. Беспалько – М.: Изд-во Московского психолого-социального ин-та; Воронеж: Изд-во НПО "МОДЕК", 2002. 352 с.

¹⁹¹ Захарчук, М. А., 2003. Інформаційно-аналітична діяльність фахівця в галузі освіти. *Математика та інформатика: наука і освіта: Міжвузівський збірник наукових праць*: Одеса: Вид-во ОПУ, Вип. 3. с. 254-258.

Т. О. Бутенко¹⁹² обумовлює дотримання таких педагогічних умов у процесі фахової підготовки майбутніх спеціалістів, як: встановлення міждисциплінарних зв'язків, інтеграції змісту фахових дисциплін та медіаосвіти; застосування специфічних форм і методів навчання, що моделюють професійне середовище та діяльність майбутніх фахівців; забезпечення суб'єкт-суб'єктної взаємодії викладача й студентів, спрямованої на комунікативну активність студентів; відбір іншомовних періодичних видань, що формує стійку внутрішню мотивацію суб'єкта навчання в процесі фахової підготовки¹⁹³.

Є. М. Карпенко виділяє у формуванні інформаційно-аналітичних умінь майбутніх фахівців психолого-педагогічні, методичні, організаційні та інформаційні умови, які забезпечують інформаційну насиченість освітнього простору використанням інформаційно-комунікативних технологій¹⁹⁴.

Для визначення педагогічних умов нашого дослідження ми відштовхувалися від певних завдань. Перше завдання полягає в тому, щоб допомогти майбутнім офіцерам на основі інформаційно-аналітичних методів отримати необхідні знання, сформувати власні поняття та уявлення про свою професійну компетентність, її зміст і функції. Друге завдання стосується надання майбутнім офіцерам допомоги в організації власної І.-А. діяльності, тобто їх взаємодії з іншими людьми, з професійними завданнями на службі.

Розуміння цього дозволило нам обґрунтувати **педагогічні умови**, що необхідні для успішного вирішення зазначеної проблеми, та розкрити їх зміст.

Для визначення впливу визначених умов формування інформаційно-аналітичної компетентності майбутніх офіцерів у процесі фахової підготовки нами було проведено опитування викладачів Військової академії (м. Одеса), Житомирського військового інституту імені С. П. Корольова, Інституту

¹⁹² Бутенко, Т.О., 2016. *Формування інформаційної компетентності майбутніх інженерів у процесі вивчення психолого-педагогічних дисциплін* : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук. Харків. 2011. 20 с.

¹⁹³ Бутенко, Т.О., 2016. *Формування інформаційної компетентності майбутніх інженерів у процесі вивчення психолого-педагогічних дисциплін* : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук. Харків. 2011. 20 с.

¹⁹⁴ Карпенко, Є.М., 2008. Технології формування інформаційно-аналітичних умінь майбутніх вчителів іноземних мов у контексті професійної підготовки у ВНЗ. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. Вип. 39. с. 114-117.

спеціального зв'язку та захисту інформації Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, Харківського національного університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба. Респондентам було запропоновано виділити із п'ятнадцяти наведених умов п'ять, які, на їхню думку, є найбільш значущими в процесі формування І.-А. компетентності майбутніх офіцерів (див. дод. Б).

Наші дослідження засвідчили, що в освітньому процесі військового інституту під час фахової підготовки позитивні результати супроводжуються такими педагогічними умовами формування І.-А. компетентності майбутніх офіцерів: належне мотиваційне забезпечення освітнього процесу фахової підготовки; упровадження інтегрованого та особистісно орієнтованого підходів у процесі вивчення фахових дисциплін; залучення курсантів до спеціально організованої, розвивальної діяльності, спрямованої на формування І.-А. компетентності; забезпечення інтегрованого характеру фахової підготовки майбутніх офіцерів; реалізація творчого підходу до організації досліджуваного процесу.

Розглянемо детальніше кожен з визначених нами умов (див. рис. 2.1).

Рис. 2.1. Педагогічні умови формування інформаційно-аналітичної компетентності майбутніх офіцерів у процесі фахової підготовки

Однією з важливих умов, що сприяє формуванню інформаційно-аналітичної компетентності курсантів військових інститутів у процесі фахової підготовки, є належне мотиваційне забезпечення освітнього процесу фахової підготовки, створення на заняттях з фахових дисциплін у військовому інституті переконливої мотивації. Над цією проблемою працювали вчені Н. В. Баловсяк, О. Д. Борисюк, І. С. Ковальчук, О. Ф. Євсюков, С. М. Тарасенко та ін., які визначають мотив як внутрішній стимул особистості, спонукання її до виконання певної дії, роблячи при цьому акцент на підготовці майбутніх офіцерів.

Складність і багатоаспектність проблеми мотивації спричинила появу чисельних підходів до розуміння її сутності, природи, структури, а також до методів її вивчення (Б. Г. Ананьєв, Л. І. Божович, О. В. Киричук, О. М. Леонтьєв, А. Маслоу, В. А. Петровский, С. Л. Рубінштейн та ін.). Аналіз психологічної літератури свідчить, що психологи висловлюють різні погляди стосовно сутності, структури і функцій мотиваційної сфери особистості. В одному випадку мотивація визначається як сукупність факторів, що підтримують і спрямовують поведінку (Ж. Годфруа), в іншому – як сукупність мотивів (К. К. Платонов), як спонукання, що викликає активність людини і визначає її спрямованість (Л. І. Божович). Крім того, мотивація розглядається як процес психічної регуляції конкретної діяльності (В. А. Петровский); як процес дії мотиву (О. В. Киричук); як механізм, що визначає виникнення, спрямованість і способи здійснення конкретних форм діяльності (В. М. Галузьяк); як сукупна система процесів, що відповідають за спонукання та діяльність (А. Н. Леонтьєв).

На думку В. А. Семиченко, поняття «мотивація» у психолого-педагогічних науках уживається в трьох значеннях: 1) як наявність системи чинників, що спонукають до відповідної активності, сукупність причин, в силу яких людина діє або не діє в різних ситуаціях; 2) як усвідомлене використання

системи збудників, що сприяють активізації певних дій; 3) як процес розгортання певної системи збудників у структурі відповідної діяльності¹⁹⁵.

І. А. Зимня також визначає мотивацію як «складну, багаторівневу неоднорідну систему стимулів, що включає в себе потреби, мотиви, інтереси, ідеали, прагнення, установки, емоції, норми, цінності тощо»¹⁹⁶.

На думку Н. В. Задорожньої, мотивація – «це сукупність спонукальних факторів, які визначають активність особистості; це всі мотиви, потреби, стимули, ситуативні чинники, які спонукають поведінку людини»¹⁹⁷.

І. В. Блауберг розуміє мотивацію як сукупність мотивів, що визначають певну діяльність¹⁹⁸.

У своєму дослідженні ми виходимо з того, що мотивація освітньої діяльності – це система мотивів, які спонукають людину оволодівати знаннями та способами пізнання, свідомо ставитися до навчання, проявляти пізнавальну активність. Освітня діяльність є полімотивованою, тобто спонукається не одним, а декількома мотивами, які утворюють певну ієрархічну структуру й взаємодію між собою. Одні з них є абсолютно, «самі собою» значущими, постають кінцевими цілями діяльності й надають їй особистісного смислу, інші – мають лише тимчасове, ситуативне значення й постають як засоби, умови, проміжні цілі діяльності. Перші посідають вищі рівні в мотиваційній ієрархії й називаються смислоутворювальними, другі – мотивами-стимулами¹⁹⁹.

На основі психолого-педагогічних праць у галузі мотивації нами виділено дві групи мотивів, які впливають на ефективність фахової підготовки курсантів військових інститутів. До зовнішніх мотивів ми відносимо: організацію освітнього процесу; взаємні стосунки з викладачем;

¹⁹⁵ Семиченко, В.А., 2004. *Психологія педагогічної діяльності*: навч. Посіб. – К.: Вища шк. 335 с.

¹⁹⁶ Зимня, І.А., 2004. *Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентного подхода в образовании. Целевая основа компетентного подхода в образовании*. М.: Исслед. центр робл. качества подгот. специалистов, 38 с.: табл.

¹⁹⁷ Задорожна, Н.В., 2014. Проблема формування аналітичної компетенції майбутніх фахівців у педагогічній теорії. *Педагогічний процес: теорія і практика*. Вип.1. с. 104.

¹⁹⁸ Блауберг, І.В., 1980. К проблеме взаимоотношения системного подхода и системного анализа / И. В. Блауберг, В. Н. Садовский / *Философские аспекты системного подхода*. М.: Наука, 1980. с. 19–21.

¹⁹⁹ Леонтьев, А.Н., 1975. *Деятельность. Сознание. Личность* – М.: Политиздат. 304 с.

удосконалення змісту фахових дисциплін; використання професійно орієнтованих завдань; якісне проведення занять із врахуванням сучасних потреб фахової підготовки; використання інноваційних методів та форм навчання; належне керівництво освітнім процесом; взаємостосунки в курсантському колективі. Внутрішніми мотивами є: професійно значущий мотив (мотив професійного становлення, бажання отримати якісні професійні знання); пізнавальні інтереси; потреби в набутті нових знань; почуття обов'язку; необхідність самовдосконалення; бажання бути першим; прагнення до особистого успіху; мотиви планування майбутньої життєдіяльності (прагнення до матеріального благополуччя); нахили, уподобання, здібності. Формування внутрішніх мотивів є одним з головних педагогічних завдань у процесі фахової підготовки курсантів військових інститутів. Розвиток внутрішніх мотивів відбувається шляхом переходу зовнішніх мотивів у внутрішні через формування пізнавальних інтересів та професійної спрямованості навчання.

Зважаючи на те, що змістовою базою освітнього процесу виступає навчальна дисципліна, розглянемо вплив змісту навчання на мотивацію, самоствердження й самовираження майбутніх офіцерів, адже формування

I.-А. компетентності майбутніх офіцерів ЗС України неможливе без впливу цих факторів. Посилення інтересу до вивчення фахових дисциплін та формування I.-А. компетентності, оптимальний підбір матеріалу з метою зміцнення всіх складових мотивації: потреб, інтересів, емоцій, самих мотивів, формування стійкого рівня мотивації навчання завдяки добору відповідних навчальних матеріалів, які виступають інформаційними, комунікативними цінностями, носять творчий характер, стимулюють навчально-пізнавальну діяльність курсантів; посилюють мотивації з метою стимулювання самостійного оволодіння I.-А. діяльністю, заохочують до розвитку творчої ініціативи тощо.

Важливим завданням сучасної освіти є мотивація курсантів на необхідність оволодіння елементами I.-А. компетентності, тобто «вміння

самостійно шукати, аналізувати й відбирати необхідну інформацію, організовувати, перетворювати, зберігати й передавати її, володіння інформаційними технологіями, прийомами застосування комп'ютерної техніки тощо»²⁰⁰.

Випускники військових інститутів повинні: усвідомлено вибирати джерела інформації; вільно орієнтуватися в інформаційному суспільстві, адаптуватися до нього; розуміти прочитану чи почуту інформацію; знати довідково-бібліографічний апарат; вміти ставити питання і знаходити на них відповіді в різних джерелах інформації; розрізняти важливу й другорядну інформацію, правдиву й помилкову; вміти користуватися новими інформаційними технологіями (комп'ютерними); опрацьовувати інформацію для отримання певного продукту; аналізувати та критично ставитися до диференціації самої інформації; мати досвід її самостійної обробки та продуктивного використання.

Отже, важливо спрямовувати курсантів військових інститутів на необхідність оволодіння І.-А. компетентністю, тобто вміти користуватися інформаційними технологіями, вміти аналізувати, синтезувати її, критично відбирати, самостійно шукати, опрацьовувати, зберігати й передавати інформацію.

Розглянемо *другу педагогічну умову* – упровадження інтегрованого та особистісно орієнтованого підходів у процесі вивчення фахових дисциплін.

Оптимізація навчального процесу не можлива без інтеграції та систематизації знань у всіх освітніх галузях. Кожна освітня галузь передбачає інтегроване засвоєння її загальних законів, інтеграцію її змісту і на цій основі – оптимізацію освітнього процесу.

Інтеграція (від лат. *integer* – повний, цілий) – це «створення нового цілого на основі виявлення однотипних елементів і частин із кількох раніше розрізнених одиниць (навчальних предметів, видів доцільності та ін.)»²⁰¹.

²⁰⁰ Сабліна, Е.А., 2008. *Методологічні засади інформаційної культури особистості*. Збірник наукових праць Уманського держ. пед. ун-ту ім. П. Тичини, гол. ред.: Мартинюк М.Т. – Умань: СПД Жовтий – Ч.4. с.118.

²⁰¹ *Академічний тлумачний словник української мови* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sum.in.ua/>

У сучасній освіті інтеграція реалізується у таких напрямках: інтегровані заняття, інтегровані курси, навчальні дисципліни в процесі фахової підготовки.

Питання інтеграції при вивченні дисциплін у військових ЗВО досліджували С. Н. Бімявець, В. В. Бойко, В. І. Рєзніков, В. В. Ягупов, С. М. Тарасенко, А. А. Жельзняк. Міжпредметні зв'язки як єдність загальної і спеціальної освіти проаналізовано О. Є. Коваль, Л. О. Ковальчук, М. І. Махмутовим, Р. С. Гуревич.

О. Г. Ларіонова стверджує, що для здійснення інтеграції на заняттях у військових інститутах необхідно: формувати зміст кожної навчальної дисципліни на основі максимальної інтеграції компонентів навчального матеріалу; створювати інтегровані підручники, посібники та методичні рекомендації, які були б адекватні вимогам сучасності; ширше практикувати проведення міжкафедральних науково-методичних семінарів з метою здійснення наступності, інтеграції, диференціації навчальних предметів, усунення невиправданого дублювання окремих тем, встановлення єдності у формуванні й тлумаченні наукових понять та ін²⁰².

Є. М. Карпенко наголошує у своїх дослідженнях, що взагалі інтеграція в освітньому процесі вищої школи з метою формування І.-А. компетенції полягає в об'єднанні певних методичних умов, які визначають відповідність цілей та принципів формування умінь аналітичної обробки інформації змісту, формам, методам, засобам навчання, спрямованим на формування досліджуваних умінь²⁰³.

Вчений В. Г. Кремень стверджує: «Реалізація ідей інтеграції і гуманітаризації передбачає докорінну перебудову не лише педагогічного мислення, а й усієї системи освіти – вихід учителя за межі власного предмета.

---

²⁰² Ларіонова, О.Г., 2007. Интеграция личностно-центрированного и компетентностного подходов в контекстном обучении: (на материале подготовки учителя математики): автореф. дис. на соиск. учен. степ. д-ра пед. наук: спец. 13.00.01 "Общая педагогика, история педагогики и образования" М. 54 с.

²⁰³ Карпенко, Є.М., 2008. Формування інформаційно-аналітичних вмінь майбутніх вчителів іноземних мов засобами спецкурсу "Інформаційно-аналітичні вміння майбутніх офіцерів іноземних мов". *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. Вип. 43. с. 157–160.

Настав час осмислювати матеріал з позицій філософії, здійснювати міжпредметні зв'язки, усвідомивши місце своєї дисципліни в загальній системі культури»²⁰⁴.

Інтеграція, як зазначають учені В. В. Краєвський та А. В. Хуторський²⁰⁵, проявляється в об'єднанні різних інформаційних компетентностей у процесі навчання, а саме: навичок діяльності з визначення певної інформації в освітніх галузях, уміннями користуватися певними сучасними засобами інформації (телевізор, айфон, смартфон, факс, ноутбук, принтер, модем, ксерокс і т. д.) та інформаційними технологіями (аудіо-, відеозаписи, електронна пошта, ЗМІ, Інтернет), пошук, аналіз та збір необхідної інформації, її перевіряння, збереження та передача. Отже, інтегрований підхід у процесі фахової підготовки для формування І.-А. компетентності у військовому інституті є провідним.

Визнання курсанта головною фігурою всього освітнього процесу служить основою для застосування особистісно зорієнтованої педагогіки. Інтерес до особистісного підходу в психології та педагогіці значно зріс упродовж останніх років.

І. С. Якиманська вважає, що саме особистісно зорієнтоване навчання – це таке навчання, центром якого є особистість, її самобутність, самоцінність: суб'єктивний досвід кожного спочатку розвивається, а потім узгоджується зі змістом освіти²⁰⁶.

Вирішальним фактором активізації навчальної роботи в закладах вищої освіти є врахування трьох факторів розвитку особистості «формування системи наукових понять, формування прийомів розумової та практичної діяльності, усвідомлення значення наукових знань з основ наук. Саме це лежить в основі особистісно орієнтованого навчання»²⁰⁷.

²⁰⁴ Кремень, В., 2006. Інформаційно-комунікаційні технології в освіті і формування інформаційного суспільства. *Інформатика та інформаційні технології в навчальних закладах*. № 6. с. 5-9.

²⁰⁵ Хуторской, А.В., 2001. *Современная дидактика: учеб. для вузов.* – СПб.: Питер. 544 с.

²⁰⁶ Якиманская, И.С., 2000. *Технология личностно-ориентированного образования.* - М.: Сентябрь, 188 с.

²⁰⁷ Пехота, О.М., 2005. *Особистісно орієнтоване навчання: підготовка вчителя: монографія* / О.М. Пехота, А.М. Старева. // – Миколаїв: Іліон., 272 с.

Запропонована О. М. Леонтьєвим концепція тривимірної психологічної структури особистості передбачає можливість просторового наповнення категорії «особистість», що має значення в особистісно зорієнтованому навчанні. Структура особистості розглядається в трьох вимірах: соціально-психологічно-індивідуальному, діяльнісному та виховному²⁰⁸.

Необхідність вирішення проблем особистісно зорієнтованої педагогіки, на думку В. І. Бондаря, вимагає максимального розвитку інтелектуально-творчого потенціалу кожного студента (курсанта), набуття освіти високого рівня діяльності, мобільності, функціональності набутих знань та практичних умінь²⁰⁹. Але попит інформації постійно збільшується, що робить неможливим засвоєння її кожною особою в повному обсязі. Це викликає необхідність диференціації навчання.

На нашу думку, ефективну організацію особистісно орієнтованого навчання та діяльності курсантів можна забезпечити лише на основі врахування логіки індивідуально-диференційованого підходу.

У процесі навчання важливо не тільки враховувати сильні та слабкі сторони в здібностях кожного курсанта, застосовувати індивідуальні та групові форми роботи, створюючи умови для засвоєння навчального матеріалу на рівні освітнього стандарту, а й треба всебічно намагатися досягти більш високих результатів. Це можна реалізувати за умов диференціації не тільки змісту навчання та вимог до його засвоєння, а й форм, методів, засобів навчання та дозування належної допомоги з боку викладача. Згідно з перевіреними часом і педагогічною практикою поглядами К. О. Абульханової-Славської, у будь-якій групі є особистості, які потребують допомоги, причому різної за обсягом²¹⁰. Правильне дозування допомоги

²⁰⁸ Семиченко, В.А., 2004. *Психологія педагогічної діяльності*: навч. Посіб. – К.: Вища шк. 335 с.

²⁰⁹ Бондар, В.І., 2009. Теоретико-нормативні засади організації моніторингу якості освітньо-професійної підготовки вчителів на засадах компетентнісного підходу. *Наук. часоп. НПУ імені М.П. Драгоманова*: зб. наук. пр. – Сер.17 : *Теорія і практика навчання та виховання*. – К., 2009. – Вип.10. – с. 3–11.

²¹⁰ Абульханова-Славская, К., 2012. *Современная личность*: Психологические исследования. М.: ИП РАН.

дозволяє поступово розвивати самостійність особистості, створювати ситуації успішного досягнення намічених цілей.

За В. А. Сітаровим, особистісно орієнтоване навчання може відбуватися за трьома рівнями його подання: перший (ознайомлювальний) рівень – оглядово-ознайомлювальне вивчення з метою дати лише уявлення, які розширять загальнонауковий та предметний кругозір; другий (ідейно-узагальнювальний) рівень – вивчення науково-ідейного змісту теми з ілюстрацією лише окремих застосувань; третій (операційний) рівень – доведення вивчення до автоматизації навичок його застосування²¹¹.

Значні перспективи розвитку освітньої галузі відкриває використання мережі Internet, що уможливорює доступ до найновіших інформаційних ресурсів, ознайомлення з наслідками сучасних наукових досліджень, встановлення різнопланових комунікативних зв'язків між усіма учасниками навчального процесу, забезпечує підґрунтя для впровадження нової форми навчання – дистанційної. Можливість інтенсивного спілкування між тим, хто навчається, і тим, хто навчає, підсилення діяльнісної основи, індивідуалізація навчання виводить цю форму на якісно новий рівень у системі освіти в цілому.

Для того, щоб курсант військового інституту став інформаційно та аналітично компетентним, протягом усього періоду навчання необхідно враховувати його індивідуальні особливості, навички, надбані в процесі суспільного розвитку, прагнення до використання нових інформаційних технологій у фаховій підготовці та майбутній діяльності.

Для цього можна виділити наступні шляхи: вдосконалення навчального плану і навчальних програм; розгляд процесу навчання з позиції інтеграції; масове впровадження на лекційних, практичних і лабораторних заняттях нових технічних засобів навчання; впровадження спецкурсів з питань формування І.-А. компетентності курсантів військових інститутів.

Особистісно зорієнтований підхід ми розглядаємо не як просте пристосування до наявного рівня знань, умінь, навичок і психічного розвитку

---

²¹¹ Ситаров, В.А., 2004. *Дидактика: уч. пос.* — М.: Академия. 368 с.

кожного окремо взятого курсанта, а як таку адаптивну модель навчання, яка б дозволила кожному курсанту засвоїти навчальну програму у власному ритмі. Це повинно привести його до такого засвоєння змісту базових дисциплін, яке відповідало б його можливостям і забезпечувало максимальне, ефективне засвоєння матеріалу кожного в навчальній групі.

Проаналізуємо *третю педагогічну умову* – залучення курсантів до спеціально організованої, розвивальної діяльності, спрямованої на формування І.-А. компетентності.

Проблему комплексного використання інформаційних засобів ми вирішуємо як з технічного, так і з методичного боку. Адже, наприклад, відсутність принтера чи іншого периферійного обладнання, або збій у програмі може кардинально змінити методи вирішення певного дидактичного завдання. Не менш важливою є організаційно-планова складова, тобто чітке визначення моментів початку й закінчення використання того чи іншого засобу з навчально-методичного комплексу, паралельного їх застосування в процесі вирішення дидактичних завдань.

Актуальною є думка В. П. Беспалька про необхідність дотримання принципу цілісності проектування й використання інноваційних педагогічних технологій: «Якщо в педагогічну систему в якості технічного засобу навчання вводиться комп'ютер, то всі інші елементи педагогічної системи повинні бути так підлаштовані під нього, щоб виникла нова досконала педагогічна технологія, яка вичерпує всі дидактичні можливості комп'ютера»²¹².

С. М. Тарасенко наголошує на тому, що процес професійної підготовки майбутнього офіцера спрямовано в миротворчу місію, тому формується відповідна компетентність як професійно миротворча компетентність²¹³. Тому й І.-А. компетентність майбутнього офіцера розглядається як сукупність професійно значущих знань, навичок і вмінь, викликаних до життя новими

²¹² Беспалько, В.П., 2002. *Образование и обучение с участием компьютеров (педагогика третьего тысячелетия)* / В. П. Беспалько – М.: Изд-во Московского психолого-социального ин-та; Воронеж: Изд-во НПО "МОДЕК", 2002. 28 с.

²¹³ Марченков, С.М., 2019. Формування інформаційно-аналітичної компетентності майбутніх офіцерів Збройних Сил України: науково-педагогічний аспект. *Проблеми створення, випробування, застосування та експлуатації складних*

цілями й потребами миротворчої діяльності, які вимагають від офіцера спеціальних якостей та здібностей для успішного формування власної нагальної професійної компетентності²¹⁴. І всі засоби навчання, інформаційні технології повинні бути підпорядковані цьому завданню.

Інноваційні інформаційні технології постійно вдосконалюються, стають більш доступними, гнучкими. В освітній процес військових інститутів Збройних Сил України все частіше впроваджуються мультимедійні засоби навчання, серед яких важливе місце посідають мультимедійні презентації. Варто зазначити, що під мультимедійними засобами розуміють сукупність візуальних, аудіо- та інших засобів відображення інформації, що інтегровані в інтерактивному програмному середовищі. Сучасні мультимедійні засоби значно полегшують процес навчання через реалізацію одного з фундаментальних його методів – наочність.

Залучення до спеціально організованої, розвивальної, навчально-пізнавальної, рефлексивної діяльності вимагає підготовки курсантів до безпечної та ефективної взаємодії із сучасною системою мас-медіа, формування в них медіакультури.

Виникненню нового покоління сучасних засобів навчання суттєво сприяла поява новітніх комп'ютерних технологій. У наш час неможливо уявити навчальний процес без використання засобів мультимедіа, телекомунікацій, комп'ютерних програм та інтегрованих навчальних середовищ, призначених для відпрацювання навичок, оцінювання результатів навчання, моделювання, самонавчання тощо. Фактично можна відзначити утворення специфічної підсистеми в системі сучасних засобів навчання. Ця підсистема містить засоби, які так чи інакше ґрунтуються на використанні комп'ютера (комп'ютерно-орієнтовані засоби навчання).

Своєю чергою, перехід до ефективної реалізації загальнодоступної освіти та особистісно орієнтованого навчання стає можливим не тільки

---

²¹⁴ Марченков, С.М., 2019. Формування інформаційно-аналітичних умінь майбутнього офіцера Збройних сил України за допомогою кейс-методу. *Нові технології навчання: збірник наукових праць*. ЖДУ ім. І. Франка. № 92. с. 197-202.

внаслідок того, що модифікуються організаційні форми навчання, але і через те, що з'явилися і з'являються такі засоби навчання, які засновані на використанні інформаційно-комп'ютерних технологій.

До основних видів інформаційно-комп'ютерних технологій, які використовуємо у військовому інституті, відносимо комп'ютерні навчальні продукти (електронні підручники та ін.), бази даних, електронні таблиці, текстові й графічні редактори, Інтернет та електронну пошту, мультимедіа, гіпертекстові системи та ін.

Саме медіакультура майбутнього фахівця, на думку І. М. Колеснікової, передбачає ефективну взаємодію його з масмедіа, що сприяє розвитку знань, умінь, навичок повноцінного сприймання та інтерпретації інформації за допомогою медіаресурсів²¹⁵.

Термін «мультимедіа» швидко ввійшов в освітній процес, без цього важко уявити сучасну фахову підготовку майбутнього офіцера. Мультимедіа (англ. multimedia від лат. multum – багато і medium – осередок засобів) – це комплекс апаратних та програмних засобів, які дозволяють працювати в діалоговому режимі з різнорідними даними (графікою текстом, звуком, відео), що організовані у вигляді одного інформаційного середовища²¹⁶.

Мультимедіа є технологією, що дозволяє курсанту військового інституту за допомогою комп'ютерної техніки успішно працювати з високореалістичними зображеннями, відеозображеннями, що рухаються, високоякісним стереозвуком, а також з комп'ютерною графікою, анімацією, текстом, надаючи можливість поєднувати їх у рамках однієї системи презентації інформації. При формуванні І.-А. компетентності фахівця це має суттєве значення. Сюди ж віднесемо володіння поняттями гіпертекст, гіпермедіа та інше.

---

²¹⁵ Колеснікова, І.В., 2016. Використання медіа-освітніх ресурсів у професійній діяльності педагога. *Сучасні тенденції і пріоритети компетентнісного підходу в підготовці майбутніх фахівців дошкільної та початкової освіти*: зб. наук.-метод. пр. Житомир: "Полісся", с. 21

²¹⁶ Competency – Based Teacher Education: Progress, Problems and Prospects / Ed.by W.R. Houston, R.B. Howsman. - Chicago: Science Reaseach Association, 1972, Vol.X., 182 p.

Термін «гіпертекст» був уведений Тедом Нільсоном у 60-і роки ХХ ст. Так називався текст, у який включені інтерактивні посилання на інші документи. За їх допомогою читач, вказавши на яке-небудь слово чи фразу, негайно отримує додаткову інформацію за відповідним предметом²¹⁷.

Гіпермедіа – ширше поняття, яким позначають документи, що включають мультимедіа інформацію, наприклад, звук чи відео. Майбутньому офіцерів ці знання необхідні.

Успішна інтеграція засобів мультимедіа в освітньому процесі є досить складною дидактичною й технологічною проблемою тому, що кожен з цих засобів має свої особливості, обмеження й умови продуктивного використання. Викладачеві необхідно вибирати залежно від конкретних дидактичних цілей оптимальні засоби представлення навчальної інформації і планувати їх взаємодію в рамках єдиної системи.

При використанні засобів мультимедіа І.-А. компетентність майбутніх офіцерів базується на інтеграції знайденої інформації в систему власних знань для одержання цілісного уявлення про об'єкт дослідження, презентації результатів аналізу у вигляді схем, таблиць, діаграм, мультимедійних презентацій тощо.

Підвищення ефективності навчання в мультимедійних курсах визначається тим, що ефект впливу мультимедіа як системи взаємозалежних форм представлення навчального матеріалу виявляється вищим, ніж ефект впливу її окремих складових, узятих ізольовано або механічно об'єднаних у рамках одного навчального курсу.

Четвертою педагогічною умовою нашого дослідження виступає забезпечення інтегрованого характеру фахової підготовки майбутніх офіцерів.

Аналіз психолого-педагогічних джерел (В. І. Бондар, О. О. Бодальов, І. А. Зязюн, О. В. Киричук, О. М. Спірін, А. В. Хуторський, І. С. Якиманська та ін.) доводить, що лише діалогічний характер навчальної діяльності або

---

²¹⁷ Competency – Based Teacher Education: Progress, Problems and Prospects / Ed.by W.R. Houston, R.B. Howsman. - Chicago: Science Reaseach Association, 1972, Vol.X., 182 p.

суб'єкт-суб'єктне спілкування між учасниками цієї діяльності буде забезпечувати ефективний педагогічний вплив. Діалогічний характер навчальної діяльності обумовлює успішний перебіг освітніх процесів.

Діалог є основою творчого мислення, особливою формою суб'єкт-суб'єктної взаємодії. А саме діалогове спілкування виконує провідну роль у розв'язанні глобального планетарного завдання діалогу наук і цивілізацій²¹⁸. Навчальний діалог є не тільки формою навчання для досягнення цілей педагогічного процесу, а й допомагає його учасникам співпрацювати, пізнати один одного, самовиражатися, діяти в умовах навчальної ситуації. Його конструктивний характер також сприяє формуванню інформаційно-аналітичної компетентності майбутніх офіцерів.

Вчений В. С. Біблер застерігає від примітивного розуміння діалогу, у якому мова йдеться про діалогічну сутність самої істини, краси, добра, про те, що розуміння іншої людини несе в собі взаєморозуміння «Я-Ти» як онтологічно різних особистостей з різною логікою мислення, різними розуміннями справедливості, добра, істини, різними цінностями²¹⁹.

Діалог – це завжди певний емоційний контакт між педагогом та студентами, взаємодія. В. І. Бондар наголошує, що головне у встановленні навчального діалогу – це спільне спрямування до вирішення навчальної проблеми. Студенти повинні розуміти, якими цілями керується педагог у комунікації з ними, а найсуттєвішою характеристикою емоційно збагаченого діалогу виступає наявність рівності позиції студента та викладача, що означає визнання активної ролі студента в навчальному процесі²²⁰.

Забезпеченню діалогічного характеру навчання у військовому інституті сприяє застосування групової роботи з курсантами, проведення різноманітних дискусій, бесід (як парних, так і колективних), диспутів, «круглих столів»,

²¹⁸ Сисоєва, С.О., 2006. *Інформаційна компетентність фахівця: технології формування*: навч.-метод. посіб / С.О. Сисоєва, Н.В. Баловсяк. – Чернівці.: Технодрук. 208 с.

²¹⁹ Бичок, А.В., 2010. *Формування культури професійного спілкування майбутніх фахівців міжнародного бізнесу і менеджменту*: автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.04. Тернопіль. с. 10.

²²⁰ Бондар, В.І., 2009. Теоретико-нормативні засади організації моніторингу якості освітньо-професійної підготовки вчителів на засадах компетентнісного підходу. *Наук. часоп. НПУ імені М.П. Драгоманова*: зб. наук. пр. – Сер.17 : *Теорія і практика навчання та виховання*. – К., 2009. – Вип.10. – с. 3–11.

виконання курсантами проєктних завдань, розв'язання проблемних ситуацій, проведення «мозкових атак» тощо. Відтак, створюватимуться умови не лише для розвитку в майбутніх офіцерів критичного, аналітичного мислення, мовлення, встановлення контакту з іншими людьми, розкриття особистості студента, але й відбуватиметься своєрідний діалог з особистістю через дидактичні вимоги.

Навколишнє середовище також може сприяти або перешкоджати встановленню діалогічного навчання, тому важливо приділяти увагу застосуванню різних технічних засобів навчання, видів ЗМІ, форм та методів роботи щодо використання наочності на заняттях тощо.

П'ятою педагогічною умовою формування інформаційно-аналітичної компетентності майбутнього офіцера ЗС України в процесі вивчення фахової підготовки є реалізація творчого підходу до організації досліджуваного процесу.

Активність курсантів військового інституту полягає не в простому засвоєнні інформації, а в її використанні для формування структури майбутньої професійної діяльності, для набуття нового знання. При цьому, на думку І. С. Якиманської, саме студент (а в нашому дослідженні курсант) є «творцем» цього знання, «учасником його народження»²²¹. Саме активність особистості визначає ступінь включення курсанта в навчальну діяльність, що й обумовлює ступінь сформованості в них інформаційно-аналітичних умінь загалом.

Проте не йдеться мова про примус до творчої активності, а про створення відповідних умов для її прояву, що є одним із завдань педагога в процесі викладання фахових дисциплін у військовому інституті. Цьому сприяє створення належної психолого-педагогічної атмосфери на заняттях, використання різних форм та методів організації навчальної діяльності, створення професійно-спрямованих ситуацій, стимулювання до І.-А. діяльності, аналіз курсантами результатів власної І.-А. діяльності, заохочення

---

²²¹ Якиманская, И.С., 2000. *Технология личностно-ориентированного образования*. - М.: Сентябрь, 188 с.

майбутніх офіцерів знаходити й використовувати власні способи роботи з інформацією, обирати найбільш раціональні з них тощо.

Крім розвивальних, проблемних, дослідницьких, пошукових форм і методів навчання, які спонукають до активності, творчого мислення, пошуку нових знань та нових способів дій, велике значення має відповідна психолого-педагогічна атмосфера на занятті та визначальна роль викладача, без якої усе вищезгадане буде неможливим.

Педагог є не тільки керівником, людиною, яка спрямовує процес навчання, він виступає насамперед особистістю, членом колективу, групи і відіграє вирішальну роль у формуванні особистісних та професійних якостей курсантів. Від викладача залежить активність курсантів, тому що саме він моделює перебіг стосунків у навчальному процесі, визначає їх характер. Велику роль у цьому відіграє принцип гуманізації освітнього процесу.

В освітньому процесі військових інститутів України при вивченні фахових дисциплін відбувається взаємодія викладачів і курсантів, яка передбачає обмін інформацією, виявлення особистісного ставлення до проблеми інформаційно-аналітичної діяльності, організацію конкретних видів діяльності пізнавального, ціннісно-орієнтаційного, комунікативного та творчого характеру. Отже, цей процес набуває певного змісту, засвідчує про активність учасників освітнього діалогу. Забезпечити належний рівень обговорення актуальних питань І.-А. діяльності, залучити курсантів до творчої співпраці під час занять і виховних заходів стає можливим завдяки певним методам освітньої роботи, які використовуються в процесі фахової підготовки.

Якщо в науковій літературі питання ефективного використання інформаційних форм і засобів педагогічного впливу на розвиток особистісних якостей курсантів знайшли певне висвітлення (М. М. Ісаєнко та ін.), то проблема застосування методів для формування І.-А. компетентності ще вимагає свого осмислення. Розуміння цього спонукало нас до конкретних дій пошукового характеру й визначення змісту педагогічних умов ефективного

формування І.-А. компетентності курсантів військових інститутів у процесі фахової підготовки.

Засобами реалізації педагогічних умов формування І.-А. компетентності курсантів у процесі фахової підготовки є застосування комп'ютерних програм, мультимедіа і гіпермедіатехнологій, визначення та побудова бази даних, використання засобів телекомунікації, робота з електронними бібліотеками, застосування кредитно-модульних технологій, робота з електронними посібниками тощо.

Також ефективними засобами фахової підготовки у військових інститутах є технічні та аудіовізуальні засоби (мультимедійні проектори, телевізори, інтерактивні дошки); відеозаписи, програми, системи творчих, проблемних завдань, комп'ютерна техніка, мультимедійні засоби, інтернет-технології. Істотно важливим курсанти вважають застосування комплексу дидактичних методів і форм залежно від змісту й специфіки навчального матеріалу, моделювання майбутньої фахової діяльності з використанням комп'ютерних систем.

Наприклад, при вивченні деяких фахових дисциплін у військових інститутах використовують таке прикладне програмне забезпечення: програми-тренажери, навчально-демонстраційні програми, імітаційно-моделюючі програми, навчально-ігрові програми, комп'ютерні довідники, програми для самоконтролю та ін. Усе це сприяє ефективності І.-А. діяльності майбутніх фахівців військової справи.

Отже, формування І.-А. компетентності майбутнього офіцера ЗС України при вивченні фахових дисциплін у військовому інституті є однією із складових професійної компетентності військовослужбовця. Воно проходитиме ефективно лише при забезпеченні таких педагогічних умов: належне мотиваційне забезпечення фахової підготовки; упровадження інтегрованого та особистісно орієнтованого підходів у процесі вивчення фахових дисциплін; залучення курсантів до спеціально організованої, розвивальної діяльності, спрямованої на формування інформаційно-

аналітичної компетентності; забезпечення інтегрованого характеру фахової підготовки; реалізація творчого підходу до організації досліджуваного процесу.

2.2 Модель формування інформаційно-аналітичної компетентності майбутніх офіцерів у процесі фахової підготовки

На основі аналізу наукової літератури, базових понять визначених педагогічних умов, а саме: належне мотиваційне забезпечення освітнього процесу фахової підготовки; упровадження інтегрованого та особистісно орієнтованого підходів у процесі вивчення фахових дисциплін; залучення курсантів до спеціально організованої, розвивальної діяльності, спрямованої на формування І.-А. компетентності; забезпечення інтегрованого характеру фахової підготовки майбутніх офіцерів; реалізація творчого підходу до організації досліджуваного процесу, розробимо теоретико-експериментальну модель формування І.-А. компетентності майбутніх офіцерів у процесі фахової підготовки.

Перехід Збройних Сил України до системного реформування, упровадження стандартів НАТО детермінує зміну пріоритетів у змісті військової вищої освіти. Значна увага у цьому контексті приділяється модернізації змісту та забезпеченню якості підготовки майбутніх офіцерів на рівні міжнародних вимог до військових фахівців, які мають бути конкурентоспроможними, мобільними, компетентними, зорієнтованими на особистісний та професійний саморозвиток, здатними реалізовувати професійні якості та компетентності, про що йдеться в законодавчих та нормативних документах. Процес інтеграції військових відносин у світовому співтоваристві детермінують зміни у кваліфікаційних вимогах до фахових характеристик майбутніх офіцерів, однією із складових якої є І.-А. компетентність, що формується в процесі професійної підготовки.

Багатогранність і складність процесу формування І.-А. компетентності майбутніх офіцерів вимагає не тільки забезпечення відповідних педагогічних умов, що сприятимуть цьому, але й окреслення та обґрунтування чіткої моделі

цього процесу на основі основних педагогічних принципів та виділення функціональних і структурних її компонентів.

Саме моделювання є методом наукового пізнання, що презентує відтворення характеристик певного об'єкта на іншому об'єкті, який спеціально створений для їхнього вивчення²²². Останній і представляє собою модель.

Найбільш поширеним є таке визначення моделі: те, що «Модель – це уявна або матеріально реалізована система, яка, відображаючи або відтворюючи об'єкт дослідження, здатна замінити його так, що її вивчення дає нам нову інформацію про цей об'єкт»²²³.

Терміном «модель» у філософській літературі позначають «деяку реально існуючу систему або ту, що представляється в думках, яка, заміщаючи і відображаючи в пізнавальних процесах іншу систему-оригінал, знаходиться з нею у відношенні схожості (подібності), завдяки чому вивчення моделі дає змогу отримати нову інформацію про оригінал»²²⁴.

Так, О. С. Березюк під моделлю розуміє «систему зі своєю структурою та функцією, що відображають структуру і функцію оригіналу».²²⁵ При цьому виконуються такі умови: між моделлю і прототипом є відношення подібності, форма якого явно виражена та точно зафіксована; модель у процесах наукового пізнання є замінником об'єкта, що вивчається; вивчення моделі дозволяє отримати інформацію про оригінал²²⁶.

У сучасному тлумачному словнику слів та словосполучень понятійного апарату інформаційної освіти моделлю називають «уявний чи умовний (зображення, опис, схема) образ якогось об'єкта, процесу чи явища, що

²²² Галицька, С.В., 2012. *Процеси систематизації в умовах адаптації до сучасних вимог інформаційного пошуку* / С.В. Галицька, О.О. Сербін / Наукові праці НБУВ. Вип. 33. с. 341-357

²²³ Шеломенцев, В.П., 2012. Правове забезпечення системи кібернетичної безпеки України та основні напрями її удосконалення. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. Вип. 1(27). с. 312-320.

²²⁴ *Академічний тлумачний словник української мови* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sum.in.ua/>

²²⁵ Березюк, О.С., 2004. Дидактичний процес моделювання педагогічних ситуацій в умовах особистісно зорієнтованого навчання. *ВІСНИК Житомирського державного університету імені Івана Франка*, вип. 19, с. 55

²²⁶ Березюк, О.С., 2004. Дидактичний процес моделювання педагогічних ситуацій в умовах особистісно зорієнтованого навчання. *ВІСНИК Житомирського державного університету імені Івана Франка*, вип. 19, с. 54-57.

використовується як його „представник»²²⁷. Тобто модель у певному розумінні відображає (відтворює) будь-які сторони досліджуваного процесу та передбачає наявність відповідних теорій або гіпотез його дослідження.

Взагалі вчені вважають, що кількість різних трактувань поняття моделі налічує вже декілька десятків і продовжує збільшуватися. Найсуттєвішими та найвідомішими варіантами трактування цього поняття є:

- 1) модель як тип конструкції²²⁸;
- 2) модель як еталон для копій, зразок для копіювання (наприклад, Держстандарт будь-якої продукції)²²⁹;
- 3) спеціальне уявлення будь-якого об'єкта, що реконструює його певні риси²³⁰.

У пізнавальному процесі взагалі, та в нашому дослідженні зокрема, модель розглядається переважно в останньому значенні. Моделюючими об'єктами в дослідженні можуть бути особистість, діяльність, спілкування, поведінка тощо.

Модель замінює об'єкт, що досліджується, тим самим вона є посередником між об'єктом та дослідником. Така заміна можлива, якщо між моделлю та реальністю, яку вона відображає, існує певна відповідність, тобто модель тією чи іншою мірою є аналогом об'єкта, який вивчається²³¹.

Під моделлю формування І.-А. компетентності курсантів військових інститутів у процесі фахової підготовки ми розуміємо комплекс взаємопов'язаних елементів освітнього процесу, що забезпечують формування в майбутніх офіцерів системи знань і вмінь з фахової підготовки для майбутнього професійного виконання загальних і специфічних функцій спеціаліста військового профілю.

²²⁷ Сулятицький, І.В., 1997. *Соціопсихологічні чинники виховних функцій системи військово-управлінської діяльності*: дис. канд. психол. наук: 19.00.07. – К: Інститут психології ім. Г.С.Костюка АПН України. С.178

²²⁸ Клименко, Л.В., 2011. Розвиток інформаційно-аналітичних компетенцій студентів у вузі. *Вісник Хмельницького державного педагогічного університету*: науковий журнал. № 12. с. 16- 23.

²²⁹ Онищук, В.О., 2000. Узагальнення і систематизація знань учнів. – К.: Школа. 134 с.

²³⁰ Мойсеєнко, А.О., 2004. Готовність населення України до діяльності в інформаційному суспільстві. *Інформаційне суспільство. Шлях України*. – К.: «Відродження». с. 231-239.

²³¹ Хуторской, А.В., 2001. *Современная дидактика: учеб. для вузов*. – СПб.: Питер. 544 с.

Це визначення ми подаємо на основі структури професійної діяльності. Розроблена вченими-дослідниками, зокрема В. А. Семиченко, теоретична модель структури професійної діяльності вказує на інваріантність структурних компонентів як у педагогічній діяльності, так і в системі професійної підготовки майбутнього спеціаліста²³². Ця наукова позиція є для нашого дослідження слушною, оскільки І.-А. компетентність майбутніх офіцерів та їхня фахова підготовка не вступатимуть у конфлікт «відірваності теорії від практики»²³³. Як зазначає вчена, «теоретичну модель зручно використовувати під час розгляду поточних дій з метою аналізу поведінки та чинників, що її зумовлюють. Вона забезпечує впорядкування рефлексивного супроводу поведінки людини, усвідомлення нею того, що відбувається, або в момент прояву активності, або після нього»²³⁴. Теоретична модель професійної діяльності в певному розумінні відображає будь-які сторони педагогічного процесу та передбачає наявність відповідних теорій та гіпотез для його покращення.

Розроблена нами модель представляє ідеальну та матеріально реалізовану систему формування в курсантів військових інститутів І.-А. компетентності у процесі фахової підготовки, яка ґрунтується на філософському, загальнонауковому, конкретно-науковому та технологічному рівнях, керується певними педагогічними принципами, дотримується умов її організації та функціонування. Також розроблена нами модель містить етапи фахової підготовки військових спеціалістів та рівні сформованості І.-А. компетентності курсантів військових інститутів.

Отже, відповідно до теоретично обґрунтованих положень, **модель** формування І.-А. компетентності майбутніх офіцерів у процесі фахової підготовки є комплексом взаємопов'язаних елементів фахової підготовки, що

²³²Семиченко, В.А., 2004. *Психологія педагогічної діяльності*: навч. Посіб. – К.: Вища шк. 335 с.

²³³Семиченко, В.А., 2004. *Психологія педагогічної діяльності*: навч. Посіб. – К.: Вища шк. 335 с.

²³⁴Савченко І.М. *Розвиток інформаційно-аналітичної компетентності педагогічних працівників: дефінітивна характеристика основних понять дослідження* [Електронний ресурс]. Інститут професійнотехнічної освіти НАПН України. Режим доступу: <http://lib.iitta.gov.ua/2938/1/%D0%94> Загол. з екрану.

забезпечують формування в курсантів військових інститутів системи знань та вмінь І.-А. компетентності для майбутнього професійного виконання загальних і спеціальних функцій військового спеціаліста.

Розроблена нами модель є дидактичною системою теоретичного й практичного характеру, оскільки «...системний підхід у педагогічному дослідженні вимагає не тільки попереднього моделювання досліджуваного об'єкта, але й розробки та дотримання низки обмежувальних правил в експериментальній перевірці щодо реалізації теоретичної моделі»²³⁵. Отже, системний підхід є провідним у функціонуванні нашої моделі²³⁶.

Основою нашої моделі є цілеспрямоване й послідовне формування в курсантів військових інститутів І.-А. компетентності в процесі фахової підготовки, яка сприятиме розвитку в них базових професійних умінь як складових дидактичних компетенцій, а високий рівень її сформованості обумовлюватиме підвищення рівня професійної компетентності майбутніх офіцерів.

Отже, модель формування І.-А. компетентності майбутніх офіцерів у процесі фахової підготовки є складною системою, оскільки має властивість поліструктурності, що представлена ієрархією підсистем і метасистеми. У якості метасистеми виступає об'єкт нашого дослідження.

Головним системотворним компонентом моделі є курсанти, майбутні офіцери, «...люди, які є суб'єктами функціонування та розвитку системи, суб'єктами управління нею і рефлексивною підсистемою (викладач-курсант), здатною відтворювати в середині себе інформаційні процеси та генерувати нову інформацію»²³⁷.

Метою нашої моделі є підвищення ефективності, фахової підготовки майбутніх офіцерів щодо формування в них І.-А. компетентності.

²³⁵ Березюк, О.С., 2004. Дидактичний процес моделювання педагогічних ситуацій в умовах особистісно зорієнтованого навчання. *ВІСНИК Житомирського державного університету імені Івана Франка*, вип. 19, с. 54-57.

²³⁶ Ситаров, В.А., 2004. *Дидактика*: уч. пос. — М.: Академия. 368 с.

²³⁷ Ягупов, В., 2003. Моделювання навчального процесу як педагогічна проблема. *Неперервна професійна освіта*: теорія і практика: науково-методичний журнал. — К.: МДГУ. Випуск 1. — с. 28-37.

Для досягнення мети потрібне функціонування структурних та функціональних компонентів, що забезпечуються дотриманням відповідних основоположних підходів та проведенням освітньої роботи з курсантами по формуванню в них І.-А. компетентності.

Ми розглядаємо І.-А. діяльність як складову когнітивного, аналітичного, рефлексивного компонентів. Когнітивний компонент характеризує рівень інформаційно-аналітичної обізнаності в професійній сфері й визначається сукупністю інформаційно-аналітичних знань. Аналітичний – включає наявність аналітичних умінь та навичок у різних сферах професійної діяльності особистості. Рефлексивний – характеризує особистісну, індивідуальну та рефлексивну здатність особистості до вияву інформаційної мобільності, реалізації індивідуальних професійних якостей та здібностей як результату самоаналізу та самооцінки.

Процес формування І.-А. компетентності особистості представлений стадіями (стадія формування особистісних, перспективних і ретроспективних умінь; стадія формування аналітичних і ситуативних умінь; стадія формування інформаційно-аналітичних умінь і стадія синтезу І.-А. компетентності). Відтак, модель формування І.-А. компетентності в курсантів військових інститутів характеризується структурністю, функціональністю та інтегративністю її системотвірних підструктур.

Отже, на рівні теоретичних узагальнень, можна констатувати, що розробленій нами моделі притаманні такі системні ознаки: структурна, функціональна, інтегральна та цілеспрямовувальна.

На конкретно-науковому рівні модель ґрунтується на гуманістичному, діяльнісному, особистісно орієнтованому, компетентнісному та рефлексивному наукових підходах. Звертаємо увагу на методологічні підходи формування І.-А. компетентності (див. п.1.3).

У процесі фахової підготовки майбутніх офіцерів провідну роль відіграє гуманістичний підхід, який повинен мати не декларативний характер, а реалізуватися шляхом створення умов для розвитку особистості майбутнього

офіцера. Екзистенційний його характер найбільшою мірою дозволяє визначити суттєві характеристики компетентності військовослужбовця, можливості його самореалізації з урахуванням потреб, інтересів, здібностей, нахилів. Саме гуманістичний підхід орієнтує дослідника на розкриття цілісності досліджуваного об'єкта, на виявлення різноманіття типів зв'язків у ньому та зведення їх у єдину теоретичну картину²³⁸.

З позицій діяльнісного підходу відбувається оволодіння курсантами основами професійної діяльності в процесі фахової підготовки. Досвід будь-якого виду діяльності складають уміння. Оскільки інформаційно-аналітичні вміння є невід'ємною складовою процесу мислення та діяльності, можна припустити, що, володіючи системою інформаційно-аналітичних умінь, майбутній офіцер стає активним суб'єктом самоосвіти, відповідальним за власний продукт освітньої діяльності – професійну готовність, яка є складним особистісно-діяльнісним утворенням. Високий рівень сформованості в потенційного офіцера інформаційно-аналітичних умінь сприятиме свідомій підготовці до майбутньої військової служби, цілеспрямованому особистісному самовдосконаленню, що визначатиме рівень і якість його І.-А. компетентності²³⁹.

Вчена І. С. Якиманська звертає увагу на особистісно орієнтований підхід у професійній освіті, що передбачає не тільки розвиток, але й саморозвиток і самоактуалізацію особистості, а тому повинен бути спрямований на індивідуально-психологічні особливості того, хто навчається²⁴⁰.

У контексті особистісно орієнтованої парадигми освіти ключовими є процеси саморозвитку, самоосвіти, саморегуляції, самовиховання, які повинні

²³⁸ Анохин, П.К., 1978. *Философские аспекты теории функциональной системы*: избр.т р./ П.К. Анохин; отв. ред. Ф.В. Константинов, Б.Ф. Ломов, В.Б. Швырков; АН ССР, Ин-т психологии. – М.: Наука. –395 с.

²³⁹ Ягупов, В., 2003. Моделювання навчального процесу як педагогічна проблема. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*: науково-методичний журнал. – К.: МДГУ. Випуск 1. – с. 28-37.

²⁴⁰ Якиманська, І.С., 1999. *Особистісно орієнтована система навчання* / Завуч. №7. с. 22.

реалізуватися через потребу майбутнього офіцера до самовизначення, самовираження, самореалізації та самоактуалізації²⁴¹.

Застосування особистісно орієнтованої парадигми освіти у вищій школі вимагає від викладача подолання власних стереотипів щодо організації освітнього середовища та створення оптимальних умов для формування й розвитку в курсантів системи інформаційно-аналітичних умінь у комплексі кваліфікаційних умінь, які визначені в Державних стандартах вищої освіти України²⁴². Відношення «викладач – курсант» в навчанні не може бути зведене до відношення «передавач – приймач», необхідна активність обох учасників процесу, їхня взаємодія²⁴³. З погляду особистісно орієнтованого підходу ми виходимо з позицій того, що сформованість І.-А. компетентності курсанта позитивно впливає на характер взаємодії між суб'єктами освітнього процесу ЗВО – курсантами й викладачами, курсантами й курсантами також. Адже сформованість І.-А. компетентності забезпечує конструктивну співпрацю між ними з метою підготовки до ефективної майбутньої професійної діяльності. Сформованість у курсантів І.-А. компетентності сприяє і позитивним міжособистісним контактам, взаєморозумінню та узгодженості між усіма учасниками педагогічного процесу.

Спираючись на рефлексивний підхід у процесі розробки та впровадження нашої моделі, ми намагалися створити умови для виявлення та дослідження самими курсантами власних індивідуальних особливостей, характеристик, здібностей та умінь на предмет їхньої відповідальності в майбутній І.-А. діяльності, з метою саморозвитку та самокорекції за допомогою викладача. Курсант у контексті нашої моделі є центральною ланкою, яка інтегрує всі формувальні впливи, і ми схильні розглядати його як складну біопсихосоціокультурну систему, особливості якої органічно накладаються на І.-А. діяльність, яку організовує викладач, а згодом – і сам

---

²⁴¹ Якиманская, И.С., 2000. *Технология личностно-ориентированного образования*. - М.: Сентябрь, 188 с.

²⁴² Державна програма "Інформаційні та комунікаційні технології в освіті і науці на 2006-2010 роки" [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1153-2005-%EF>.

²⁴³ Гейко, І., 2004. Використання інтерактивних форм і методів навчання. З досвіду роботи Тема. - № 3/4. с. 229-232.

майбутній офіцер. Компетентнісний підхід передбачає не просту трансляцію знань, умінь, навичок від викладача до курсанта, а формування в майбутніх офіцерів І.-А. компетентності, що забезпечує подальшу ефективну діяльність майбутніх офіцерів.

На думку вченого О. В. Сосніна, компетентнісний підхід у формуванні І.-А. компетентності – це особливий випадок індивідуального інтелектуального самоуправління особистості шляхом безпосереднього звернення до внутрішніх мисленнєвих структур самої особистості²⁴⁴.

Майбутній офіцер повинен свідомо й осмислено здійснювати прогнозування, планування, конструювання, комунікацію, організацію, аналіз, контроль та корекцію певних даних. Відтак, формуючи в курсантів основи фахової професійної культури в процесі їхньої фахової підготовки, ми забезпечуємо не декларативний, а дієвий характер гуманістичного, особистісно орієнтованого, діяльнісного, компетентнісного та рефлексивного підходів до педагогічного процесу.

Крім методологічних та наукових підходів, у процесі розробки та впровадження нашої моделі ми керувалися системою педагогічних принципів освітньої діяльності та принципами освітнього процесу, яких повинні дотримуватися курсанти як свідомі, активні й повноправні суб'єкти фахової підготовки (термін «принципи освітнього процесу» запропоновано А. В. Хуторським, який розглядає їх, як ті, що «регламентують цілісний освітній процес у динаміці його основного компонента – освітньої діяльності» студентів)²⁴⁵.

Серед педагогічних принципів, які стосуються формування І.-А. компетентності, виділимо принципи цілісності та індивідуальності розвитку освітніх потреб. Вони передбачають організацію викладачем навчального процесу відповідно до індивідуальних психофізіологічних особливостей курсантів з урахуванням закономірностей функціонування інформаційно-

---

²⁴⁴ Вітер, В.І., 1994. *Соціально-психологічне вивчення, прогнозування і корекція поведінки військовослужбовця* // В.І. Вітер, Ю.М. Доленко, А.Р. Охрименко та ін. // - К: вид-во НДМЦ МО України. 80 с.

²⁴⁵ Хуторской, А.В., 2001. *Современная дидактика: учеб. для вузов.* – СПб.: Питер. 544 с.

аналітичних процесів і створення на цій основі умов для розвитку особистості майбутнього офіцера та вибору ним індивідуальної інформаційно-аналітичної траєкторії, спрямованої на розвиток особистості курсанта в цілому; передбачає сприйняття та розуміння особистості як цілісної складної, неподільної психічної системи, якій притаманні власна структурно-функціональна організація; єдність екстеріо- та інтеріоризації у процесі становлення майбутнього офіцера.

Наступний принцип – модульності – відповідає вимогам у низці наказів Міністерства оборони України, а також положень і статутів Збройних Сил, Воєнної доктрини (2015), Державної програми розвитку Збройних Сил України на період до 2022 року, уведеної в дію Указом Президента (2017), організаційно-методологічних настанов щодо реалізації державної гуманітарної та суспільної політики у вищих військових навчальних закладах та їхніх військових підрозділах, де є: чітка структура змісту навчання, інформативно-предметна система оцінювання й контролю засвоєння знань, що дозволяє вносити корекцію в процес фахової підготовки.

Принцип зв'язку теорії та практики забезпечує органічну взаємодію теоретичної та практичної складових фахової підготовки курсантів до майбутньої професійної діяльності шляхом залучення курсантів до неї.

Принцип науковості передбачає врахування в процесі фахової підготовки курсантів останньої тенденції і надбань сучасної науки та практики, високий науковий рівень викладання фахових дисциплін.

Принцип співробітництва в навчальному процесі забезпечує організацію фахової підготовки майбутніх офіцерів на засадах діалогу, толерантності, взаємоповаги, комунікації та кооперації, а також активне залучення курсантів до спільної з викладачем діяльності щодо планування, реалізації, оцінювання та корекції процесу власної І.-А. діяльності.

Ми розглядаємо процес фахової підготовки майбутніх офіцерів як системний об'єкт, який включає в себе фундаментальні та обов'язкові категорії: мету, зміст, форми, методи, засоби та результат.

Побудову моделі формування І.-А. компетентності курсанта військового інституту в процесі фахової підготовки будемо здійснювати на основі визначення структури та змісту І.-А. компетентності; виділення основних складових моделі (створення структурних одиниць, компонентів, інтегрованого курсу навчання фахових дисциплін).

Вчений В. В. Краєвський виділяє чотири загальні компоненти у складі формування будь-якої компетентності: мотиваційно-цільовий компонент – указує на наявність мотиву досягнення мети, готовність і інтерес до роботи, постановку й усвідомлення цілей діяльності; когнітивний компонент – розкривається як наявність знань, умінь і здатність застосовувати їх у професійній діяльності; уміння аналізувати, класифікувати й систематизувати програмні засоби; операційно-діяльнісний компонент – демонструє ефективність і продуктивність діяльності, застосування на практиці набутих знань та вмінь; рефлексійний компонент – забезпечує готовність до пошуку вирішення проблем, що виникають, до їх творчого перетворення на основі аналізу своєї діяльності, у зв'язку з тим, що обсяг знань та вмінь не забезпечує необхідний розвиток потенціалу особи²⁴⁶.

Дослідник Г.М. Ісаєва виділяє такі структурні компоненти І.-А. компетентності будь-якого фахівця: мотиваційно-ціннісний компонент (система особистісних цінностей, орієнтацій та переконань); інноваційно-технологічний компонент (способи і методи майбутньої професійної діяльності); особистісно-творчий компонент (креативні механізми оволодіння професійними знаннями та їх втілення в діяльність як творчий акт)²⁴⁷.

Педагог Р. В. Чурбаєв визначає структуру формування І.-А. компетентності особистості як сукупність трьох компонентів: когнітивного (наявність теоретичних знань, що забезпечують усвідомлення діяльності); діяльнісного (сукупність знань та умінь, що апробовані в дії й засвоєні

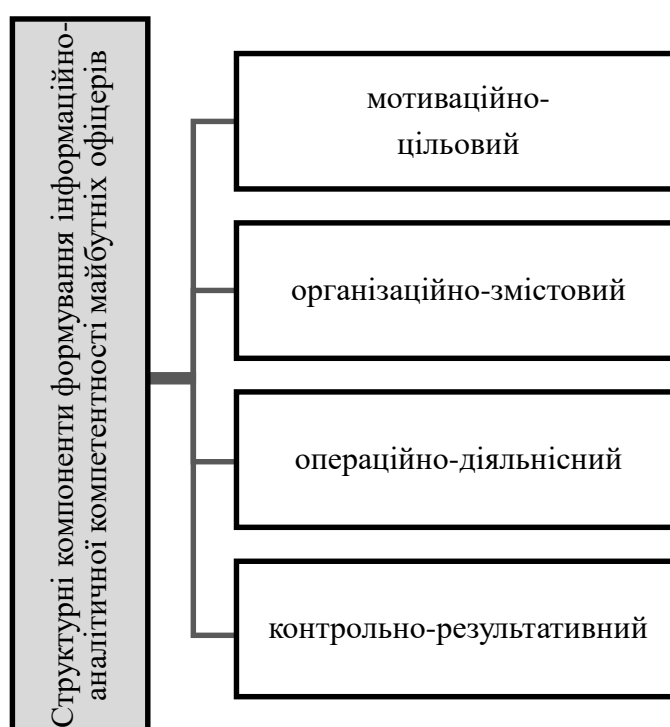
²⁴⁶ Кремень, В.Г., 2005. *Освіта і наука в Україні – інформаційні аспекти*. – К.: Грамота. 448 с.

²⁴⁷ Ісаєва, Г.М., 2003. Метод проектів – ефективна технологія навчання учнів сучасної школи. *Метод проектів: традиції, перспективи, життєві результати: проектно-зорієнтований збірник*. – К.: Вид-во “Департамент”, с. 12 - 21.

особистістю як найбільш ефективні); мотиваційного (особисті якості, що визначають позицію і направленість особи як суб'єкта діяльності)²⁴⁸.

Ми у своєму дослідженні спираємося на три складові: когнітивну, аналітичну, рефлексивну, виходячи зі структури І.-А. діяльності.

У розробленій нами моделі формування в майбутніх офіцерів І.-А. компетентності в процесі фахової підготовки представлено як органічну єдність. Динаміка розвитку І.-А. діяльності розглядається нами відносно структурних компонентів: мотиваційно-цільового, організаційно-змістового, операційно-діяльнісного, контрольного-результативного (див.рис.2.2).

Рис.2.2. Структурні компоненти моделі формування інформаційно-аналітичної компетентності майбутніх офіцерів

Проаналізуємо детальніше кожен з цих компонентів.

Мотиваційно-цільовий компонент моделі формування І.-А. компетентності майбутніх офіцерів у процесі фахової підготовки полягає в забезпеченні взаємозв'язку між мотивами, цілями та потребами в оволодінні

²⁴⁸ Чміль, А., 2012. Інноваційні моделі професійного навчання керівників закладів професійної освіти в системі підвищення кваліфікації. *Модернізація професійної освіти і навчання: проблеми, пошуки і перспективи*: зб. наук. праць. – К.: Ін-т проф.-техн. освіти НАПН України. Вип. 2. с. 33-44.

різними видами інформаційно-аналітичних умінь відповідно до професійних вимог. Стимулювання освітніх можливостей курсантів полягає в спонуканні їх до активної навчальної діяльності, заохочування до неї. Це стимулювання передбачає спеціальні зусилля викладачів, спрямовані на сприймання та осмислення курсантами об'єктивного значення зовнішніх факторів, набуття особистісних смислів у процесі фахової підготовки.

Організаційно-змістовий компонент моделі полягає в забезпеченні всебічного розвитку курсантів, формуванні їхнього професійного світогляду, набутті військового досвіду, оволодінні ними системою аналітичних знань, навичок і вмінь у процесі підготовки до виконання службових обов'язків під час професійної діяльності.

Організаційно-змістовий компонент включає формування теоретичних знань про основні поняття та методи І.-А. діяльності, що відображають систему сучасного інформаційного суспільства, знання інформаційно-комунікативних технологій, їх можливості, здатність проявляти креативність, гнучкість, критичність, системність при їх застосуванні.

Операційно-діяльнісний структурний компонент моделі обумовлює формування системи вмінь та навичок щодо І.-А. компетентності та полягає в організації практичної навчально-пізнавальної діяльності курсантів. Основні його складові – принципи, методи, форми та засоби І.-А. діяльності в процесі фахової підготовки. Ефективність реалізації цього компонента залежить від активної взаємодії викладачів і курсантів, встановлення між ними суб'єкт-суб'єктних взаємин. Формуванню таких відносин сприяє застосування сучасних діалогічних методів, прийомів, форм педагогічної взаємодії.

Операційно-діяльнісний компонент моделі підготовки майбутніх офіцерів до формування І.-А. компетентності проявляється в ступені оволодіння майбутніми офіцерами інформаційно-аналітичними вміннями; встановленні причинно-наслідкових зв'язків; ретельному аналізу професійних аналітичних ситуацій та підборі відповідних стратегій і тактик поведінки; порівнянні та узагальненні початкових цілей та результатів інформаційної

діяльності; вмінні вступати в контакт, адекватно орієнтуватися в потоці інформації та знаходити способи її подачі. Ключовою тут є здатність самостійно здійснювати пошук й аналітичну обробку інформації з метою професійного саморозвитку, самодіагностики власної І.-А. діяльності, прагнення до її подальшого вдосконалення.

Контрольно-результативний структурний компонент моделі І.-А. компетентності майбутніх офіцерів спрямований на з'ясування ефективності функціонування цієї моделі, вивчення результативності дій кожного її компонента, своєчасне внесення оптимальних корективів. Контроль і самоконтроль покликані забезпечити зворотній зв'язок у процесі формування І.-А. компетентності – одержання викладачем і курсантами інформації про труднощі, типові недоліки, які зумовлюють необхідність внесення в цей процес відповідних змін і постійне його вдосконалення.

Цей компонент відповідальний за формування в майбутніх офіцерів критичної оцінки до себе, до власних дій; за аналіз успіхів у професійній І.-А. діяльності, коректування стратегій і тактик співробітництва у військовій сфері залежно від набутого досвіду; зіставлення різних підходів, альтернативних шляхів розв'язання військово-професійних ситуацій в І.-А. діяльності. Тобто майбутні офіцери спроможні порівняти мету та засоби сформованості інформаційно-аналітичних умінь з кінцевим результатом і відповідно скорегувати власну поведінку при подальшій роботі.

Контрольно-результативний компонент моделі формування І.-А. компетентності майбутніх офіцерів включає такі критерії і показники:

- готовність до роботи з інформацією, необхідною для професійного становлення (мотивація; інформаційні потреби; знання джерел інформації та їх специфіки);
- здатність до роботи з інформацією (знання способів роботи з різними джерелами інформації; володіння методами, прийомами опрацювання й застосування інформації; інформаційні вміння; уміння використовувати можливості й засоби інформаційних технологій);

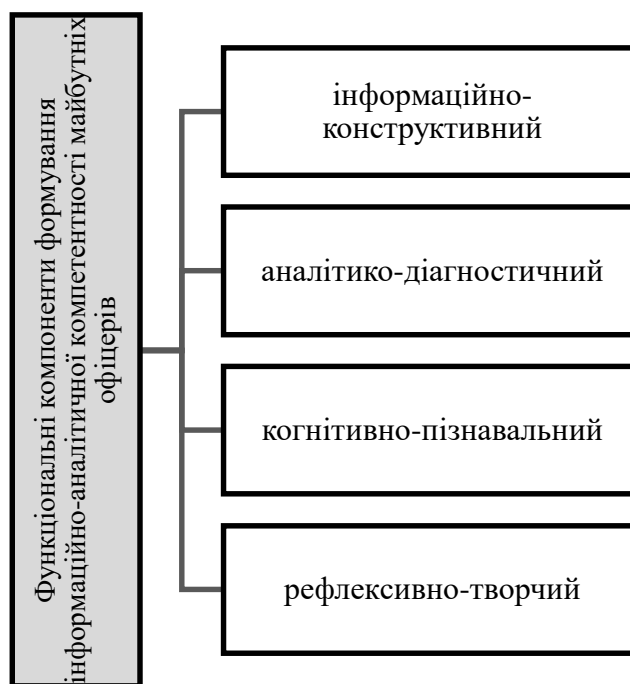
– здатність до прояву творчої активності в процесі роботи з інформацією (потреба і включення до творчої діяльності, творча самореалізація особи);

– готовність до оцінки результатів роботи з інформацією та здійснення рефлексії (досягнення особистісно-значущих результатів і критичне їх осмислення; усвідомлення цінності професійної інформації; усвідомлення можливості подальшого використання інформації у вирішенні проблем і типових завдань військово-професійної діяльності).

Одним із способів реалізації цього компонента є впровадження модульно-рейтингової системи організації освітнього процесу, яка принципово відрізняється від традиційної системи.

Зміст навчання поданий у закінчених самотійних модулях, які одночасно є банком інформації та методичними вказівками щодо її застосування. В основі навчання лежать суб'єкт-суб'єктні стосунки між викладачем та курсантами, і цим забезпечується самотійність, усвідомлене досягнення певного рівня в навчанні. Стосунки між учасниками педагогічного процесу набувають характеру співпраці, а управлінська діяльність на всіх рівнях трансформується із суб'єктивно-об'єктивних в суб'єктивно-суб'єктивні на рефлексивному підґрунті.

Виділимо та проаналізуємо основні функціональні компоненти моделі формування І.-А. компетентності майбутніх офіцерів у процесі фахової підготовки. Це інформаційно-конструктивний, аналітико-діагностичний, когнітивно-пізнавальний та рефлексивно-творчий компоненти (див. рис. 2.3). Розглянемо їх детальніше.

Рис 2.3. Функціональні компоненти моделі формування інформаційно-аналітичної компетентності майбутніх офіцерів

Інформаційно-конструктивний компонент окреслює добір і композицію змісту інформації, яка стає надбанням курсантів; проєктування діяльності майбутніх офіцерів, у якій необхідна інформація може бути засвоєна; проєктування викладачем власної майбутньої діяльності й поведінки, якими вони мають бути в процесі взаємодії з курсантами. У навчальній діяльності інформаційно-конструктивні вміння забезпечують стратегічну спрямованість діяльності й проявляються в умінні орієнтуватися на кінцевій цілі, вирішувати актуальні завдання з урахуванням майбутньої спеціалізації курсантів.

Інформаційно-конструктивний компонент передбачає ознайомлення курсантів зі змістом та сутністю І.-А. діяльності, включає наявність глибоких, дієвих знань про шляхи, засоби, специфіку І.-А. роботи в межах військово-професійної діяльності. Окрім того, курсанти повинні усвідомлювати значну відмінність між простою інформативною взаємодією, учасниками якої вони є від народження, та професійною, яка накладає певні вимоги, обов'язки й відповідальність. Прикладами є знання змісту фахових дисциплін, специфіки своєї майбутньої військово-професійної діяльності, усвідомлення цілей та

вимог, які суспільство й держава ставлять перед військовим, почуття відповідальності за країну, за людей, за національні та загальнолюдські цінності.

Крім інформаційних законів та правил, увага курсантів акцентується й на конкретних методах і формах застосування інформації, притаманних тому чи іншому суспільству, для подолання певних розбіжностей та уникнення непорозуміння. Умовою успішної І.-А. діяльності виступає й наявність спільних знань про світ, суспільство, людей тощо, тобто ключовою частиною І.-А. діяльності є оволодіння визначеною професійною інформацією, а також знання критичного мислення, аналізу, синтезу, індукції, дедукції тощо.

Аналітико-діагностичний компонент моделі формування І.-А. компетентності майбутніх офіцерів проявляється в здатності аналізувати ідеї, прагненні до творчого процесу та бажанні виконувати навчальні й професійні дії незалежно від сформованих стереотипів, рекомендацій і зв'язків, здатності отримувати позитивні емоції від процесу вирішення професійних завдань.

Тут мають значення відкритість до нової інформації, здатність до формування власних ідей у ході її всебічного та глибинного аналізу, здатність до конструктивного діалогу з урахуванням заявлених позицій, спрямованість на самодіагностику.

Аналітико-діагностичний функціональний компонент нашої моделі спрямований на з'ясування ефективності функціонування моделі формування І.-А. компетентності майбутніх офіцерів, аналіз результативності дій кожного її компонента, внесення певних змін та доповнень. Аналіз - синтез, індукція - дедукція покликані тут забезпечувати зворотній зв'язок у процесі формування І.-А. компетентності – одержання викладачем і курсантом необхідної інформації.

Когнітивно-пізнавальний компонент моделі пов'язується з наявністю знань тієї чи іншої сфери військово-професійної діяльності, орієнтованістю в ситуації фахової підготовки залежно від конкретних аналітичних завдань. Цей

компонент включає в себе знання не лише фахових дисциплін, а й психології, соціології, культурології, володіння фаховою термінологією та інше.

У межах цього компонента провідного значення набуває створення умов для розвитку інформаційно-аналітичних умінь особистості майбутнього офіцера. Зосередження уваги на необхідності розвитку інформаційно-аналітичних умінь повинно поступово трансформуватися у своєрідну І.-А. компетентність особистості.

Когнітивно-пізнавальний компонент моделі формування І.-А. компетентності майбутніх офіцерів у процесі фахової підготовки спрямований на реалізацію способів сприймання та пізнання інформації, розуміння її, дії з нею, знання специфічних рис, передбачення відповідних реакцій у процесі перебігу інформації. Отримані шляхом тренувань знання гарантували виконання необхідних дій для розв'язання освітніх завдань та прийняття раціонального рішення. Передбачено також систематичний аналіз предметного змісту фахової підготовки майбутнього офіцера з метою відбору навчально-методичних матеріалів, які відображають основи формування І.-А. компетентності майбутніх офіцерів у процесі фахової підготовки.

Рефлексивно-творчий компонент моделі формування І.-А. компетентності майбутніх офіцерів у процесі фахової підготовки передбачає здійснення постійного контролю за інформаційно-аналітичним процесом та аналіз результатів цієї діяльності. Він відображає рівень самооцінки курсантів щодо готовності здійснювати І.-А. діяльність за напрямом підготовки, критичне ставлення до свого сформованого рівня компетентності, прагнення до самовдосконалення та вміння рефлексувати за результатом професійної діяльності.

Активна особистість формується й проявляється в різних видах діяльності, зокрема інформаційно-аналітичній. Тому реакції людини на поведінку інших у процесі такої діяльності завжди опосередковуються самосвідомістю, співвідносяться з її власним рефлексивним «Я». Під рефлексією будемо розуміти усвідомлення індивідумом того, як він

сприймається партнерами по діяльності. Це не просте відображення іншого, а уявлення сприймання своїх партнерів, «своєрідний подвоєний процес дзеркального відображення одне одного»²⁴⁹.

Рефлексією прийнято вважати звернення суб'єкта на самого себе, на свої знання, власний стан, процес самопізнання суб'єктом внутрішніх психічних актів і станів, мисленнєво-діяльнісний процес чуттєвого переживання та усвідомлення суб'єктом своєї діяльності²⁵⁰.

Саме від успішної рефлексивної діяльності курсантів, від осмислення ними провідної ролі інформаційно-аналітичних умінь у структурі компетентності залежить успіх у військово-професійній діяльності.

Рефлексивно-творчий функціональний компонент моделі формування І.-А. компетентності ґрунтується на залученні курсантів до самостійної аналітико-творчої діяльності. В такій діяльності курсанти самостійно систематизують факти за певною ознакою, виділяють у них суттєве, важливе для розкриття змісту конкретного питання, обдумують шляхи розв'язання завдань, знаходять способи доведення, висовують гіпотези, здійснюють вибір найбільш вдалої аналітичної операції для конкретних умов.

Творчість – це також спосіб формування особистості. Діяльність стає творчою, коли особистість її творить, здійснює усвідомлено та зацікавлено. Творчий компонент в І.-А. діяльності курсанта характеризується гармонією цілей, мотивів, способів, оскільки індивід ставить мету, вибирає засоби, здійснює контроль, оцінку, корекцію, проявляє свої характерні риси, здатність використовувати інноваційні, інформаційні та комунікативні технології для доступу, аналізу, обробки інформації.

Рефлексивно-творчий компонент відображає взаємне орієнтування та узгодження дій при організації спільної діяльності суб'єктів і об'єктів

---

²⁴⁹ Лозенко, А.П., *Дидактико-рефлексивні задачі як засіб формування у майбутніх учителів початкової школи рефлексивних умінь у процесі дидактичної підготовки* [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://pedagogika.at.ua/_fr/7/4773179.doc.

²⁵⁰ Кравець, В.П., 1996. *Зарубіжна школа і педагогіка ХХ ст.* Тернопіль, 287 с.

освітнього процесу та кінцевий результат впливу експериментальної системи на стан сформованості І.-А. компетентності майбутніх офіцерів.

Ефективне впровадження інформаційно-комунікативних технологій та ресурсів мережі Інтернет на різних етапах фахової підготовки майбутнього офіцера, інтернет-заняття, інтегровані заняття, розробка та використання власного програмного забезпечення і цифрових освітніх ресурсів, кейс-метод, медіатеки – все це сприяє реалізації творчого потенціалу майбутнього офіцера у вирішенні професійних завдань.

Це завершальний крок у процесі формуванні І.-А. компетентності, він передбачає оцінку досягнення мети й набуття курсантами військових інститутів навичок і вмінь І.-А. діяльності.

Керуючись принципами послідовності та наступності, модель формування І.-А. компетентності майбутніх офіцерів у процесі фахової підготовки здійснюється *постадійно* (стадія формування особистісних, ретроспективних і перспективних інформаційно-аналітичних умінь та навичок; стадія формування аналітичних інтелектуальних і ситуативних рефлексивних умінь; стадія формування компетентності та стадія синтезу всіх видів умінь) і *поетапно*.

При визначенні етапів формування І.-А. компетентності курсантів військових інститутів ми керувалися структурою та теорією планомірного формування розумових дій Н. Ф. Тализіної та П. Я. Гальперіна, яка є послідовним утіленням діяльнісного підходу в освітній процес²⁵¹. І.-А. компетентність вважається сформованою, якщо відповідні їй компоненти є розумовими (інтеріоризованими), узагальненими (визначають міру виділення суттєвих дій для виконання серед інших, несуттєвих), скороченими (у процесі формування діяльності система прийомів та операцій зменшується, діяльність набуває характеру згорнутості) та засвоєними (легкість і швидкість виконання

---

²⁵¹ Тализина, Н.Ф., 2001. *Педагогическая психология*: учеб. для студ. сред. пед. учеб. Заведений. – М.: Издательский центр “Академия”. 288 с.

дій)²⁵². Залежно від трансформації цих властивостей (параметрів) І.-А. компетентності ми визначили етапи її формування: *підготовчий, базовий, інтегративний*.

Основне завдання *підготовчого* етапу полягає в ознайомленні курсантів з теоретичними основами, структурними компонентами та показниками сформованості фахової І.-А. компетентності. На цьому етапі курсанти готувалися до наступного, базового етапу за рахунок забезпечення формування в них не тільки фахових, а й соціально-психологічних знань, необхідних для розуміння специфічних особливостей професії військовослужбовців. Значна увага на цьому етапі приділялася таким питанням: І.-А. компетентність як компонент військово-професійної діяльності майбутніх офіцерів; складові І.-А. компетентності майбутніх офіцерів; показники та рівні сформованості І.-А. компетентності курсантів у процесі фахової підготовки; інтерактивні вміння як компонент І.-А. компетентності; загальна культура військовослужбовців; стилі військово-професійного керівництва; фахова компетентність майбутнього офіцера; стратегії та способи вирішення аналітико-інформаційних ситуацій у різних професійних проявах.

Отримані під час занять з фахових дисциплін знання дали можливість курсантам краще усвідомити й соціально-психологічні закономірності професії військовослужбовця, забезпечили теоретичну основу для об'єктивної самооцінки як власної фахової компетентності, так і інформаційно-аналітичної.

На підготовчому етапі відбувається засвоєння майбутніми офіцерами категоріального апарату І.-А. компетентності й актуалізація базових знань і вмінь, необхідних для формування основ аналізу, синтезу, умінь аналітичної обробки інформації.

---

²⁵² Сорока, Р.С., 2012. Значення інформаційно-аналітичної діяльності в забезпеченні економічної безпеки підприємства / Р.С. Сорока, М.П. Сорока // Наук. вісн. НЛТУ України. Вип. 22. с. 317-322.

На цьому етапі також відбувається підготовка викладачів фахових дисциплін у військовому інституті до оновлення змісту, вибору методів і прийомів освітнього процесу, розробки робочих програм, визначення раціональних обсягів матеріалу до кожного заняття, гнучке формування установок і мотивів навчання, ефективне планування навчального часу, налагодження механізму участі кожного курсанта в освітньому процесі, забезпечення взаємозв'язку та взаємозбагачення різних дисциплін.

Основне завдання *базового* етапу впровадження моделі полягає у формуванні знань теоретичних основ І.-А. компетентності, створенні позитивної настанови на сприйняття, оновлення та поглиблення знань про І.-А. діяльність, формуванні установок на гуманістичне відношення до військово-професійної діяльності, поглиблення фахових знань, засвоєння актуальних знань про аналіз, оцінку, обробку та передачу інформації, удосконаленні інформаційно-аналітичних умінь, формуванні та вдосконаленні вмінь рефлексії, самоаналізу та самокорекції щодо І.-А. діяльності.

Реалізація *базового* етапу також полягає в засвоєнні курсантами чуттєвого та практичного досвіду здійснення І.-А. діяльності, прийомів та операцій, властивих певних інформаційних і аналітичних умінь (за допомогою комунікативно-орієнтованих методів і форм організації процесу навчання).

Керуючись принципами активності, мобільності, курсанти залучаються до І.-А. діяльності. Однак, на відміну від традиційного навчання, це залучення носить опосередкований характер і відбувається за допомогою відповідних засобів і прийомів. Основними засобами на цьому етапі виступають схема логічних внутрішньо предметних зв'язків, схема опрацювання теми; комплекс навчально-пізнавальних завдань; бібліотека навчальних матеріалів тощо.

Цей етап передбачає оволодіння курсантами знаннями з теорії І.-А. діяльності при вивченні фахових дисциплін. Також на цьому етапі відбувається систематична підготовка викладацького складу до формування інформаційно-аналітичної компетентності в майбутніх офіцерів у процесі фахової підготовки. Тут потрібно викладачів спонукати до застосування

комплексу принципів, методів, організаційних форм і технологічних прийомів управління І.-А. діяльністю курсантів. Це повинно здійснюватися шляхом проведення та особистої участі викладачів в інструкторсько-методичних заняттях, методичних зборах, семінарських, науково-практичних конференціях, засіданнях кафедр фахової підготовки, спільних нарадах, шляхом обліку особистого досвіду викладачів тощо.

За допомогою відповідного комплексу навчально-пізнавальних завдань відбувався поступовий перехід від прямого управління діяльністю курсантів з боку викладача до співуправління, а потім до самоуправління, коли курсанти самостійно, а не за вказівками викладача обирали сукупність завдань, що давали змогу набувати досвіду діяльності й оволодівати знаннями.

Основне завдання *інтегративного етапу* полягає в діагностиці, корекції та аналізі сформованості фахової І.-А. компетентності, формування їх освітніх потреб на більш високому рівні. На цьому етапі курсанти демонструють творчий підхід до процесу формування І.-А. компетентності та готовність до застосування набутих знань, умінь і навичок І.-А. діяльності в майбутній професії.

Реалізація цього етапу проходить як на практичних заняттях, так і в позааудиторній роботі.

Інтегративний етап включає реалізацію І.-А. компетентності курсанта в навчально-пізнавальній та практичній діяльності, корекцію індивідуального стилю майбутньої професійної діяльності через співвідношення об'єктивних вимог до І.-А. діяльності з особистісним розвитком фахівця.

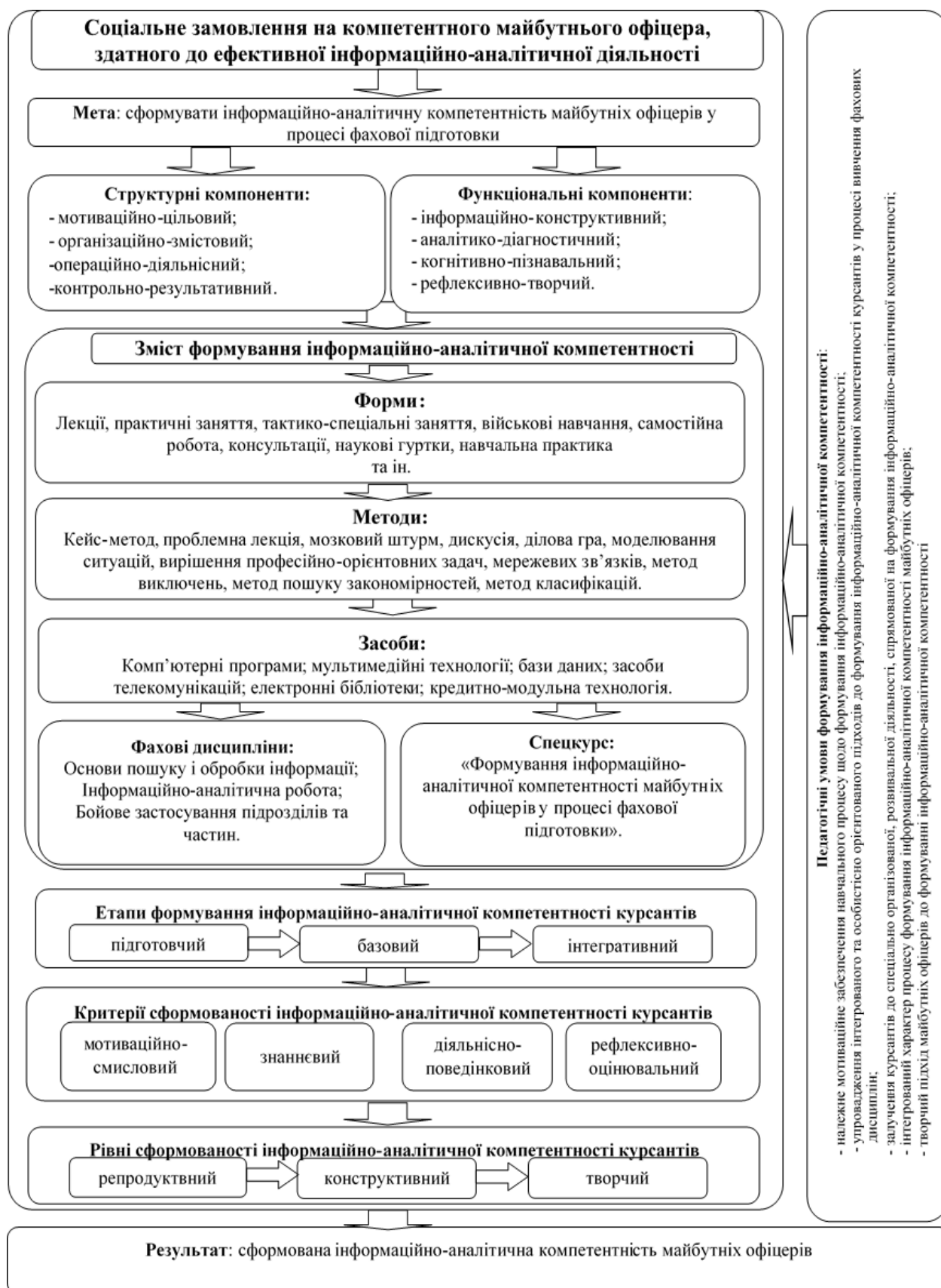
Майбутній офіцер, який знаходиться на цьому етапі, вже здатний самостійно створювати інформаційні технології – програмні продукти, веб-сторінки, або здатний сформулювати задачу щодо їх створення. На цьому етапі відбувається спрямованість курсанта на поповнення здобутих знань та вмінь І.-А. діяльності й аналіз досягнутих курсантами результатів. На цьому етапі викладачами фахових дисциплін здійснюється спрямування на

самовдосконалення майбутніх офіцерів, на аналіз ними своїх досягнутих результатів.

Здійснений аналіз проблеми формування І.-А. компетентності майбутніх офіцерів, практики її організації дозволив розробити структурно-функціональну авторську модель формування І.-А. компетентності майбутніх офіцерів у процесі фахової підготовки, визначити й обґрунтувати її складові: мету формування І.-А. компетентності, яка визначає соціальне замовлення на комплектування майбутніх офіцерів, здатних до І.-А. діяльності; структурні та функціональні компоненти формування І.-А. компетентності майбутніх офіцерів, диференціацію змісту, видів і методів І.-А. діяльності, педагогічні умови формування І.-А. компетентності щодо специфіки навчання у військових інститутах, безпосередню організацію формування І.-А. компетентності курсантів у процесі фахової підготовки, очікувані результати, їх контроль і самоконтроль. Графічне втілення моделі формування І.-А. компетентності майбутніх офіцерів у процесі фахової підготовки відображено на рис. 2.4.

Упровадження розробленої моделі повинно забезпечити ефективність фахової підготовки, а також сприяти підготовці висококваліфікованих військових спеціалістів із сформованою І.-А. компетентністю.

Результатом упровадження авторської структурно-функціональної моделі формування І.-А. компетентності майбутніх офіцерів у процесі фахової підготовки є усвідомлення ними необхідності просування від уявного ідеального образу до реального, формування зрілої особистості офіцера з високим рівнем І.-А. компетентності.

Рис. 2.4. Модель формування інформаційно-аналітичної компетентності в майбутніх офіцерів у процесі навчання фахової підготовки

2.3 Шляхи впровадження моделі формування інформаційно-аналітичної компетентності майбутніх офіцерів у процесі фахової підготовки

Ми розглядаємо процес фахової підготовки майбутніх офіцерів як системний об'єкт, який включає в себе фундаментальні та обов'язкові категорії: мету, зміст, форми, методи, засоби та результат.

Побудову авторської моделі формування І.-А. компетентності майбутніх офіцерів у процесі фахової підготовки було здійснено на основі визначення структури змісту, функцій І.-А. компетентності.

Будуючи модель формування І.-А. компетентності в майбутніх офіцерів у процесі фахової підготовки, ми враховували освітнє середовище військових закладів вищої освіти. У фаховій підготовці особливо важливого значення набуває інструментальне та технічне забезпечення освітнього процесу. Це означає наявність достатнього матеріально-технічного забезпечення, можливість працювати курсантам самостійно в позанавчальний час. Окрім наявності комп'ютерної техніки, важливим є програмне забезпечення, яке б дало змогу курсантам опанувати І.-А. діяльністю.

На сформованість І.-А. компетентності курсанта впливають інформаційні процеси, моделі та технології, уміння й навички застосування засобів і методів обробки й аналізу інформації в різних видах діяльності; уміння застосовувати сучасні інформаційні технології в майбутній військово-професійній діяльності; світоглядне бачення навколишнього світу як відкритої інформаційної системи тощо.

Ми провели попереднє анкетування з метою виявити, наскільки самі курсанти вважають, що в них сформована І.-А. компетентність, тобто нами було виявлено інформацію щодо самооцінки курсантами ступеня сформованості в них окремих інформаційно-аналітичних умінь (див. додаток В). Дуже високо курсанти оцінюють власний рівень сформованості виділяти головне й другорядне в потоці інформації (70,04%). Найнижче оцінюють уміння висувати гіпотезу дослідження (53,30%), здійснювати аналіз процесу дослідження (46,72%), уміння організовувати власну дослідницьку діяльність та вміння співпрацювати в дослідницькій діяльності (40,03% та 40,11%

опитаних відповідно). Аналогічне можна сказати й про курсантів та їхню аналітичну схильність. Результати вивчення діагностик свідчать про те, що близько половини з курсантів не вміють формулювати гіпотезу, прогнозувати очікувані результати в науковому дослідженні, слабо володіють елементами індукції та дедукції.

На основі опитування викладачів також з'ясовано, що лише 10% опитаних викладачів військових вузів вважають, що курсанти володіють І.-А. компетентністю на належному рівні; 19,3% – продемонстрували достатній рівень; а 70,7% курсантів – низький.

Результати анкетування, проведеного з викладачами фахових дисциплін у військових вузах, свідчать про те, що володіння І.-А. компетентністю викладачі розуміють: як участь майбутніх офіцерів у підготовці виступів і рефератів за певною тематикою (22%), виконання курсантами завдань-досліджень з предметної тематики (28%), проведення досліджень експериментального плану з фахових дисциплін (24%), виконання дослідницьких проєктів (13%), участь у науково-дослідницьких конференціях (13%) тощо (див. дод. Є).

Найбільш значущими дидактичними засобами формування І.-А. компетентності в майбутніх офіцерів викладачі вважають демонстраційні досліди (67%), роботу з науково-методичною літературою (74%), фронтальні лабораторні завдання (75%), самостійно розроблені мультимедійні проєкти (97%). Водночас лише 47% опитаних викладачів систематично вдаються до активного використання всіх цих засобів формування І.-А. компетентності.

Поняття інформаційно-аналітичних умінь трактується курсантами також по-різному. Одні інформаційно-аналітичними вміннями називають уміння, які формуються в процесі виконання дослідницьких робіт, пов'язаних з яким-небудь експериментом (18%). Інші курсанти під інформаційно-аналітичними вміннями розуміють уміння використовувати наукові підходи в навчальній діяльності (35%), деякі з курсантів вважають, що інформаційно-

аналітичні вміння – це вміння працювати з науковою літературою (2%) (див. дод. В).

Отже, ми бачимо певну несумісність між суспільними й освітніми потребами формування І.-А. компетентності та недосконалістю їх змістовного окреслення на навчально-методичному рівні.

Проаналізуємо сутність та особливості змістово-методичного забезпечення процесу формування І.-А. компетентності. Змістово-методичне забезпечення розглядаємо як систематизовану сукупність взаємопов'язаних змісту, форм, методів, що утворюють відповідну цілісну педагогічну систему та приводять до результату – створення інноваційного навчального середовища. Для забезпечення формування І.-А. компетентності майбутніх офіцерів потрібно створити такі умови, які забезпечать в освітньому середовищі перехід від зананнево-інформаційної парадигми освіти до компетентнісної.

Для цього проаналізуємо шляхи впровадження авторської структурно-функціональної моделі формування І.-А. компетентності майбутніх офіцерів у процесі фахової підготовки.

М. Л. Началова вважає за необхідне шляхи формування І.-А. компетентності визначати з огляду на зміст концепції поетапного формування розумових дій особистості, відповідно до якої етапи формування способів розумової діяльності визначаються структурою пізнавальної діяльності: ціль – мотив – зразок – операція – результат – корекція²⁵³.

На основі дидактичних положень концепції поетапного формування розумових дій дослідниця виділяє основні етапи формування інформаційно-аналітичних умінь у процесі освітньої діяльності: ознайомлення зі зразками дій; оволодіння вмінням застосовувати знання; удосконалення первинно набутих умінь; творче застосування умінь у нестандартних ситуаціях²⁵⁴.

²⁵³ Началова, М.А., 2002. Інформаційно-аналітичний супровід роботи з удосконалення навчально-виховного процесу в загальноосвітній школі: дис. канд. пед. наук: 13.00.01 / Началова Марія Андріївна. - Рівне, 311 с.

²⁵⁴ Началова, М.А., 2002. Інформаційно-аналітичний супровід роботи з удосконалення навчально-виховного процесу в загальноосвітній школі: дис. канд. пед. наук: 13.00.01 / Началова Марія Андріївна. - Рівне, 311 с.

Отже, тут поетапність організації роботи щодо формування І.-А. компетентності розглядається як засіб управління діяльністю особистості.

Вчені В. Ю. Биков та Ю. О. Жук пропонують інформаційно-аналітичну освітню діяльність організувати відповідно до таких етапів: спостереження й вивчення фактів, явищ, їх зв'язків і відносин, усвідомлення інформаційно-аналітичного завдання; аналіз фактів, явищ, їх зв'язків і відносин; формулювання кінцевої та проміжної цілей у розв'язуванні інформаційно-аналітичного завдання; висунення припущення, гіпотези інформаційно-аналітичної задачі; розв'язування інформаційно-аналітичного завдання шляхом теоретичного обґрунтування й доведення гіпотези; практична перевірка правильності розв'язку інформаційно-аналітичної задачі²⁵⁵.

Науковці пропонують на кожному етапі формувати певні інформаційно-аналітичні вміння.

На I етапі формуються вміння, до складу яких входять такі компоненти: спостереження явищ у плані логічних категорій; виділення наукового аспекту при сприйнятті цих явищ; визначення кола питань (об'єктів, проблем), з якими пов'язана інформаційно-аналітична задача; абстрагування предмета вивчення, виділення його з низки інших, з ним пов'язаних.

На II етапі має місце формування таких компонентів інформаційно-аналітичних умінь: аналіз фактів, сприйняття їх через призму певних відносин; виявлення теоретичних фактів, виходячи з проблеми дослідження; виділення об'єктів, важливих для інформаційно-аналітичного завдання; облік і співвіднесення всіх даних задачі між собою і з вимогою задачі, з'ясування їх узгодженості й суперечності; виявлення надмірних і недостатніх даних; усвідомлення мети інформаційно-аналітичного завдання.

III етап характеризується формуванням таких інформаційно-аналітичних умінь, як: визначення й формулювання мети інформаційно-аналітичного завдання; планування необхідних і достатніх засобів для цієї

---

²⁵⁵ Биков, В.Ю., 2005. Подання інформації різними засобами навчання // *Інформаційні технології і засоби навчання*: Зб. наук. праць / За ред.. В.Ю. Бикова, Ю.О. Жука / Інститут засобів навчання АПН України. – К.: Атіка, с. 39-60.

мети; планування послідовності дій у розв'язуванні інформаційно-аналітичного завдання.

На IV етапі здійснюється формування таких умінь І.-А. діяльності, як: висунення різних гіпотез (припущень) з обґрунтуванням їх можливості; передбачення результатів; формулювання узагальненого принципу, що пояснює суть задачі; з'ясування узагальненого принципу дії; аналітико-синтетичне формулювання проблеми.

Для V етапу характерним є процес, відповідно до якого проходить переформулювання ідей у різних варіантах; побудова варіантів плану дії розв'язування; переклад узагальнених схем дії в конкретні операції; пошук асоціацій у зв'язку з об'єктом задачі; пошук нових функцій одного й того ж об'єкта; співвіднесення кроків пошуку розв'язування між собою і з питанням задачі; комбінування відомих прийомів і способів з іншими; формулювання висновків; доказ кожного висновку; прагнення до вичерпування всіх можливих висновків відповідно до питання інформаційно-аналітичного завдання.

На VI етапі в плані формування компонентів І.-А. діяльності відбуваються такі зрушення: особистість оволодіває вміннями співвідносити результат І.-А. діяльності з метою; здійснювати перевірку розв'язку та встановлювати його відповідність вимогам інформаційно-аналітичного завдання; реалізовувати дії, що стосуються перевірки правильності виконання завдання, перевірки повноти й достатності доказів, оцінки значень дій; зіставлення результатів з еталонними, нормативними²⁵⁶.

Беручи за основу авторську методику К. Ю. Тушко²⁵⁷, звернемо увагу на формування в майбутніх офіцерів умінь висувати різні гіпотези (припущення) з обґрунтуванням їх можливості; формулювати узагальнений теоретичний принцип, що пояснює суть ідеї; передбачати результати; проводити аналогію;

²⁵⁶ Биков, В.Ю., 2005. Подання інформації різними засобами навчання // *Інформаційні технології і засоби навчання*: Зб. наук. праць / За ред.. В.Ю. Бикова, Ю.О. Жука / Інститут засобів навчання АПН України. – К.: Атіка, с. 39-60.

²⁵⁷ Биков, В.Ю., 2005. Подання інформації різними засобами навчання // *Інформаційні технології і засоби навчання*: Зб. наук. праць / За ред.. В.Ю. Бикова, Ю.О. Жука / Інститут засобів навчання АПН України. – К.: Атіка, с. 39

змінювати план дій з появою нових засобів, додаткових задач у процесі виконання завдання або дії; з'ясовувати узагальнений принцип дії; переводити узагальнені схеми дії в конкретні операції; співвідносити результат дослідницької діяльності з метою; переносити знання в нові ситуації²⁵⁸.

На думку О. В. Кошової, основним засобом формування інформаційно-аналітичних умінь є дидактична система фахових завдань, яка добирається відповідно до типу навчального закладу. В основу дидактичної системи навчально-дослідних завдань покладено шляхи та способи І.-А. діяльності, які спрямовані на оволодіння прийомами наукових методів пізнання, та передбачають різні рівні пізнавальної самостійності особистості²⁵⁹.

Г. П. Несвіт пропонує шляхи упровадження в освітній процес дидактичної системи фахових завдань здійснювати поетапно:

- 1) підготовчий етап;
- 2) етап формування інформаційно-аналітичних умінь;
- 3) етап удосконалення вмінь;
- 4) етап оцінювання досягнутих результатів.²⁶⁰

На підготовчому етапі курсанти ознайомлюються з технологією дослідження, його методами та варіантами виконання тих чи інших дій, зразками окремих дій. На етапі формування інформаційно-аналітичних умінь курсанти долучаються до розв'язування завдань шляхом здійснення інтеграції індивідуальної та колективної діяльності. Причому первинною формою навчальної діяльності є колективне виконання, з огляду на те, що, за О. М. Леонтьєвим, індивідуальні психічні процеси здійснюються при інтеріоризації їх колективного формування²⁶¹.

²⁵⁸ Тушко, К.Ю., 2014. Формування професійних компетенцій майбутніх офіцерів прикордонників у процесі викладання суспільних дисциплін. *Проблеми сучасної педагогічної освіти. Сер.: Педагогіка та психологія*. Збірник статей: – Ялта: РІО КГУ. Вип. 46. Ч. 7. с. 198-204.

²⁵⁹ Кошова, О.Ю., 2012. Особливості формування інформаційно-аналітичних умінь студентів економічних спеціальностей ВНЗ в контексті підвищення їх конкурентоспроможності. *Наук. вісн. Нац. ун-ту біоресурс. і природокорист. України*. Серія: Педагогіка. Психологія. Філософія. – К., Вип. 175. Ч.2. с. 198-208.

²⁶⁰ Несвіт, Г.П., 2001. *Інформація як соціально-політичне явище. Актуальні проблеми державного управління*: зб. наук. пр. / гол. ред. О. П. Якубовський. Одеса, Вип. 5. с. 80-83.

²⁶¹ Леонтьєв, А.Н., 1975. *Деятельность. Сознание. Личность* – М.: Политиздат. 304 с.

Дослідниця С. Т. Литвинова вважає, що одним із шляхів формування інформаційно-аналітичних умінь особистості є використання методу аналізу міркувань уголос, аналіз зовнішніх дій та матеріальних результатів цих дій²⁶².

В. В. Олійник пропонує шляхи формування інформаційно-аналітичних умінь здійснювати з дотриманням послідовності таких дій:

- 1) створення позитивної мотивації освітньої діяльності;
- 2) ознайомлення зі змістом, структурою інформаційно-аналітичного вміння та його значенням;
- 3) навчання виконання певних дій і формування вміння в цілому;
- 4) вправи на застосування вмінь;
- 5) застосування вмінь у нових умовах.²⁶³

Вчена Т. В. Волкова пропонує на прикладі формування в особистості вміння висувати гіпотезу представити такий алгоритм:

- 1) прочитайте текст, поділіть його на «одиниці повідомлення»;
- 2) відновіть за цими одиницями проблемну ситуацію;
- 3) схематизуйте проблемну ситуацію на рисунку (для цього випишіть її суттєві частини й об'єднайте їх лініями);
- 4) уточніть «шукане» (для цього з'ясуйте, з яких частин складається «шукане», які властивості цих частин та в яких відношеннях вони перебувають, чи обов'язкові ці відношення, чи можливі інші відношення, які саме);
- 5) зверніться до умови завдання, виясніть, що є в ньому для одержання «шуканого», чого не вистачає і чи можна отримати його з даного²⁶⁴.

С. Л. Братченко для процесу формування інформаційно-аналітичних умінь пропонує впровадити систему завдань. Це може бути виконання завдань на визначення етапів розвитку явища; усвідомлення процесу розвитку явища

²⁶² Литвинова, С.Г., 2008. Шляхи формування інформаційно-аналітичної компетентності вчителів-предметників. *Комп'ютер у школі та сім'ї*. № 2. 8 с.

²⁶³ Олійник, В.В., 2013. *Формування інформаційно-аналітичних умінь майбутніх інженерів-педагогів у процесі фахової підготовки* [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://library.uipa.edu.ua/images/data/zbirnik/37/12o>.

²⁶⁴ Волкова, Т.В., 2010. Методичні підходи до формування інформаційно-аналітичного середовища. *Педагогічна думка*. №2. с. 14-19.

та його механізму; встановлення нових фактів та явищ; виявлення структури об'єкту та взаємовідношень між його елементами. Завдання на встановлення загальних і часткових закономірностей, визначення ступеня прогресивності явища, складання характеристики об'єктів та їх груп пропонуються для вироблення вміння порівнювати. Завдання на визначення наступності між фактами, подіями, явищами; встановлення залежності між будовою і функцією об'єкта; здійснювання оцінювання характеру та значення явища пропонуються курсантам для виконання з метою формування вміння виявляти причинно-наслідкові зв'язки. Завдання на співвіднесення часткового факту та загальної закономірності, знання теорії й спостережуваних явищ чи фактів запроваджуються з метою формулювання вміння висувати гіпотези тощо.²⁶⁵

У процесі аналізу виконання завдання виділяється послідовність розумових і практичних дій та складається алгоритм, оскільки складання алгоритмів та користування ними сприяє глибшому усвідомленню особистістю виконуваних операцій, прискорює процес формування інформаційно-аналітичних умінь²⁶⁶.

Н. І. Рижова²⁶⁷ та В. І. Фомін пропонують організаційні компоненти методики формування інформаційно-аналітичних умінь представити таким алгоритмом:

- 1) визначення мети практичної підготовки особистості;
- 2) вибір і використання змісту, системи дидактичних методів, форм і засобів навчання;
- 3) створення освітнього середовища творчої діяльності;
- 4) організація роботи учасників пізнання, моніторинг і корекція;
- 5) залучення до групової діяльності;

²⁶⁵ Братченко, С.Л., 2008. *Развитие у студентов информационно-аналитической компетентности в учебных заведениях*: автореф. дис. канд. психол. наук. – Л., 16 с.

²⁶⁶ Братченко, С.Л., 2008. *Развитие у студентов информационно-аналитической компетентности в учебных заведениях*: автореф. дис. канд. психол. наук. – Л., 16 с.

²⁶⁷ Рыжова, Н.И., 2009. Структура информационно-аналитической компетентности специалиста экономического профиля на основе модели развития содержания обучения / Н.И. Рыжова, В. И. Фомин // *Известия Самарского научного центра Российской академии наук*. Т.11. №4 (2). с. 358–361.

б) рефлексія²⁶⁸.

Вчений І. Т. Муковський процес формування І.-А. компетентності розглядає як систему, яка підпорядковується принципам структурування, цілісності, ієрархічності та взаємозалежності системи й зовнішнього середовища.²⁶⁹ Основним засобом тут є діяльнісний підхід, який полягає в здійсненні пізнавальної й дослідницької діяльності, у процесі якої формується І.-А. компетентність. На рівні практичної реалізації процесу формування І.-А. компетентності використовуються інформаційний, контекстний і мотиваційні підходи. Інформаційний підхід інтегрує різні дисципліни, предметом яких є інформаційні технології, контекстний підхід полягає в тому, які прийоми, методи і форми І.-А. діяльності використовуються. Мотиваційний підхід полягає у створенні психологічного стимулу до пошуку дій і способів вирішення інформаційно-аналітичних завдань²⁷⁰.

Проте, за результатами досліджень О. М. Кобелєва, шляхи формування І.-А. компетентності мають низку істотних недоліків, зокрема таких:

- не враховується вплив мотиваційних чинників на процес формування І.-А. компетентності;
- у більшості випадків подаються результати в «готовому» вигляді, а це орієнтує особистість переважно на репродуктивний рівень пізнавальної активності;
- часто робиться акцент на оперуванні матеріальними засобами, недооцінюючи при цьому роль ідеальних засобів у розкритті змісту поняття;
- недооцінюється роль унаочнення, в результаті чого спостерігається формальне засвоєння понять і знань взагалі, фіксується

²⁶⁸ Сабліна, Е.А., 2008. *Методологічні засади інформаційної культури особистості*. Збірник наукових праць Уманського держ. пед. ун-ту ім. П. Тичини, гол. ред.: Мартинюк М.Т. – Умань: СПД Жовтий – Ч.4. с.118.

²⁶⁹ Муковський, І.Т., 2012. *Інформаційно-аналітична діяльність у сфері освіти.*: навч. посіб. / І.Т. Муковський, А. Г. Міщенко, М.М. Шевченко // Київ: Кондор. 135 с.

²⁷⁰ Муковський, І.Т., 2012. *Інформаційно-аналітична діяльність у сфері освіти.*: навч. посіб. / І.Т. Муковський, А. Г. Міщенко, М.М. Шевченко // Київ: Кондор. 135 с.

оволодіння теоретичними знаннями без сформованості вміння їх практичного застосування²⁷¹.

Тому основні позиції стратегічного розвитку фахової підготовки майбутніх офіцерів у закладах вищої освіти військового спрямування визначимо так:

- новітні ідеї розвитку закладів вищої освіти військового спрямування на перспективу;
- комплекс педагогічних технологій, діагностику та моніторинг, які допомагають реалізувати освітні завдання;
- модель формування професійної компетентності майбутніх офіцерів, яка включає в себе і формування І.-А. компетентності;
- шляхи змісту освіти, які передбачають оволодіння курсантами ключовими компетентностями, серед яких і інформаційно-аналітична компетентність;
- високий професіоналізм педагогічних кадрів, співробітництво, взаємодія з інноваційними освітніми технологіями.

Відповідно до змісту фахової підготовки майбутніх офіцерів повинно бути забезпечення вільного доступу до комп'ютерної техніки та комунікаційних ресурсів усіх учасників навчального процесу (курсантів і викладачів); використання комп'ютерних та інформаційних засобів у процесі вивчення фахових дисциплін, які не пов'язані з ними безпосередньо; використання телекомунікацій і застосування електронних підручників (e-books) у процесі фахової підготовки; використання новітніх інформаційних методів, засобів, форм навчання, які дозволяють обробляти різного роду інформацію, не тільки тестову, але й звукову, графічну.

Інновації в освітньому процесі військового закладу вищої освіти дають можливість розв'язати такі педагогічні проблеми, які досі розв'язували по-

---

²⁷¹ Кобелєв, О.М., 2009. Проблема визначення інформаційно-аналітичної діяльності. *Соціальні комунікації*: мат. міжнар. наук. конф., 26-27 лют. 2009 р., м. Харків: У 2 ч. Харк. держ. акад. культури. Х., Ч. 1. с. 88-90.

іншому; відкрити нові форми, методи, способи навчання, здійснювати творчу реалізацію нових теоретичних концепцій, ідей, систем освіти.

Саме інноваційне навчання у військовому інституті зорієнтоване на динамічні зміни в специфічній навчальній та освітній діяльності, ґрунтоване на розвитку різноманітних форм критичного мислення, інформаційно-аналітичних умінь та творчих здібностей особистості майбутнього офіцера. Інноваційність як принцип педагогіки забезпечує умови розвитку особистості курсанта, здійснення його права на індивідуальний творчий внесок у майбутню військову професійну діяльність, на особистісну ініціативу, на свободу саморозвитку та досягнення власної й суспільної мети²⁷².

Процес упровадження інноваційних педагогічних технологій – це «цілеспрямований, систематичний й послідовний процес упровадження в навчальну практику оригінальних, новаторських способів, прийомів педагогічних дій і засобів, що охоплюють цілісний освітній процес від визначення його мети до очікуваних результатів»²⁷³.

Сучасні інноваційні педагогічні технології характеризуються тим, що: збагачують освітній процес за рахунок упровадження активних, аналітичних і комунікативних способів навчання; забезпечують високий рівень навчально-виховного процесу; забезпечують становлення аналітичних, організаційних, проєктних, комунікативних навичок; розвивають здібності до прийняття правильних рішень у нестандартних ситуаціях; орієнтовані на стимулювання творчого потенціалу²⁷⁴.

Інноваційні технології як шляхи формування І.-А. компетентності особистості можна поділити на такі групи:

І група – технологія розвивального навчання, що передбачає формування активного, самостійного творчого мислення.

---

²⁷² Ягупов, В., 2003. Моделювання навчального процесу як педагогічна проблема. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика: науково-методичний журнал*. – К.: МДГУ. Випуск 1. – с. 28-37.

²⁷³ Дичківська, І.М., 2004. *Інноваційні педагогічні технології*: навч. посібник. К., 78 с.

²⁷⁴ Дичківська, І.М., 2004. *Інноваційні педагогічні технології*: навч. посібник. К., с.137

II група – інтерактивні технології, ідея яких полягає в тому, що процес формування І.-А. компетентності відбувається за умови постійної активної взаємодії всіх учасників. Технологія передбачає моделювання професійних ситуацій, використання рольових ігор, спільне розв'язання фахових проблем. Інтерактивні технології – це навчання діалогу, дискусії, під час якого відбувається взаємодія учасників освітнього процесу з метою взаєморозуміння, спільного розв'язання навчальних завдань, спрямованих на формування І.-А. компетентності. Залежно від мети, від форм організації освітньої діяльності використовуються інтерактивні технології кооперативного навчання, колективно-групового навчання, ситуативного моделювання, опрацювання дискусійних питань²⁷⁵.

III група – проєктні технології, що орієнтують на дієвий спосіб формування І.-А. компетентності в контексті конкретної ситуації та їх використання на практиці. Метод проєктів як технологія в сучасних умовах трансформувалася в проєктну систему організації процесу формування вмінь, за якою розвиток І.-А. компетентності відбувається в процесі планування й виконання практичних завдань-проєктів²⁷⁶.

IV – індивідуальне навчання – форма, модель організації освітнього процесу, при якому викладач взаємодіє лише з одним курсантом. Головною перевагою індивідуального навчання є те, що воно дозволяє повністю адаптувати зміст, методи та темпи навчальної діяльності до індивідуальних особливостей особистості, слідкувати за кожною дією в процесі формування інформаційно-аналітичних умінь, вносити вчасно необхідні корективи в її освітню діяльність.

Для цього використовуються: проєктний метод; технологія продуктивного навчання; технологія індивідуального навчання; адаптивна

²⁷⁵ Астахова, Л.В., 2011. Развитие информационно-аналитических компетенций студентов в вузе / Л. В. Астахова, А. Е. Трофименко // *Вестник Челябинского государственного педагогического университета*: научный журнал. № 12. с. 20.

²⁷⁶ Єльнікова, О.В., 2001. Інтерактивні методи навчання, їх місце у класифікації педагогічних інновацій / *Імідж сучасного педагога*. № 3- 4 с. 71-74.

система навчання; навчання на основі індивідуально-орієнтованого навчального плану та інше²⁷⁷.

V група – структурно-логічні технології. Це поетапна організація системи формування І.-А. компетентності особистості, що забезпечує логічну послідовність формування навичок збору вихідної інформації, основних методів її обробки (аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення тощо) та індуктивного чи дедуктивного методів отримання нової інформації²⁷⁸.

VI група – дидактичні ігрові технології. Дидактичні ігри мають за мету, окрім засвоєння навчального матеріалу, вмінь і навичок, ще й надання курсанту можливості самовизначитися, розвивати творчі здібності, сприяють емоційному сприйманню змісту навчання. Сюди ми віднесемо й **тренінгові технології** як систему діяльності для відпрацювання певних алгоритмів виконання типових різновидів інформаційно-аналітичної роботи²⁷⁹.

VII група – інформаційно-комп'ютерні технології. Це технології, що реалізуються за допомогою різноманітних навчальних програм, спрямованих на формування І.-А. компетентності особистості й надають доступ курсанту до нетрадиційних джерел передачі та обробки інформації²⁸⁰.

Різнорманітність та велика кількість сучасних інноваційних педагогічних технологій вимагає від викладачів пильної уваги та відповідної підготовки до їх вибору та впровадження в освітній процес. Інноваційна діяльність передбачає сформованість у самого викладача найвищого ступеня педагогічної творчості, оскільки суть такої діяльності передбачає оновлення педагогічного процесу, внесення прогресивності в традиційну систему фахової підготовки²⁸¹.

²⁷⁷ Євсюков, О.Ф., 2006. Педагогічні умови формування професійної компетентності майбутніх офіцерів у навчальному процесі вищого військового навчального закладу: дис. канд. пед. наук: 13.00.04. – Х.: 172 с.

²⁷⁸ Ісаєва, Г.М., 2003. Метод проектів – ефективна технологія навчання учнів сучасної школи. *Метод проектів: традиції, перспективи, життєві результати: проектно-зорієнтований збірник*. – К.: Вид-во “Департамент”, с. 12 - 21.

²⁷⁹ Зупарова, Л.Б., 2007. *Аналитико-синтетическая переработка информации: учебник* / Л.Б.Зупарова, Т.А.Зайцева / под ред. Ю.Н. Столярова. - М.: ФАИР, 400 с.

²⁸⁰ Спірін, О.М., 2016. Конституційний етап експерименту з розвитку комп'ютерно орієнтованого навчального середовища закладу післядипломної педагогічної освіти. / О.М. Спірін, К.Р. Колос // *Інформаційні технології і засоби навчання* №4(54). К.: ІТЗН НАПН України. с. 183-205.

²⁸¹ Бербец, В.В., 2002. Впровадження інформаційних технологій в процес контролю навчальних досягнень учнів на уроках трудового навчання / В. В. Бербец // *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці*

Проаналізуємо основні методи та засоби, які можна впроваджувати при застосуванні структурно-функціональної моделі. Так, історичний метод має за мету розкрити конкретні умови розвитку тих чи інших явищ. Цей метод передбачає розгляд процесу розвитку об'єкта, його реальної історії з усіма її поворотами, особливостями; це певний спосіб відтворення в мисленні історичного процесу в його хронологічній послідовності та конкретності.

Метод аналізу передбачає поділ об'єкта (подумки чи реально) на складові частини з метою їх окремого вивчення. Такими частинами можуть бути будь-які матеріальні елементи об'єкта або ж його властивості чи ознаки. Аналіз – це необхідний етап у пізнанні об'єкта І.-А. діяльності. Метод аналізу в процесі І.-А. діяльності доповнюється методом синтезу.

Синтез використовується для розкриття об'єктивно існуючих зв'язків між окремими елементами чи ознаками об'єкта І.-А. діяльності, розгляду їх у сукупності, у єдності. На основі цього відбувається подальше вивчення об'єкта, але вже як єдиного цілого. Синтез розкриває місце й роль кожного елемента в цілісній системі, установлює взаємозв'язок і взаємозалежність між ними, тобто дозволяє зрозуміти справжню діалектичну єдність досліджуваного об'єкта.

Метод аналогії полягає в перенесенні властивостей одного явища на інше. Для того, щоб мати можливість застосувати метод аналогії, заздалегідь потрібно визначити схожі ознаки об'єкта І.-А. діяльності, встановлювати необхідні зв'язки й відхилення між його ознаками. У багатьох випадках висновки за аналогією не можуть бути доказом, але вони мають силу припущення і дають підстави для висунення гіпотез.²⁸²

Метод порівняння полягає в зіставленні предметів або явищ дійсності з метою встановлення схожості чи відмінності між ними, а також знаходження загального, що може бути властивим двом або кільком об'єктам дослідження.

фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми // Зб. 188 Київ-Вінниця:–наук. пр. – Вип. 2. – Ч. 1 / Редкол.: І. А. Зязюн (голова) та ін. ДОВ “Вінниця”. с. 121-122.

²⁸² Алексеенко, Б.Н., 1993. *Введение в основу научных исследований*: учеб. пособие / Б.Н. Алексеенко. – Хмельницкий: ИПВУ, – 28 с.

Порівнюватись можуть тільки такі явища, між якими може існувати певна об'єктивна спільність. Порівняння повинно здійснюватися за найважливішими, найсуттєвішими ознаками об'єкта І.-А. діяльності.

Метод узагальнення полягає в переході від одиничного до загального чи від менш загального до більш загального знання. Важливою передумовою узагальнення є порівняння. Найпростіші узагальнення полягають в об'єднанні, групуванні об'єктів на основі окремої ознаки (синкретичні об'єднання). Складнішим є комплексне узагальнення, при якому група об'єктів з різними основами об'єднуються в єдине ціле. Здійснюється узагальнення шляхом абстрагування від специфічних і виявлення загальних ознак (властивостей, відношень тощо), притаманних певним предметам.

Метод мережі зв'язків – для графічного зображення асоціацій між людьми й організаціями використовують такі аналітичні інструменти, як складання матриці асоціацій і схеми мережі зв'язків. Метод мережі зв'язків може бути корисний для встановлення оптимальних організаційних структур установ, урядів, при виборі ймовірних керівників вищої та середньої ланки.

Метод спостереження полягає в систематичному цілеспрямованому, спеціально організованому сприйманні предметів і явищ об'єктивної дійсності, які виступають об'єктами І.-А. діяльності. Спостереження дає можливість отримувати первинну інформацію у вигляді сукупності емпіричних тверджень. Емпірична сукупність стає основою попередньої систематизації об'єктів реальності, роблячи їх вихідними об'єктами І.-А. діяльності²⁸³.

Метод виключень ґрунтується на поступовому виключенні значної групи складових об'єкта І.-А. діяльності на підставі закону виключення третього, значення якого полягає в тому, що справа йде так, як описується у висловлюванні, або так, як говорить заперечення і третього не дано.

---

²⁸³ Арістова, І. В., 2000. *Державна інформаційна політика: організаційно-правові аспекти*: монографія / за заг. ред. О. М. Бандурки. Харків: Ун-т внутр. справ, с. 68.

Метод пошуку закономірності є пошуком стійкої й невинпадкової характеристики або зв'язків між явищами, що є об'єктами І.-А. діяльності.

Метод класифікацій – це впорядкування об'єктів І.-А. діяльності за істотними ознаками певних класів.

Метод моделювання – один із найважливіших в аналітиці. Він передбачає побудову моделі, яка відображає істотні сторони об'єкта І.-А. діяльності, спрощує його й замінює реальний об'єкт аналізу²⁸⁴.

Системний метод – приведення даних про об'єкт І.-А. діяльності в деяку систему, що дозволяє їх пояснити з позицій системного підходу.

Метод екстраполяції – це поширення висновків, отриманих зі спостереження за однією частиною об'єкта І.-А. діяльності, на іншу його частину.

Метод ідеалізації – це уявна процедура, пов'язана з уявленням чогонбудь як ідеалу і подальшим порівнянням реального об'єкта І.-А. діяльності з ідеальним²⁸⁵.

Зрозуміло, що аналітика не обмежується означеними методами. Одним з найпоширеніших видів І.-А. діяльності є *реферування*.

Реферування – це інтелектуальний творчий процес, що потребує осмислення, аналітико-синтетичної переробки інформації та створення нового документа-реферату, котрий має специфічну мовностилістичну форму. Методика реферування полягає в послідовному здійсненні операцій, пов'язаних з оцінкою, відбором, аналізом і узагальненням відомостей, які містяться в первинному джерелі. Процес реферування базується на виконанні цих логічних операцій. Відповідно до завдань реферат може надавати необхідну систематизовану фактографічну інформацію, оцінювати, узагальнювати, синтезувати її, рекомендувати найбільш нові, цінні та корисні повідомлення для конкретного користувача.

²⁸⁴ Березюк, О.С., 2004. Дидактичний процес моделювання педагогічних ситуацій в умовах особистісно зорієнтованого навчання. *ВІСНИК Житомирського державного університету імені Івана Франка*, вип. 19, с. 54-57.

²⁸⁵ Биков, В.Ю., 2005. Подання інформації різними засобами навчання // *Інформаційні технології і засоби навчання*: 36. наук. праць / За ред. В.Ю. Бикова, Ю.О. Жука / Інститут засобів навчання АПН України. – К.: Атіка, с. 39-60.

Анотація – це стисла характеристика твору з погляду змісту, призначення, виду, форми та інших особливостей. Вона, як правило, складається на видання в цілому (книгу, журнал, збірник). Метою анотації є інформування користувачів стосовно основного предметно-тематичного змісту документа, аспектів розгляду теми, матеріалу, на базі якого проведено дослідження, його географічних аспектів та хронологічних рамок. У структурі І.-А. діяльності вагоме значення належить оглядово-аналітичній діяльності. Мета цього напрямку – інформаційне забезпечення управлінських рішень і створення системи інформаційної підтримки базової діяльності користувачів інформації. Аналіз як вид аналітичної діяльності передбачає поділ об'єкта (подумки чи реально) на складові частини з метою їх окремого вивчення. Такими частинами можуть бути якісь матеріальні елементи об'єкта або ж його властивості чи ознаки.

Аналітичний звіт про діяльність розпочинається з анотації або реферату з коротким викладом завдання дослідження та отриманих результатів і зі вступу, в якому характеризуються вітчизняні й зарубіжні досягнення з досліджуваної проблеми. У самому тексті звіту викладають зміст завдання, формулюють технічне завдання, аналізують відомі методи і способи вирішення, розрахунки і результати експериментів. Завершується звіт висновками із зіставленням та аналізом результатів, отриманих у процесі дослідження теоретичних та експериментальних даних. Досить популярними видами І.-А. діяльності є створення *тематичних підбірок, дайджестів, пресрелізів, досьє* і т. ін. Такі документи часто називають синтезованими.²⁸⁶

Тематичні підбірки як вид аналітичних документів – це синтезована сукупність первинних документів, частин тексту, рефератів, анотацій, рисунків, схем, діаграм тощо, підібраних з певного питання (проблеми). Близьким за характером аналізу й подання інформації є дайджест.

---

²⁸⁶ Воропай, Н.А., 2011. *Формування самоосвітньої компетентності у майбутніх учителів початкових класів засобами інформаційно-комунікаційних технологій* [Текст]: дис. на здоб.наук.ступеня канд.пед.наук: [спец.] 13.00.04 “Теорія і методика проф. освіти”; Херсонський держ. ун-т. Херсон, с.57

Дайджест – це документ, що становить добірку витягів із конкретного тексту, відібраних і згрупованих так, щоб дати про нього загальне уявлення, чи добірку найцікавіших матеріалів, передрукованих з інших видань. Дайджест – це вторинний документ, результат аналітико-синтетичної обробки первинних документів. Дайджестом також називають короткий виклад чого-небудь.

Досьє – це формалізований, тобто складений за певним планом вторинний документ, який містить розгорнуту характеристику об'єкта (окремої особи, організації, товару або послуги і т. д.). Досьє створюють шляхом аналітико-синтетичної переробки значної кількості первинних документів і постійно актуалізують, оскільки фактичні дані швидко змінюються.

Пресреліз – листівка, спеціальний бюлетень або брошура з офіційним повідомленням для органів масової інформації.

Аналітичні документи містять нову узагальнену інформацію, отриману в результаті всебічного, глибокого й критичного аналізу первинних документів, аргументовану оцінку стану й тенденцій розвитку проблеми, що розглядається. Їх створюють у процесі поглибленого аналізу і синтезу первинних документів з метою вилучення, оцінки, узагальнення й використання інформації, що в них міститься²⁸⁷.

Серед найважливіших характеристик І.-А. діяльності найбільш професійно зорієнтованими є відкритість до нової інформації, нестандартні способи розв'язання поставлених завдань, здатність до формування власних ідей та обґрунтованого вибору на основі певної інформації, всебічного та глибинного аналізу інформації, спроможність до конструктивного діалогу завдяки всебічному аналізу наявних думок, спрямованість до самодіагностики в процесі формування власної системи знань.

---

²⁸⁷ Демешко, І.М., 2016. *Інформаційно-аналітична діяльність*: навч. посіб. [2-е вид., випр. і доп.]. - Кіровоград : ФОП Александрова М. В., с.48-49.

Формування І.-А. компетентності особистості можна розглядати як систему взаємопов'язаних елементів: соціального замовлення, мети, принципів, змісту, форм, методів, засобів, результату, а також педагогічних умов її реалізації.

Одним з найактивніших методів формування І.-А. компетентності майбутніх офіцерів у військовому інституті є застосування *кейс-методу*.

Проблемою використання кейсів у підготовці майбутніх фахівців займалися вітчизняні науковці В. Ф. Вишпольська, Н. П. Волкова, Л. Г. Каніщенко, С. М. Ковальова, С. А. Лисенко, Т. М. Пащенко, О. І. Сидоренко, Ю. П. Сурмін, Н. Л. Титова, В. В. Чуба, П. М. Шеремета, Л. В. Штефан та інші.

З методичного погляду кейс – це спеціально підготовлений навчальний матеріал, що «містить структурований опис ситуацій, запозичений з реальної практики». У перекладі з англійської «case» – випадок, «case study» – аналіз конкретних ситуацій або метод ситуаційного аналізу²⁸⁸.

Мета застосування кейсів – активізація навчально-пізнавальної діяльності курсантів, оволодіння ними навичками аналізу й знаходження оптимального рішення ситуації.

Суть методу полягає в тому, що учасникам освітнього процесу пропонують спільними зусиллями проаналізувати ситуацію – кейс, що може виникнути за певних професійних обставин, і запропонувати практичне її вирішення, використовуючи певний комплекс знань та навичок.

Функціональні можливості кейс-методу мають надзвичайно широкий діапазон – тренінг, навчання, аналіз, дослідження, систематизація, прогнозування²⁸⁹.

Варто зазначити, що застосування кейс-методу сприяє формуванню таких якостей, які необхідні майбутнім офіцерам для здійснення військової

---

²⁸⁸ Сурмін, Ю.П., 2002. *Ситуационный анализ, или анатомия Кейс-метода*. - Киев: Центр инноваций и развития. 286 с.

²⁸⁹ Марченков, С.М., 2019. Формування інформаційно-аналітичних умінь майбутнього офіцера Збройних сил України за допомогою кейс-методу. *Нові технології навчання: збірник наукових праць*. ЖДУ ім. І. Франка. № 92. с. 197-202.

професійної діяльності, а саме: вміння виробляти та приймати рішення; здатність до аналітики; системне мислення; самостійність та ініціативність; готовність до змін та гнучкість; інформаційна орієнтація; вміння працювати з інформацією; завзятість і цілеспрямованість; аналітичні здібності; здатність до аналізу, синтезу; проблемність мислення; конструктивність²⁹⁰.

На думку Л. Е. Лина, кейс як розповідь ґрунтується на реальних подіях і вимагає уважного вивчення та аналізу з боку курсантів з метою виявлення частин проблеми та колективної розробки стратегій її подолання й подальшого вибору та обґрунтування прийнятого рішення²⁹¹. Інакше кажучи, кейс – це професійно викладена історія з певною навчальною метою.

Кейс характеризується наявністю актуальної або реальної проблеми, необхідністю вибору і, крім того, в ньому, як правило, традиційно представлений той (або ті), кого ситуація поставила перед необхідністю вирішення проблеми²⁹².

Відповідно до наукових праць О. Г. Смолянінової, Е. А. Стародубцевої²⁹³ та Ю. П. Сурміна²⁹⁴ класифікація кейсів може проводитися за різними ознаками. Одним з критеріїв класифікації кейсів є їх дидактична мета. При цьому можна виділити практичні кейси, навчальні кейси, науково-дослідні кейси. Основне завдання практичного кейса полягає в тому, щоб детально й докладно відобразити життєву ситуацію. Зокрема такий кейс створює практичну «робочу» модель ситуації. При цьому навчальне призначення такого кейса може зводитися до тренінгу курсантів, закріплення знань, умінь і навичок поведінки (прийняття рішень) у цій ситуації. Такі кейси

²⁹⁰ Марченков, С.М., 2020. Формування інформаційно-аналітичної компетентності особистості за допомогою інноваційних технологій. *НОВІ технології навчання*, вип. 94, Житомир, с. 228-232.

²⁹¹ Lynn Laurance E., 1999. *Teaching and Learning with Cases. A guidebook* / Laurance E. Lynn. – Chatham House Publishers, Seven Bridges Press, LLC.

²⁹² Академічний тлумачний словник української мови [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sum.in.ua/>

²⁹³ Стародубцева, Е.А., 2012. Кейс-стади как современный метод профессионально-ориентированного обучения иностранному языку студентов и аспирантов экономических специальностей / Труды МГТА. №3. с. 25-30.

²⁹⁴ Сурмін, Ю.П., 2002. *Аналітична діяльність: посіб. для аналітика неприбуткової організації*. – К.: Центр інновацій і розвитку. 96 с.

повинні бути максимально наочними й детальними. Головна їх мета – пізнання життя і набуття здібностей оптимальної діяльності.

Ю. П. Сурмін, аналізуючи навчальні можливості кейс-методу, особливу увагу звертає на те, що професійна підготовка майбутніх офіцерів на його основі уможливорює об'єднання теорії і практики, сприяє розвиткові аналітичного та критичного мислення, ініціативності курсантів, розвиває їхні здібності приймати нестандартні та оригінальні рішення, брати на себе відповідальність за обрані рішення, навчає аналізувати широкий спектр інформації, вчить системно розв'язувати актуальні проблеми як навчання, так і майбутньої професійної діяльності²⁹⁵.

Грамотно підготовлений кейс провокує дискусію, прив'язуючи тих, хто навчається, до реальних фактів, дозволяє змодельовати реальну проблему, з якою можливо прийдеться зіштовхнутися на практиці в майбутньому. Крім того, кейси розвивають аналітичні, дослідницькі, комунікативні навички, виробляють уміння аналізувати ситуацію, планувати стратегію й приймати управлінські рішення²⁹⁶.

І.-А. компетентність забезпечує можливість пошуку, збору, аналізу, оцінювання інформації, обробки та структуризації інформації з метою якісно й ефективно вирішувати задачі, які виникають у процесі діяльності.

Використання кейс-методу дає можливість оптимально поєднувати теорію і практику, розвивати навички роботи з різноманітними джерелами інформації, формувати здатність до комунікації, безпосередньо на собі випробовувати різні ситуації, що в подальшому сприяє активному обговоренню тієї чи іншої проблеми. Учасники навчального процесу не отримують готових знань, а вчаться їх добувати, аналізувати; прийняті рішення в життєвій ситуації швидше запам'ятовуються, ніж заучування

---

²⁹⁵ Сулятицький, І.В., 1997. *Соціопсихологічні чинники виховних функцій системи військово-управлінської діяльності*: дис. канд. психол. наук: 19.00.07. – К. Інститут психології ім. Г.С.Костюка АПН України. 202 с.

²⁹⁶ Антипова, М.В., 2011. *Метод кейсов (case-study)* [Електронний ресурс]. – М.: ФГБУ ВПО "Марта", – 150 с. Режим доступу: http://mpfmargtu.ucoz.ru/metod/metodicheskoe_posobie-1.pdf

правил. Процес вирішення проблеми, викладеної в кейсі, – це творчий процес пізнання, який має на увазі колективний характер пізнавальної діяльності. Отже, ті, хто навчається, (опановують) правила спілкування: працюють у групах, слухають співрозмовників, розвивають навички ведення дискусії, аргументують свою думку, збудувавши логічні схеми вирішення проблеми, яка має неоднозначне рішення. І навіть ті, хто не встигає, зможуть брати участь в обговоренні питань, тому що немає однозначних відповідей, які треба вивчити. Вони самі зможуть запропонувати відповіді. У реальному житті кожної людини знадобляться такі вміння, як: вести дискусію, логічно мислити, формулювати питання, аргументувати відповідь, робити власні висновки, відстоювати свою думку, приймати рішення.

Грунтуючись на всьому вищевикладеному, можна зробити висновок про те, що застосування кейс-технологій є одним з дієвих методів навчання та найефективнішим засобом формування І.-А. компетентності особистості. Саме використання кейс-методу в освітньому процесі сприяє ефективно здійснювати пошук потрібної інформації в усій сукупності інформаційних ресурсів, переробляти інформацію й створювати якісно нову, вести індивідуальні інформаційно-пошукові системи та активізувати набуті знання для вирішення різноманітних завдань у практичній діяльності.

Отже, формування І.-А. компетентності особистості підвищує й формує відповідальне ставлення до безперервної освіти людини, самостійного нарощування знань, регулювання власної поведінки та вчинків, оскільки принципові рішення людина приймає на основі досвіду й глибокого всебічного аналізу ситуації. Тому ми на основі проаналізованих методик та різноманітних шляхів їх упровадження розробили авторську методику формування І.-А. компетентності майбутніх офіцерів при вивченні фахових дисциплін у військовому інституті.

Висновки до другого розділу

В даному розділі визначено педагогічні умови формування досліджуваної компетентності; представлено авторську модель; запропоновано основні шляхи її впровадження.

За результатами наукового пошуку та на основі експериментальної перевірки виокремлено педагогічні умови формування досліджуваної компетентності, а саме: належне мотиваційне забезпечення фахової підготовки; упровадження інтегрованого та особистісно орієнтованого підходів у процесі вивчення фахових дисциплін; залучення курсантів до спеціально організованої, розвивальної діяльності, спрямованої на формування інформаційно-аналітичної компетентності; забезпечення інтегрованого характеру фахової підготовки щодо формування визначеної компетентності майбутніх офіцерів; реалізація творчого підходу до організації досліджуваного процесу. Окреслено значущість діалогічного, інтегрованого характеру процесу формування інформаційно-аналітичної компетентності майбутніх офіцерів України в процесі фахової підготовки та необхідність реалізації творчого підходу при вивченні фахових дисциплін.

Теоретично обґрунтовано структурно-функціональну модель, результатом якої визначено сформованість інформаційно-аналітичної компетентності майбутніх офіцерів у процесі фахової підготовки.

До структурних компонентів авторської моделі віднесено: мотиваційно-цільовий – забезпечує взаємозв'язок між мотивами, цілями та потребами в оволодінні різними видами інформаційно-аналітичної діяльності відповідно до професійних вимог; організаційно-змістовий – відображає всебічний розвиток курсантів, формування їхнього професійного світогляду, набуття військового досвіду, оволодіння системою аналітичних знань, умінь і навичок у ході підготовки до виконання службових обов'язків; операційно-діяльнісний – визначається формуванням системи вмінь та навичок, що забезпечують ефективну практичну інформаційно-аналітичну діяльність курсантів у процесі

фахової підготовки; контрольно-результативний – відображає зворотний зв'язок у процесі формування інформаційно-аналітичної компетентності.

Виокремлено функціональні компоненти моделі, а саме: інформаційно-конструктивний – окреслює взаємозв'язок змісту і сутності інформаційно-аналітичної діяльності, що ґрунтується на наявності глибоких, дієвих знань про шляхи, засоби, специфіку інформаційно-аналітичної роботи; аналітико-діагностичний – відображає взаємозумовленість здатності аналізувати ідеї, прагнення до творчого процесу та бажання виконувати навчальні та спеціальні завдання незалежно від сформованих стереотипів; когнітивно-пізнавальний – окреслює значущість системи знань з фахових дисциплін, володіння фаховою термінологією у майбутній професійній діяльності; рефлексивно-творчий – відображає детермінованість самооцінки курсантів, критичного ставлення до сформованості досліджуваної компетентності та прагнення до самовдосконалення і професійної майстерності.

Модель формування інформаційно-аналітичної компетентності майбутніх офіцерів у процесі фахової підготовки представлено як єдність усіх її компонентів. Системоутворювальним фактором фахової підготовки в окресленому напрямі визначено інформаційно-аналітичну компетентність, що забезпечує високий рівень виконання функціональних обов'язків майбутніх офіцерів у складних умовах ведення гібридної війни.

На основі реалізації принципів послідовності та наступності визначено основні етапи формування досліджуваної компетентності, а саме: підготовчий, базовий, інтегративний. Підготовчий – передбачав ознайомлення курсантів з теоретичними основами аналітико-інформаційної діяльності, провідними поняттями, способами вирішення аналітико-інформаційних ситуацій у різних професійних проявах. Базовий – визначався засвоєнням курсантами чуттєвого та практичного досвіду щодо здійснення інформаційно-аналітичної діяльності, прийомів та операцій, необхідних інформаційних і аналітичних умінь з використанням комунікативно-орієнтованих форм (лекції, практичні заняття, тактико-спеціальні заняття, військові навчання, самостійна робота,

консультації, наукові гуртки, навчальна практика та ін.) і методів організації процесу навчання (кейс-метод, проблемна лекція, мозковий штурм, дискусія, ділова гра, моделювання ситуацій та ін.). На інтегративному етапі передбачено здійснення діагностики, аналіз та корекцію сформованості фахової інформаційно-аналітичної компетентності шляхом вирішення практико орієнтованих завдань високого рівня складності.

Зміст другого розділу відображає результати виконання другого та третього завдання дисертаційного дослідження.

Результати другого розділу висвітлено у наукових працях автора: [256, 257, 258, 259].